

Naar een hogere aangiftebereidheid na seksuele uitbuiting

Eindrapportage van de bevindingen van de proeftuin aangiftebereidheid 2021-2022

S.D.E. Leermakers

E.I. Simons

Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel

In opdracht van de politie

2023

ckm!
CENTRUM
KINDERHANDEL
MENSENHANDEL

Naar een hogere aangiftebereidheid na seksuele uitbuiting

Eindrapportage van de bevindingen van de proeftuin aangiftebereidheid 2021-2022

S.D.E. Leermakers & E.I. Simons

2023

Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel
Burgemeester Schalijlaan 70
2908 LS Capelle aan den IJssel

info@hetckm.nl
www.hetckm.nl

Vormgeving: Renske de Boer
Fotografie: Pexels

'Maak mensenhandel zichtbaar'

Onder dit motto voert het Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (CKM) de strijd tegen seksuele en criminele uitbuiting in Nederland. Het CKM innoveert, onderzoekt en agendeert. Meer informatie op www.hetckm.nl.

INHOUD

VOORWOORD	3
1. INLEIDING	5
2. INTERVENTIE: DE INZET VAN EEN RECHERCHEPSYCHOLOOG	9
3. INTERVENTIE: VERHOOR BIJ DE RECHTER-COMMISSARIS	16
4. INTERVENTIE: VERKORTEN VAN DOORLOOPTIJDEN IN MENSENHANDELZAKEN	21
5. INTERVENTIE: INZET VAN DE VEILIGHEIDSCOÖRDINATOR	24
6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	32
REFERENTIES	37
BIJLAGE A - WERKINSTRUCTIE INTERVENTIE RECHERCHEPSYCHOLOOG PROEFTUIN	38
BIJLAGE B - HET GETUIGENPROTOCOL	44
BIJLAGE C - WERKINSTRUCTIE INTERVENTIE VERHOOR RECHTER-COMMISSARIS PROEFTUIN	61
BIJLAGE D - HET INDIVIDUEEL RISICO INSTRUMENT	66
BIJLAGE E - VEILIGHEIDSPAN	69
BIJLAGE F - SELF ADMINISTERED INTERVIEWING	71

VOORWOORD

Voor u ligt het rapport "Naar een hogere aangiftebereidheid na seksuele uitbuiting".

Uit het onderzoek 'Aangifte doe je niet' van het Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (CKM) blijkt dat het doen van aangifte door Nederlandse minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting nog niet zo vanzelfsprekend is. De slachtoffers durven vaak geen aangifte te doen omdat ze bang zijn voor de dreigementen van de mensenhandelaar, onvoldoende vertrouwen hebben in de overheidsinstanties of zichzelf niet als slachtoffer herkennen.

De aangifte is voor de politie belangrijk. De opsporing van mensenhandel heeft hoge prioriteit. Als slachtoffers zich niet bij de politie melden, blijven de mensenhandelaren op vrije voeten en hun slachtoffers in de uitbuitingssituatie. Dat is onacceptabel en een belangrijke reden om de aangiftebereidheid, of zoals we liever zeggen de contactbereidheid, te vergroten.

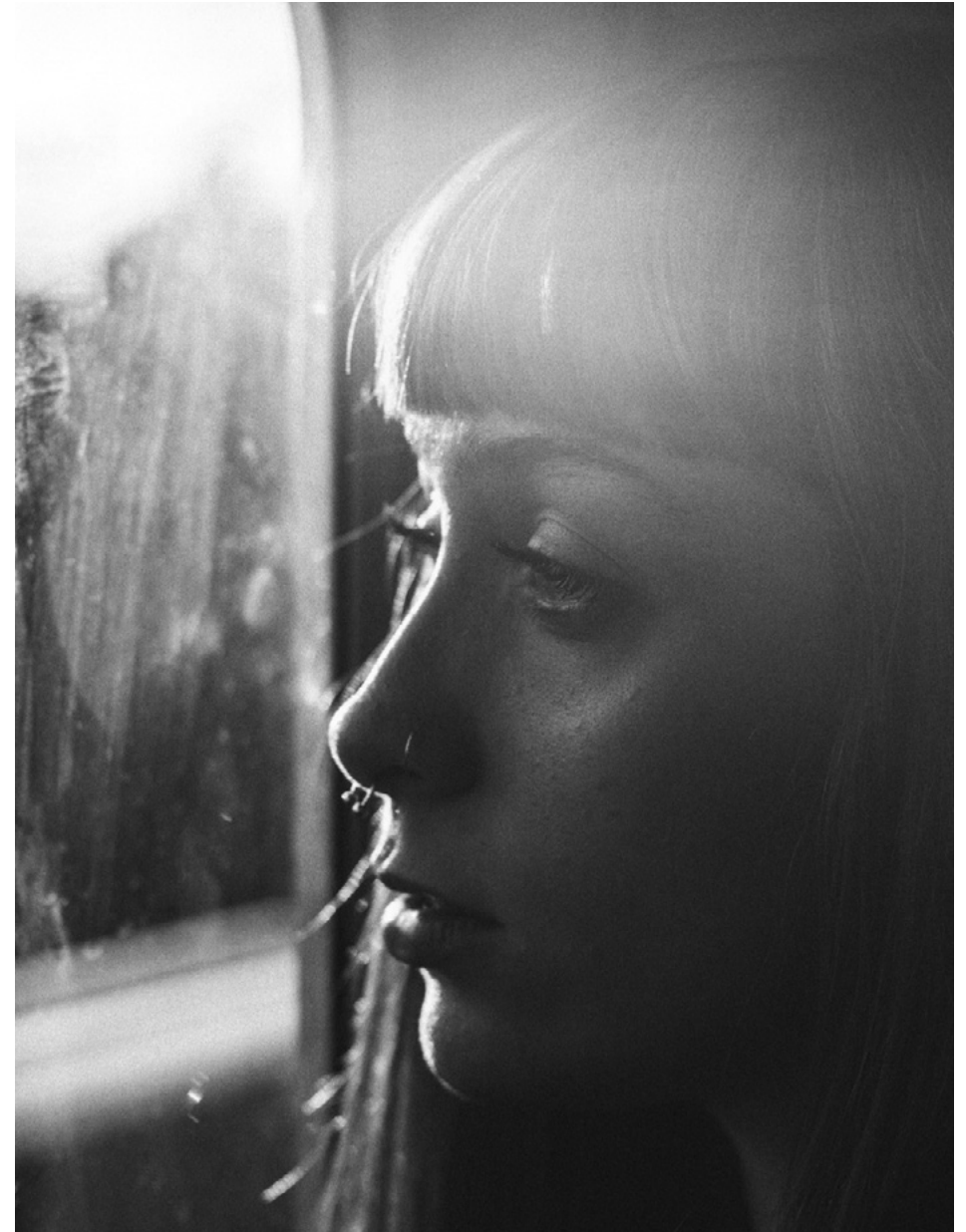
Op basis van de bevindingen van het rapport heeft de politie, in samenwerking met het Openbaar Ministerie, het CKM de opdracht verleend om de 'proeftuin aangiftebereidheid' te starten. In vier politie-eenheden zijn interventies ingezet om drempels voor het doen van aangifte bij het slachtoffer weg te nemen. In de eenheid Noord-Holland is een veiligheidscoördinator ingezet en in de eenheden Oost-Nederland, Zeeland West-Brabant en Den Haag is geëxperimenteerd met het inzetten van recherchepsychologen bij het voorbereiden van informatieve gesprekken en aangiftes met slachtoffers, het verkorten van de doorlooptijden in het strafproces en het verbeteren van het verhoor bij de rechter-commissaris.

De proeftuin is helaas te kort geweest om uitspraken te kunnen doen over de effecten van de interventies in relatie tot het vergroten van de aangiftebereidheid. In de uitvoering zijn flinke stappen gezet maar om beter zicht te krijgen op de meerwaarde van de interventies verdient het aanbeveling om de proeftuin te verlengen en uit te breiden naar meerdere politie-eenheden. Ik ben blij dat alle politie-eenheden en zes regio's vanuit het OM al hebben aangegeven de noodzaak van de verlenging te ondersteunen en daaraan hun medewerking te verlenen. Dit duidt op draagvlak binnen de keten.

Om de verlenging daadwerkelijk te kunnen realiseren heeft het CKM een voorstel ingediend bij het programma Samen tegen mensenhandel.

Paul van Musscher

Politiechef Den Haag
Portefeuillehouder Vreemdelingenzaken en Migratiecriminaliteit

1. INLEIDING

In het kader van de leesbaarheid wordt in deze eindrapportage gesproken over slachtoffers in plaats van getuigen/aangevers en spreken we over het (ver)horen van slachtoffers.

Aangiften spelen een voornamelijk rol in het opsporingsonderzoek naar daders van mensenhandel. Echter, uit onderzoek van de Nationaal Rapporteur blijkt dat maar weinig slachtoffers de stap zetten om daadwerkelijk aangifte te doen.¹ In 2018 heeft het Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (hierna: CKM) onderzoek gedaan naar de factoren die een negatieve invloed hebben op de aangiftebereidheid van Nederlandse minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting. Voor dit onderzoek werden kwalitatieve interviews gehouden met Nederlandse minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting en verschillende stakeholders binnen het mensenhandel- en zorgveld. Vervolgens werden de bevindingen voorgelegd in focusgroepen met hulpverleners, mensenhandelspecialisten van de politie en officieren van justitie van het OM.

Uit dat onderzoek, genaamd 'Aangifte doe je niet', kwam naar voren dat angst voor represailles van de mensenhandelaar en het netwerk voor Nederlandse minderjarige slachtoffers de grootste drempel vormt voor het doen van aangifte. Daarnaast blijkt uit het onderzoek dat de mate van vertrouwen in de politie, de bejegening van slachtoffers gedurende het strafproces en de wijze waarop het strafproces is ingericht een belangrijke rol spelen in de aangiftebereidheid. Ook komen de verwachtingen van slachtoffers inzake het strafproces niet altijd overeen met de werkelijkheid. Het (gebrek aan) vertrouwen in de politie en de (soms niet reële of onterechte) verwachtingen lijken mede het gevolg te zijn van een gebrek aan kennis en informatie bij slachtoffers over het strafproces.²

Slachtoffer-beslissingsmodel

In het onderzoek 'Aangifte doe je niet' wordt een slachtoffer-beslissingsmodel aangehaald om de afweging van slachtoffers om wel of geen aangifte te doen aan te duiden. Volgens onderzoekers Greenberg & Ruback³ is er namelijk een patroon in de wijze waarop slachtoffers van misdrijven de beslissing nemen om wel of geen aangifte te doen. Het model dat zij ontwikkeld hebben, het slachtoffer-beslissingsmodel, gaat uit van de individuele beleving van het slachtoffer en ziet toe op alle soorten misdrijven. Ook voor slachtoffers van mensenhandel blijkt het model van waarde te zijn om het beslissingsproces te ontleden en te vatten, zo blijkt uit onderzoek van Doornbos en Te Winkel.⁴

1 NRM (2017; 2022).

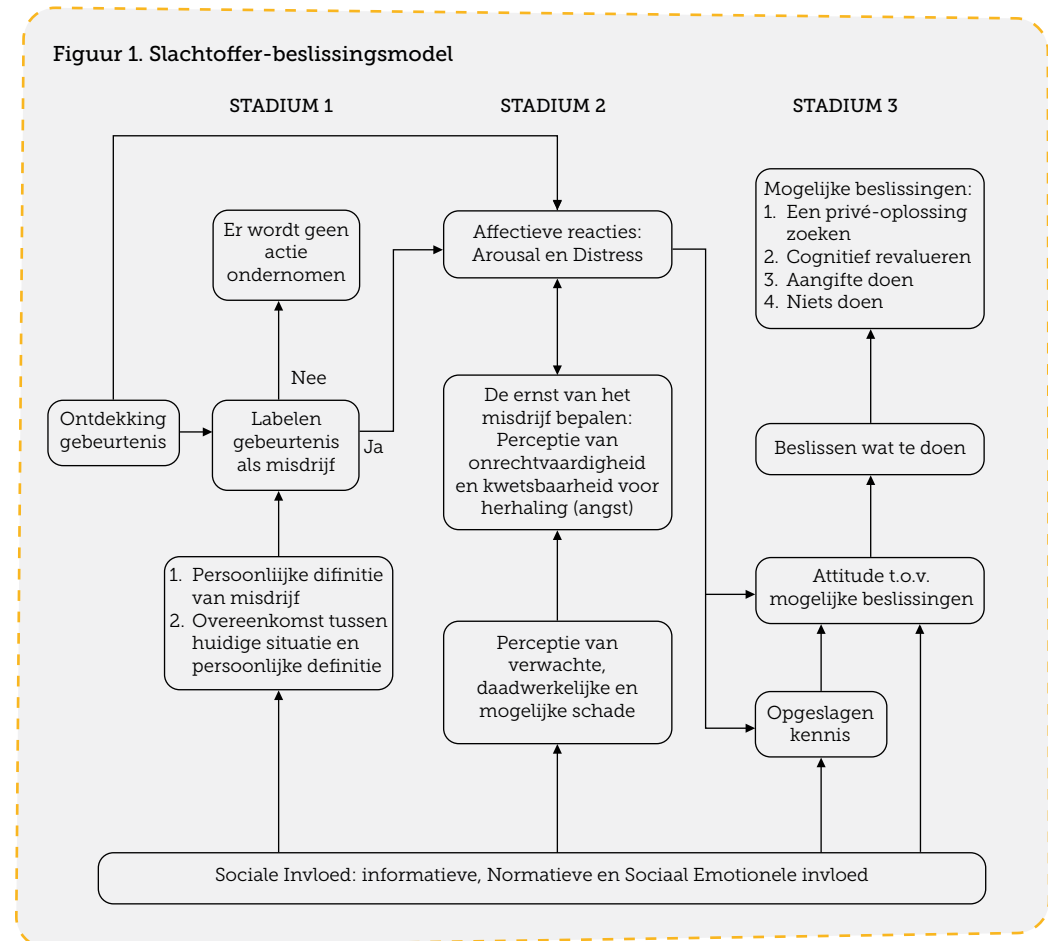
2 Leermakers, Simons & Noteboom (2018).

3 Greenberg & Ruback (1992).

4 Doornbos (2006); Te Winkel (2007).

Het model is gebaseerd op drie stadia die slachtoffers doorlopen: (i) het slachtoffer labelt de gebeurtenis als misdrijf, (ii) het slachtoffer bepaalt de ernst van het misdrijf en (iii) het slachtoffer maakt een beslissing. Zie figuur 1 voor het slachtoffer-beslissingsmodel.

Figuur 1. Slachtoffer-beslissingsmodel

Bron: Overgenomen uit Doornbos (2006), afkomstig uit Greenberg & Ruback (1992).

Figuur 1 toont de stappen die een slachtoffer doorloopt alvorens zij/hij een beslissing maakt. Stadium I ziet toe op het labelen van de gebeurtenis als misdrijf, in het geval van mensenhandel is de gebeurtenis de uitbuitingssituatie. De eerste stap is dat het slachtoffer de gebeurtenis ontdekt. Pas wanneer een slachtoffer de gebeurtenis ontdekt heeft, kan ze het herkennen als misdrijf. Vervolgens is het van belang dat het slachtoffer de gebeurtenis voor zichzelf labelt als misdrijf. Daarbij gaat het erom dat de gebeurtenis die juridisch als misdrijf wordt gedefinieerd overeenkomt met de persoonlijke definitie van het slachtoffer van het misdrijf. Wanneer dat niet het geval is, wordt er geen actie ondernomen.

Zodra het slachtoffer de gebeurtenis heeft gelabeld als misdrijf, ontstaan er emotionele reacties zoals arousal en distress (stadium II). Distress is een overkoepelend begrip, waarbij het gaat om angst, pijn, bedroefd zijn, zorg en nood, oftewel een geheel van negatieve gevoelens. In deze fase bepaalt het slachtoffer voor zichzelf de ernst van het misdrijf aan de hand van 1) de mate waarin het slachtoffer onrecht voelt en 2) de mate waarin het slachtoffer zich kwetsbaar voelt voor herhaling en angst ervaart. Deze factoren worden bepaald aan de hand van de te verwachte schade, de daadwerkelijke schade en de mogelijke schade.

In stadium III maakt het slachtoffer vervolgens een beslissing. Het doel van het nemen van de beslissing is hoofdzakelijk gebaseerd op het verlagen van het distress gevoel. De keuze die wordt gemaakt is afhankelijk van de 'opgeslagen' kennis, die is gebaseerd op eigen ervaringen van het slachtoffer en ervaringen van anderen. Alle drie deze stadia worden tevens beïnvloed door de sociale omgeving van het slachtoffer. Het model gaat vervolgens uit van vier verschillende keuzemogelijkheden om dit gevoel van distress te verlagen, te weten 1) een persoonlijke oplossing, 2) cognitieve revaluatie 3) strafrechtelijke oplossing of 4) niets doen. 5 Nu uit het onderzoek 'Aangifte doe je niet' blijkt dat slachtoffers verschillende drempels ervaren om te kiezen voor het doen van aangifte, oftewel de strafrechtelijke oplossing, is in de proeftuin gekozen voor het toetsen van een trauma sensitieve werkwijze om deze drempels voor slachtoffers te verlagen en de contactbereidheid met de politie te vergroten.

1.1 Doelstelling proeftuin aangiftebereidheid

Naar aanleiding van het onderzoek 'Aangifte doe je niet' is in opdracht van de politie in 2018 de proeftuin aangiftebereidheid gestart. Het doel van de proeftuin is om de contactbereidheid van

slachtoffers met de politie te vergroten en opsporingsonderzoeken te versterken.⁶ De proeftuin richt zich op Nederlandse mogelijke slachtoffers van seksuele uitbuiting in de leeftijd t/m 25 jaar.

Om dit doel te bereiken wordt in de proeftuin geëxperimenteerd met een werkwijze om (i) de angst voor vergelding, intimidatie en bedreiging te verkleinen en veiligheid te vergroten, (ii) de drempels weg te nemen/te verlagen die het slachtoffer ervaart om te kiezen voor het doen van aangifte, dan wel in contact te komen met de politie en (iii) het slachtoffer op een trauma sensitieve werkwijze te betrekken bij het strafproces.⁷

1.2 Drie subdoelstellingen

Deze werkwijze richt zich op drie subdoelen, te weten: i) de (vroeg-)bescherming van het slachtoffer, ii) het vergroten van het vertrouwen van slachtoffers in het strafproces en iii) het voorkomen van secundaire victimisatie voor, tijdens en na het strafproces.⁸ Hieronder worden deze subdoelstellingen nader toegelicht:

(i) Het bieden van (vroeg-)bescherming

In een vroegtijdig stadium (liefst zo kort mogelijk op het moment van identificatie) dient een risicoanalyse te worden uitgevoerd om te bepalen welke (veiligheids)risico's het slachtoffer loopt op vergelding, intimidatie en herhaald slachtofferschap. Op basis van deze analyse wordt inzichtelijk gemaakt welke beschermende maatregelen getroffen zouden kunnen worden in het stadium van (vroeg)bescherming en daarna in het eventuele strafproces. De maatregelen worden tussen het slachtoffer en de gezagsdrager(s), de politie (en zo nodig het Openbaar Ministerie, hierna: OM) en de zorgcoördinator afgestemd. Deze beschermende maatregelen kunnen indien nodig vóór, tijdens en na de strafrechtelijke procedure geactualiseerd worden.

5 Voor een nadere uitwerking van het slachtoffer-beslissingsmodel en de beslissingsmogelijkheden van het slachtoffer zie het onderzoek 'Aangifte doe je niet' (2018).

6 De politie spreekt tegenwoordig liever over contactbereidheid in plaats van aangiftebereidheid nu het erom gaat dat slachtoffers hun weg naar de politie weten te vinden en zich veilig genoeg voelen om met de politie te praten. Een aangifte kan een gevolg zijn van dit contact. Nu in het rapport "Aangifte doe je niet" (Leermakers, Simons & Noteboom, 2018) is gekeken naar de bereidheid van minderjarige slachtoffers om aangifte te doen en de proeftuin ook naar buiten toe is gepresenteerd als de "proeftuin aangiftebereidheid" wordt deze benaming aangehouden.

7 Dit is in lijn met de wens om het slachtoffer meer centraal te zetten in het opsporingsproces en om rekening te houden met de kwetsbaarheden en kenmerken van het slachtoffer voor, tijdens en na het strafproces. Dit volgt bijvoorbeeld uit de Europese Richtlijn Mensenhandel (2011) en de Europese Richtlijn Minimumnormen slachtoffers (2012).

8 Onder secundaire victimisatie wordt verstaan hernieuwd slachtofferschap als gevolg van een juridische procedure of de houding van professionele partijen zoals politie, het OM, de rechtspraak of de verdediging.

(ii) Het vergroten van het vertrouwen van het slachtoffer in de politie en in het strafproces

Tijdens de proeftuin wordt ingezet op het vergroten van het vertrouwen van het slachtoffer in de politie en in het strafproces. Door middel van een vragenlijst en analyse wordt in kaart gebracht wat de mate van vertrouwen is bij het slachtoffer. Op basis van de uitkomsten van de vragenlijst en analyse moet, waar mogelijk en nodig, gehandeld worden om bij het slachtoffer het vertrouwen in een strafrechtelijke oplossing te vergroten.

(iii) Het voorkomen van secundaire victimisatie

Tijdens de proeftuin wordt in kaart gebracht hoe secundaire victimisatie voor, tijdens en na de strafrechtelijke procedure kan worden voorkomen, dan wel het risico daarop kan worden verkleind. Deze analyse wordt gebruikt om te bepalen welke beschermingsmaatregelen dienen te worden ingezet om secundaire victimisatie in het strafproces te voorkomen. Door het verkleinen van het risico op secundaire victimisatie wordt naar verwachting het vertrouwen in het strafproces vergroot, met het doel dat slachtoffers eerder bereid zijn in contact te treden met politie.

1.3 Werkwijze: toetsen vier interventies

De subdoelen zijn vertaald in vier interventies. Deze interventies zijn vervolgens ingezet en getoetst binnen de proeftuin. Drie interventies zien op het strafproces en de vierde interventie richt zich op een nieuwe actor, de veiligheidscoördinator. Hieronder wordt een beknopte toelichting gegeven op elke interventie. In de volgende hoofdstukken wordt per interventie uitgebreid ingegaan op de werkwijze per interventie en de bevindingen van de proeftuin.

(i) De inzet van een recherchepsycholoog tijdens het informatief gesprek en de aangifte

Uit onderzoek blijkt dat slachtoffers van mensenhandel veelal getraumatiseerd zijn als gevolg van de uitbuitingssituatie. De wijze van horen binnen het strafproces kan een negatieve impact hebben op het slachtoffer. Binnen de proeftuin is daarom ingezet op het betrekken van een recherchepsycholoog bij het informatief gesprek en de aangifte om het horen van slachtoffers te verbeteren. Bij het inzetten van de recherchepsycholoog is er aandacht voor enerzijds het vergaren van informatie voor een bruikbare verklaring en anderzijds voor het voorkomen van secundaire victimisatie.

(ii) Het verbeteren van het verhoor bij de rechter-commissaris

Door slachtoffers wordt het verhoor bij de rechter-commissaris vaak als belastend ervaren, omdat zij veelal een incompleet beeld of onvoldoende duidelijk hebben wat van hen verwacht wordt in het verhoor en omdat de advocaat van de verdachte hen rechtstreeks kan bevragen. Daarnaast blijkt uit de praktijk dat gebrek aan kennis en kunde van de rechter-commissaris op het gebied van mensenhandel en het horen van (minderjarige) slachtoffers van mensenhan-

del van invloed is op het verloop van het verhoor. Met het gevolg dat het risico op secundaire victimisatie wordt vergroot. Om dit risico te verminderen wordt er in de proeftuin ingezet op een voorbereidend gesprek tussen het slachtoffer en de rechter-commissaris, het inzetten van een gespecialiseerde rechter-commissaris en de optie om het slachtoffer te horen in een aparte ruimte (studioverhoor).

(iii) Het verkorten van de doorlooptijden in mensenhandelzaken

Een van de redenen waarom slachtoffers geen aangifte willen doen is de (vaak lange) duur van het strafproces. Binnen de proeftuin wordt daarom in kaart gebracht wat de mogelijkheden zijn om de doorlooptijden in mensenhandelzaken te verkorten. Er wordt bekeken of en in hoeverre er in mensenhandelzaken met zogeheten streeftermijnen kan worden gewerkt.

(iv) De inzet van een veiligheidscoördinator

Binnen de proeftuin wordt de inzet van een nieuwe actor getoetst, de veiligheidscoördinator. De veiligheidscoördinator wordt in de proeftuin als voorportaal van de politie en het OM gepositioneerd en is, niet onbelangrijk, onafhankelijk. Hierdoor is het mogelijk dat hij/zij nauw betrokken is bij de strafrechtelijke procedure (anders dan een zorgcoördinator die een andere taakstelling/verantwoordelijkheid heeft binnen het huidige bestel). De rol van de veiligheidscoördinator ziet op het verzamelen van informatie gericht op (vroeg-)bescherming en het vergroten van de bereidheid van slachtoffers om in gesprek te gaan met de politie. Aanvullend kan hij/zij mediëren tussen het slachtoffer en de politie, het OM en de Rechtspraak en adviseren op het nemen van beschermende maatregelen. Ook kan de veiligheidscoördinator bijhouden op welke wijze de huidige inrichting van de strafrechtelijke procedure nadelig is voor het vertrouwen van het slachtoffer in het doen van aangifte of anderszins mee te werken aan het strafproces en leidt tot secundaire victimisatie.

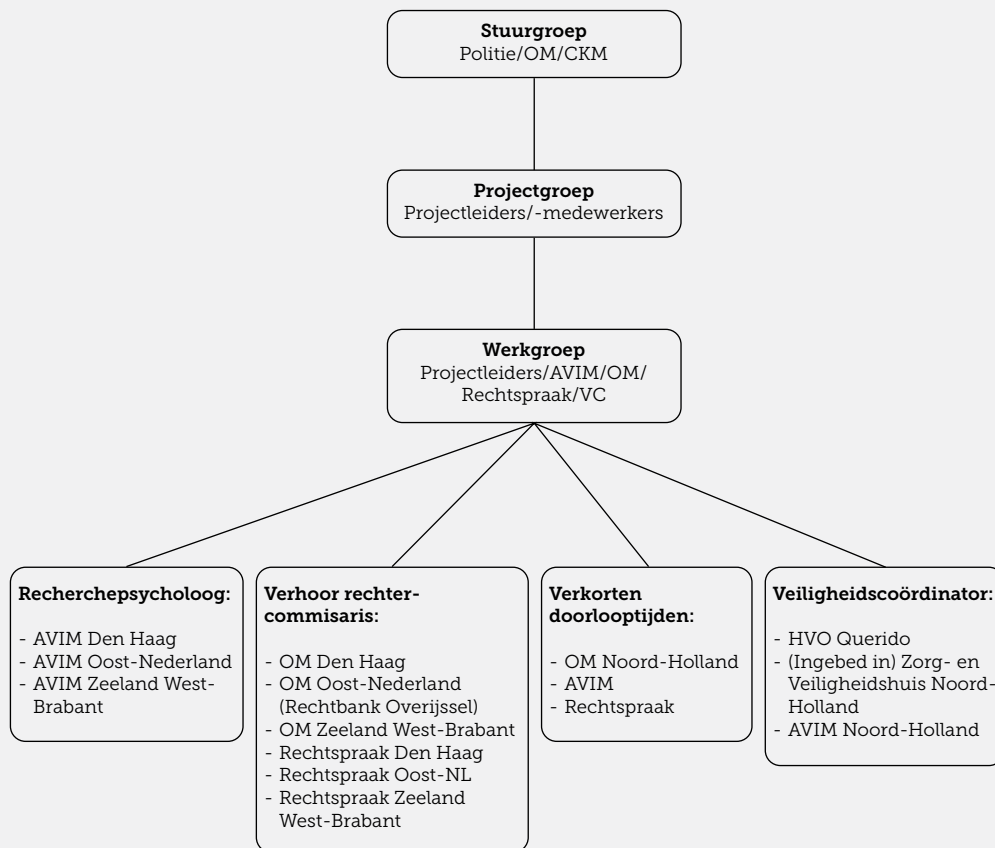
1.4 Projectstructuur

De proeftuin aangiftebereidheid is uitgevoerd in opdracht van de politie. Het CKM is samen met een co-projectleider van de politie aangesteld als projectleider en is primair verantwoordelijk voor de leiding en coördinatie van de proeftuin. Daarnaast is een stuurgroep samengesteld, bestaande uit een afgevaardigde van de politie, het OM en het hoofd van het CKM, als eindverantwoordelijken voor de proeftuin.

De interventies die betrekking hebben op het strafproces zijn uitgevoerd binnen drie eenheden van de politie, te weten de teams Afdeling Vreemdelingenpolitie, Identificatie en Mensenhandel (hierna: AVIM) Zeeland West-Brabant, AVIM Den Haag en AVIM Oost- Nederland. Daarnaast zijn ook het OM en een rechter-commissaris van het kabinet van dezelfde regio's betrokken bij de interventies rondom het verhoor bij de rechter-commissaris. In Oost-Nederland is de inter-

ventie bij de Rechtbank Overijssel uitgevoerd. De veiligheidscoördinator is ingezet in de regio Noord-Holland. Deze rol is belegd bij drie medewerkers van HVO Querido die reeds werkzaam zijn als zorgcoördinator. Wel met het verschil dat specifiek de functie van de veiligheidscoördinator is ingebed binnen het Zorg- en Veiligheidshuis Noord-Holland Noord. Er was dus een ander legaal kader en een andere taakstelling die uitgevoerd is. Bij de uitvoering van de interventie is tevens de AVIM Noord-Holland betrokken.

Figuur 2. Projectstructuur proeftuin aangiftebereidheid

1.5 Ontwikkeling werkwijze en looptijd

In 2018 is gestart met een eerste verkenning van de opzet van de proeftuin. Vervolgens is samen met diverse stakeholders uit het mensenhandelveld en het zorgveld verkend welke interventies getoetst moeten worden om de (sub)doelstellingen te behalen. Dit heeft geleid tot de ontwikkeling van de interventies genoemd onder §1.3. Samen met de stakeholders uit de regio's die betrokken zijn geweest bij de uitvoering van de interventies (AVIM-eenheden, onderzoekspsychologen, officieren van justitie, rechter-commissarissen en de veiligheidscoördinatoren) zijn werkinstructies opgesteld en afgestemd waarin de werkwijze van de betrokken stakeholders per interventie zijn beschreven.⁹ In juni 2021 zijn alle interventies operationeel gestart voor een looptijd van een jaar.

1.6 Periodieke monitoring en evaluatie

Tijdens de proeftuin is iedere interventie periodiek gemonitord met de betrokken stakeholders. Met de monitoring is inzichtelijk gemaakt of en in hoeverre de interventie uitvoerbaar was en het gewenste effect heeft gesorteerd met het oog op het behalen van de doelstellingen. De monitoring had enerzijds betrekking op de kwantiteit van de interventie (capaciteit en aantal geïncludeerde zaken) en anderzijds op de kwaliteit van de interventie (ervaringen van de respondenten en de meerwaarde ten opzichte van de doelstellingen). In een monitoring- en evaluatiestrategie werd de benodigde capaciteit gemonitord en werd procesmatig bijgehouden bij hoeveel zaken de onderzoekspsycholoog is ingezet, een subinterventie van het verhoor bij de rechter-commissaris is ingezet en in hoeveel zaken de veiligheidscoördinator betrokken was.

Bij de interventie van de onderzoekspsycholoog en van de veiligheidscoördinator heeft er om de zes weken een online periodieke monitoringafspraak plaatsgevonden met de betrokken stakeholders van de interventies (AVIM-onderzoekers en onderzoekspsycholoog, en AVIM-onderzoekers en de veiligheidscoördinatoren). Door de stakeholders is daarnaast een Monitoring & Evaluatieformulier ingevuld, waarbij zij zijn ingegaan op bovenstaande punten van de interventie. Bij de interventie omtrent het verhoor van de rechter-commissaris is periodiek een schriftelijke update gegeven.

Na afloop van de proeftuin zijn de interventies tijdens een eindgesprek geëvalueerd met de stakeholders. Tijdens de evalueaties is ingegaan op het totaal aantal zaken van de interventie, de ervaren meerwaarde door de respondenten, de uitdagingen die zij hebben ervaren in het uitvoeren van de interventie en aanbevelingen op basis van hun ervaringen en bevindingen. De ervaringen van de slachtoffers zijn bij de evaluatie niet meegenomen. De reden hiervoor was dat de operationele fase van de proeftuin van dusdanig korte duur was dat het strafproces in de

⁹ Zie Bijlage A, C, D, E en F.

meeste zaken nog lopende was toen de evaluatiegesprekken plaatsvonden. Er was in deze zaken dan ook nog onduidelijk wat het verdere verloop van de zaak van het slachtoffer zou vragen (bijvoorbeeld meerdere verhoren), dat ervoor gekozen is de slachtoffers niet tijdens het strafproces te bevragen. Bij de zaken waarin het strafproces was afgelopen is de overweging geweest om niet te kort op de uitspraak in eerste aanleg het slachtoffer te bevragen. In beide gevallen was de overweging dat het vervolg van het strafproces, dan wel de uitspraak mogelijk van invloed zou kunnen zijn op de ervaringen van het slachtoffer. Niettemin komt in een aantal hoofdstukken wel aan bod wat de mogelijke meerwaarde van de interventies voor het slachtoffer is geweest, geredeneerd vanuit de ervaring en indruk van de respondenten.

1.7 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 tot en met 5 wordt ingegaan op de resultaten ten aanzien van de interventies (respectievelijk de inzet van de recherchepsycholoog, het verhoor bij de rechter-commissaris, het verkorten van de doorlooptijden en de inzet van de veiligheidscoördinator). Elk hoofdstuk vangt aan met een beschrijving van de interventie. Vervolgens wordt ingegaan op de bevindingen en het hoofdstuk sluit af met een resumé. In hoofdstuk 6 worden de conclusies van de proeftuin besproken en worden aanbevelingen gedaan op basis van de resultaten.

2. INTERVENTIE: DE INZET VAN EEN RECHERCHEPSYCHOLOOG

“Ik snap de politie wel dat ze alles zo snel mogelijk willen weten. [...] Ik was bang dat ik dingen zou kwijtraken en niet meer zou weten. Uiteindelijk is het wel goed gegaan, maar je kunt een meisje niet dwingen om iets te vertellen.” – Respondent uit ‘Aangifte doe je niet’ (2018).

2.1 Aanleiding

Het horen door de politie tijdens een informatief gesprek en een aangifte blijken onderdelen uit het strafproces die slachtoffers als belastend ervaren.¹⁰ Het herhaaldelijk horen, de bejegening tijdens het horen en de gedetailleerde vragen die slachtoffers dienen te beantwoorden, spelen hierin een belangrijke rol.¹¹ Nu een informatief gesprek en een aangifte bedoeld zijn om informatie te verzamelen ten behoeve van het strafrechtelijk onderzoek en zicht te krijgen op een eventuele uitbuitingssituatie¹², is het uitvragen van details wel in het belang van het onderzoek. Omdat slachtoffers veelal getraumatiseerd zijn als gevolg van de uitbuitingssituatie, is het van belang om een balans te vinden tussen het vergaren van informatie voor het opsporingsonderzoek en het voorkomen van secundaire victimisatie bij het slachtoffer.¹³ Dat blijkt in de praktijk meer dan eens een uitdaging.¹⁴

In de proeftuin wordt verkend of de inzet van een recherchepsycholoog (hierna: RP) kan bijdragen aan het vinden van een balans tussen beide belangen. De RP betreft een bestaande functie binnen de politie. De rol van een RP is het adviseren in opsporingsonderzoeken bij het horen van slachtoffers, getuigen en verdachten. Een RP wordt bij zedenzaken met enige regelmaat ingezet, daarentegen wordt de RP in mensenhandelzaken nog niet of nauwelijks (structureel) benut. Uit gesprekken met stakeholders binnen de proeftuin volgt dat dit onder meer te maken heeft met onbekendheid over het bestaan van de RP en de rol die de RP kan vervullen. Met de inzet van een RP wordt beoogd de bejegening tijdens het horen van slachtoffers in een informatief gesprek en aangifte te verbeteren, waarbij rekening wordt gehouden met zowel het belang van het verkrijgen van een bruikbare verklaring voor het strafrechtelijk onderzoek als het voorkomen van secundaire victimisatie bij het slachtoffer.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op wat de inzet van de RP heeft opgeleverd binnen de deelnemende regio's en op welke wijze het volgens hen heeft bijgedragen aan de doelstellingen van de interventie.

¹⁰ Leermakers, Simons & Noteboom (2018).

¹¹ Idem.

¹² Aanwijzing Mensenhandel, Stcrt 2013, 16816.

¹³ NRM (2015), p.47; Tankink en Lambrichts (2017), p.17; NRM (2022), Klerx-van Mierlo et. Al (2014).

¹⁴ Leermakers, Simons & Noteboom (2018); Goderie, Dirks & Van Dorst (2014); Goderie & Kool (2016).

2.2 De inzet van een recherchepsycholoog

Een RP kan verhoorders van de politie adviseren bij het voorbereiden en uitvoeren van een verhoor van een kwetsbaar persoon en kan bijvoorbeeld worden betrokken bij casussen waarbij sprake is van een slachtoffer met een stoomis, een licht verstandelijke beperking of die ernstig getraumatiseerd is. In het advies benut de RP de informatie die over het slachtoffer voorhanden is, zodat rekening kan worden gehouden met zijn of haar kwetsbaarheden.

De werkwijze van een recherchepsycholoog

Het advies van een RP kan toezien op hoe een verhoor dient te worden uitgevoerd, welke communicatieproblemen er te verwachten zijn en hoe hierop kan worden ingespeeld door de verhoorders, en hoe het verhoor kan worden afgestemd op het cognitieve niveau van een slachtoffer zodat een bruikbare verklaring kan worden afgelegd. Als er geen informatie over de achtergrond van het slachtoffer aanwezig is, kan de RP meekijken met het verhoor en op basis van wat hij/zij ziet een advies geven aan de rechercheurs over de (vervolg)aanpak van het verhoor. Dit kan zowel bij een informatief gesprek als bij een aangifte. Ook kan de RP aangeven dat hij/zij een indicatie ziet voor een doorverwijzing naar de zorg.¹⁵ Wanneer sprake is van inconsistenties in verklaringen of wanneer deze niet accuraat of volledig zijn, kan de RP onderzoeken wat eventuele redenen daarvoor kunnen zijn. In de opsporingsfase kan deze analyse door een RP worden uitgevoerd.¹⁶ Concreet betekent dit dat op basis van de verklaringen tijdens het informatief gesprek en/of de aangifte de RP achteraf kan beoordelen of en in hoeverre er inconsistenties zijn in de verklaring en of en hoe deze inconsistenties kunnen worden verklaard.

2.3 Doelstelling en werkwijze proeftuin

In de proeftuin wordt getoetst of de functie van RP kan bijdragen aan het trauma sensitief horen van slachtoffers van mensenhandel om secundaire victimisatie te voorkomen en welke ondersteuning de RP kan bieden aan de verhoorders om tevens een (meer) bruikbare verklaring te verkrijgen. In de proeftuin wordt de RP betrokken bij het horen van slachtoffers van mensenhandel in het proces van het informatief gesprek en de aangifte, waarbij de RP de rechercheurs kan adviseren over de wijze van horen, het al dan niet inzetten van gespecialiseerde verhoorders, de benadering van het slachtoffer en de duur en frequentie van het horen. Op basis van zogeheten kwetsbaarheidsindicaties met betrekking tot het slachtoffer is bepaald waar het advies zich op moest richten (zie Bijlage A voor de Werkinstructie van de interventie, waaronder de

¹⁵ Volgt uit verkregen feedback van werkgroep met de betrokken stakeholders.

¹⁶ Zie Hupperetz e.a. (2018).

checklist kwetsbaarheid). De RP kan worden betrokken op drie onderdelen: (a) ter voorbereiding van het verhoor, (b) tijdens het verhoor, (c) voor een beoordeling van de verklaring. Deze onderdelen worden hieronder kort toegelicht.

a) Voorbereiding verhoor

De RP geeft advies over de wijze waarop het verhoor dient te worden aangepakt op basis van de informatie die beschikbaar is over de achtergrond van het slachtoffer.¹⁷ Het advies ziet toe op de wijze van communicatie en de duur van het verhoor waarbij rekening wordt gehouden met de achtergrond van het slachtoffer (trauma, stoornis, cognitief vermogen et cetera). Tevens ziet het advies toe op het eventueel inzetten van gespecialiseerde verhoorders, zoals een studioverhoorder of een medewerker Verhoor Kwetsbare Verdachten (VKV'er). De inhoud van het advies hangt af van de problematiek van het slachtoffer in combinatie met de ernst van de zaak.

b) Tijdens het verhoor

De RP geeft advies en biedt ondersteuning tijdens het verhoor over de aanpak van het verhoor op basis van het verloop van het verhoor. Per casus wordt bekeken of het noodzakelijk is dat de RP in de regiekamer fysiek aanwezig is bij het verhoor.

c) Beoordeling verklaring

Indien sprake is van inconsistenties, niet-accuraat zijn of onvolledigheid kan de RP een analyse van de casus uitvoeren om te beoordelen welke verklaringen daarvoor kunnen zijn. De analyse kan gebruikt worden om de wijze van horen te actualiseren tijdens de aangifte of bijvoorbeeld het verhoor bij de rechter-commissaris.

2.4 Bevindingen

In deze paragraaf worden de bevindingen omtrent de inzet van een RP uiteengezet. Eerst wordt ingegaan op het aantal zaken per regio waarbij de RP is ingezet. Daarna worden de bevindingen rondom de inzet van de RP in de regio's samengenomen en wordt ingegaan op de rol die de RP heeft gespeeld in deze zaken. Er wordt daarbij een onderscheid gemaakt in de ervaringen van de respondenten over de meerwaarde van de inzet van de RP op:

- i) De verhoorders zelf tijdens het verhoor
- ii) De benadering van de slachtoffers tijdens het verhoor
- iii) Ervaringen op de kwaliteit en bruikbaarheid van de verklaring.

Ten slotte wordt ingegaan op het bereik van de interventie waarbij wordt beschreven hoe de samenwerking is verlopen tussen de RP en de respondenten.

2.4.1 Algemeen

De interventie is uitgevoerd in drie regio's waarbij in iedere regio een RP betrokken was. De RP die ook betrokken was bij de zaken in de eenheid Den Haag vertegenwoordigde bij het periodieke monitoringoverleg de inbreng van de RP's in de proeftuin. Vanwege het groot aantal zaken waarin de RP in de eenheid Oost-Nederland betrokken is geweest, is ervoor gekozen om apart naar haar ervaringen te vragen en deze mee te nemen onder de bevindingen.

Het aantal zaken waarbij een RP is betrokken verschilt sterk per regio. Om een indruk te geven van wat de RP heeft kunnen betekenen in een zaak voor de AVIM-rechercheurs en het verhoor en welke uitdagingen zij hebben ervaren in de werkwijze, zijn de resultaten als het gaat om de rol van de RP in de regio's niettemin samengenomen. Ten aanzien van het bereik van de interventie en de samenwerking worden de resultaten per regio uiteengezet.

In dit hoofdstuk worden de AVIM-rechercheurs uit de drie regio's die de interventie hebben uitgevoerd als respondenten aangeduid. De ervaringen van de RP's worden afzonderlijk van de respondenten benoemd.

2.4.2 Aantal zaken en moment van betrokkenheid RP

In de periode juni 2021 tot en met juni 2022 is de RP in totaal in zeventien zaken betrokken geweest. In Den Haag is de RP in drie zaken betrokken geweest. Bij twee van deze zaken is de checklist kwetsbaarheid door de AVIM-rechercheurs gebruikt ter indicatie omdat de kwetsbaarheid van het slachtoffer op voorhand niet duidelijk was. In Zeeland West-Brabant is de RP in twee zaken betrokken geweest, waarbij in beide zaken de checklist kwetsbaarheid door de AVIM-rechercheurs is gebruikt om te bepalen dat de RP betrokken zou worden. In Oost-Nederland ging het om twaalf zaken. In alle zaken die voldeden aan de inclusiecriteria van de proeftuin is een RP ingezet. De checklist kwetsbaarheid is niet door de RP's gebruikt bij het opstellen van een advies.

¹⁷ Deze informatie kan bijvoorbeeld voortkomen uit de individuele beoordeling die in het kader van de werkwijze Beschermen en Beoordelen" sinds 2018 werd uitgevoerd.

Tabel 1. Moment van inzet RP

Moment van inzet	Aantal zaken
Ter voorbereiding van het informatief gesprek - Waarvan vervolgens ook bij de aangifte	7 (6)
Ter voorbereiding van de aangifte	9
Ter voorbereiding van het verhoor bij de rechter-commissaris	1
Totaal	17

De RP is in zeven zaken ingezet bij het informatief gesprek, bij negen zaken bij de aangifte en in één zaak is de RP op verzoek van de officier van justitie gevraagd om advies te geven rondom het verhoor bij de RC. Van de zeven zaken waar de RP betrokken was bij het informatief gesprek, was de RP in zes zaken ook betrokken bij de aangifte in die zaak. In de zevende zaak werd er geen aangifte gedaan en is het bij een informatief gesprek gebleven.

De RP heeft in geen van de zaken meegekeken tijdens het verhoor. Een RP geeft aan dat het vanwege praktische redenen niet is gelukt om aan te sluiten bij een verhoor. Een andere RP geeft aan dat zij niet heeft meegekeken bij het verhoor, omdat er geen concrete aanleidingen¹⁸ bleken te zijn daarvoor en ze met name de meerwaarde zag om betrokken te zijn in de voorbereiding voor een verhoor.

In een regio heeft de RP in twee van de drie zaken het informatief gesprek teruggeluisterd om te gebruiken als input voor de aangifte. In een zaak is vervolgens aangifte gedaan, maar is de RP daar niet bij betrokken geweest. De RP is in die zaak later wel betrokken bij het verhoor bij de RC. In de tweede zaak heeft het slachtoffer – ondanks alle inspanningen van de AVIM-rechercheurs – ervoor gekozen geen aangifte te doen. Het was de indruk van de RP dat de loyaliteit aan haar mensenhandelaar hier in de weg stond. In de andere twee regio's zijn de verhoren niet teruggekeken. In een andere regio heeft de RP het informatief gesprek met het slachtoffer toegestuurd gekregen. Op basis van daarvan heeft de RP een advies voor de AVIM-rechercheurs opgesteld voor een aanvullend verhoor, waarbij de focus lag op het beter communiceren met het slachtoffer vanwege haar defensieve houding in het informatief gesprek.

2.4.3 De rol van de RP

De rol van de RP heeft bestaan uit het bieden van ondersteuning aan de respondenten, het geven van advies over de wijze van horen en het inzetten van gespecialiseerde verhoorders, en

18 Bijvoorbeeld wanneer iemand psychotisch kan worden.

het voorbereiden van het informatief gesprek en/of de aangifte. Uit de bevindingen blijkt dat de RP de AVIM-rechercheurs inzicht heeft gegeven in de kwetsbaarheid van het slachtoffer zoals trauma's, een licht verstandelijke beperking en eventuele psychische problematiek en geadviseerd heeft hoe hier tijdens het horen rekening mee kon worden gehouden. Deze adviezen zijn meegenomen in een verhooradvies van de RP. Bij het advies werd naar factoren als de wijze van benaderen van het slachtoffer gekeken en hoe de verhoorders op het slachtoffer konden reageren. Voorbeelden daarvan waren het vermijden van moeilijke woorden en het inzetten op begrijpelijke taal, toetsen of het slachtoffer de instructies heeft begrepen, toetsen of haar verhaal goed is begrepen, regelmatig samenvatten en het aanhouden van korte tijdsblokken voor het verhoor. Deze adviezen zijn door de AVIM-rechercheurs als meerwaarde ervaren.

In deze paragraaf wordt ingegaan op drie onderdelen waar de ervaringen van de respondenten worden besproken over de inzet van de RP en waar zij meerwaarde zien ten opzichte van de doelstellingen van de proeftuin.

1. Ervaringen van respondenten over meerwaarde van de inzet van de RP op de verhoorders en het verhoor

Uit de bevindingen komt naar voren dat de respondenten ondersteuning vonden in het advies van de RP. Zoals hierboven beschreven heeft de RP voorafgaand aan het informatief gesprek of de aangifte op verschillende vlakken advies gegeven. Volgens een respondent komt de informatie waarover een RP advies geeft ook in de opleiding voor mensenhandelrechercheurs aan bod, maar wordt het feit dat een RP getraind is om specifieke tips en informatie te geven over bijvoorbeeld de psychische problematiek die bij slachtoffers kan spelen en op welke wijze die van invloed kan zijn op de houding van het slachtoffer als meerwaarde ervaren. De respondenten geven dan ook aan dat het advies heeft geholpen om enerzijds bewustwording te creëren bij hen over het eigen handelen jegens het slachtoffer. Anderzijds werden zij zich bewuster van het gedrag van het slachtoffer en waar dat gedrag op gebaseerd is. Een respondent vertelt het als volgt:

“Ze zijn kwetsbaar, maar stralen dat niet altijd uit. Ze zijn hartstikke streetwise en lullen je zo onder tafel. De RP laat zien hoe je daar op in kan spelen en hoe je daar mee om kan gaan.” – AVIM-rechercheur

Neutraliteit

De RP heeft ook advies gegeven over de toon en houding van de rechercheurs in het verhoor en hoe de rechercheurs de neutraliteit konden bewaken. Een respondent geeft aan dat het advies van de RP over neutraliteit als waardevol werd ervaren om te kunnen balanceren tussen verschillende handelingen, namelijk: het bejegenen van het slachtoffer rondom bijvoorbeeld het voorleggen van eventuele tegenstrijdigheden in het verhaal van het slachtoffer (wat moge-

lijk als confronterend kan worden ervaren door het slachtoffer), het tonen van compassie aan het slachtoffer en het bewaken van neutraliteit in het kader van waarheidsvinding. Neutraliteit draagt volgens de respondenten bovendien bij aan het voorkomen van beïnvloeding van het slachtoffer door de rechercheurs en aan het voorkomen van secundaire victimisatie.

Rust en structuur

Door de respondenten uit twee regio's wordt aangegeven dat zij door de tips van de RP meer rust en structuur hebben ervaren tijdens het verhoor. In de gesprekken voorafgaand aan het verhoor werd bijvoorbeeld gesproken welke onderwerpen moesten worden uitgevraagd en op welke wijze de rechercheurs hierin rekening konden houden met de kwetsbaarheid van het slachtoffer. Een voorbeeld hiervan was dat de RP praktische tips gaf om aandacht te hebben voor mogelijke gewenste pauzementen in het verhoor om de rust bij het slachtoffer te bewaren. Het aanbrenge van structuur in het verhoor zorgde ervoor dat de respondenten gerichter konden uitvragen. Een respondent geeft bijvoorbeeld aan dat de RP heeft laten inzien dat handvatten voor het verhoor niet enkel van belang zijn voor slachtoffers waarbij sprake is van een licht verstandelijke beperking, maar ook van belang kunnen zijn voor slachtoffers met psychische problematiek(en). Volgens een RP kan het creëren van structuur in het verhoor ook bijdragen aan het voorkomen van secundaire victimisatie, omdat het rust kan creëren bij het slachtoffer.

Daarnaast is naar voren gekomen dat de RP kan meedenken hoe de rechercheurs gerichter kunnen verhoren. Dit ziet met name toe op advies omtrent het verkrijgen van tactische bewijzen, zoals bewijsmiddelen om het element 'dwang' te kunnen bewijzen. Een rechercheur kan het verhoor bijvoorbeeld starten met een *free recall*¹⁹, maar de RP kan adviseren of dit passend is voor het slachtoffer en of het meer oplevert voor de respondenten om te starten met het uitvragen naar de tactische bewijsvoering, zoals het dwangelement.

“Je moet goed nadenken hoe je het strafproces zo goed mogelijk kan inrichten voor iemand die kwetsbaar is en beschadigd is, en tijdens zo'n proces ook weer snel beschadigd kan raken.” – Recherchepsycholoog

¹⁹ Een free recall houdt in dat het verhoor wordt gestart met een algemene vraag aan het slachtoffer wat er is gebeurd. Het slachtoffer vertelt hierbij zelfstandig in eigen woorden wat er volgens haar/hem gebeurd is. Er worden tussendoor geen vragen gesteld door de rechercheurs. Pas als het slachtoffer klaar is met het vertellen, worden er verdiepende- of verduidelijkingsvragen gesteld. Bron: AVIM-rechercheurs en RP's.

Weinig meerwaarde

Waar meerdere respondenten positief zijn over de inzet van de RP, gaven enkele respondenten aan niet of nauwelijks meerwaarde te hebben ervaren op hun casussen. Een respondent benoemde bijvoorbeeld dat het advies van de RP voor haar geen directe meerwaarde had, omdat het slachtoffer in de betreffende zaak de vragen goed kon beantwoorden en haar verhaal goed kon vertellen. De kwetsbaarheid van het slachtoffer had volgens de respondent dan ook geen directe invloed op de aangifte, maar zag meer toe op het verleden van het slachtoffer. Een andere respondent benoemde dat ze de adviezen van de RP (te) algemeen vond, en dat ze die niet direct van meerwaarde vond omdat ze van mening was dat ze al aan het advies voldeed tijdens de verhoren.

Ervaring meerwaarde ook afhankelijk van verhoorcapaciteiten rechercheurs

Een van de RP's gaf aan dat de mate waarin haar advies als waardevol werd ervaren door de rechercheurs ook afhankelijk is van de verhoorcapaciteiten van de rechercheurs. Zij geeft hierover aan dat afhankelijk van het verloop van het verhoor en de verhoorkwaliteiten van de rechercheur die het verhoor afneemt, de RP meerdere verhooradviezen kan meegeven aan de verhoorders. Een andere RP benoemt ook dat indien er op veel aspecten ondersteuning nodig blijkt te zijn, zal moeten worden geprioriteerd op welke onderdelen advies wordt gegeven. Ze geeft dan ook aan dat niet van een verhoorder kan worden verwacht dat hij of zij op alle onderdelen alles meteen foutloos doet. Om die reden wordt er daarom geprioriteerd op welke aspecten er een advies zal komen. De kennis en ervaring van een verhoorder bepalen derhalve of en in hoeverre hij of zij in staat is om meerdere of complexere adviezen toe te passen.

2. Ervaringen van de respondenten over meerwaarde van de inzet RP voor slachtoffers tijdens het verhoor

Op basis van de ervaringen van de respondenten wordt hieronder ingegaan op wat de inzet van de RP in hun beleving voor het slachtoffer heeft kunnen betekenen in het kader van het bijdragen aan de doelstellingen van de proeftuin.

De respondenten geven aan dat in meerdere zaken werd ervaren dat het slachtoffer zich vrij(er) voelde (uitgebreid) te verklaren doordat er sprake was van rust, structuur en een neutrale houding vanuit de rechercheurs. Het hanteren van begrijpelijke taal, het regelmatig toetsten van de begripbaarheid en het samenvatten van het verhaal, oftewel de gerichte adviezen van de RP, droegen daar volgens de respondenten aan bij. Door bewust een neutrale houding aan te nemen en zonder oordeel te luisteren naar het verhaal van het slachtoffer was er tevens goed contact met het slachtoffer. Daarnaast zorgde de gerichte adviezen van de RP over het duidelijk informeren over het verloop van het verhoor en het inlassen van bijvoorbeeld rustmomenten ervoor dat het slachtoffer wist wat ze tijdens het verhoor kon verwachten en het verhoor beter volhield.

Een casus waarin duidelijk naar voren komt dat de inzet van de RP bij de aangifte geleid heeft tot een prettiger gesprek dan het informatief gesprek waar de RP niet bij betrokken was, wordt hieronder toegelicht:

Tijdens een informatief gesprek mensenhandel met een 20 jaar jonge vrouw vertelde zij dat de dader wist van haar drugsverslaving, autisme en ADD. Het informatief gesprek verliep stroef en het slachtoffer kon de vragen van de rechercheurs moeilijk beantwoorden. Naar aanleiding van dit gesprek en een overleg met de zorgcoördinator mensenhandel vanuit de hulpverlening werd een RP betrokken voor advies voorafgaand aan de aangifte. Deze adviezen zagen toe op het (voor)structureren van het gesprek, het geven van een korte introductie, niet proberen sociaal te doen, rust houden in het gesprek en het slachtoffer tijd te geven om te antwoorden en geen belevingsvragen stellen, maar handelingsgerichte vragen stellen.

Op basis van deze adviezen werd het verhoorplan aangepast en tijdens het aangifteverhoor verliep het contact vele malen beter. De vragen werden korter en zakelijker geformuleerd waardoor het slachtoffer beter antwoordde op de vragen. Dit bevorderde eveneens het goede contact tussen het slachtoffer en de rechercheurs. In tegenstelling tot het informatief gesprek, waren er nu geen moeilijke momenten en de indruk van de rechercheurs was dat het slachtoffer zich beter begrepen voelde door hen. Het leek daarnaast alsof het slachtoffer zich ook minder zenuwachtig voelde als bij het informatief gesprek, wat een medeoorzaak kan zijn voor het betere verloop van het gesprek.

3. Ervaringen van de respondenten over de meerwaarde van de inzet van de RP op kwaliteit en bruikbaarheid van de verklaring

Ten aanzien van het verkrijgen van een bruikbare verklaring wordt door respondenten aangegeven dat het advies van de RP heeft bijgedragen aan een goede verstandhouding met het slachtoffer tijdens het verhoor, wat volgens hen ook van meerwaarde was voor het verkrijgen van een bruikbare verklaring. Dit zag met name toe op het advies gericht op de wijze van het voorleggen van tegenstrijdige informatie van het slachtoffer. Ondanks dat dit als confronterend kon worden ervaren door het slachtoffer, gaf het slachtoffer openheid over de uitbuitingssituatie. Hierdoor werd meer bruikbare informatie ontvangen van het slachtoffer wat van meerwaarde was voor het opsporingsonderzoek.

Ook wordt aangegeven dat aan de hand van het advies van de RP het verhoorplan voor een aangifte kon worden aangepast aan het slachtoffer. De opbouw van het verhoor werd bijvoorbeeld

aangepast zodat er gericht bevestigd kon worden en vragen anders werden geformuleerd, te weten korter en zakelijker, waardoor het slachtoffer beter antwoord gaf op de vragen. Ook wordt door respondenten aangegeven dat door de manier van bevragen (waarover de RP advies gaf) het slachtoffer beter haar verhaal kon doen en minder snel geëmotioneerd en gefrustreerd raakte, wat wel gebeurde tijdens het informatief gesprek waarbij de RP niet betrokken was. De goede verstandhouding en het goede contact tussen het slachtoffer en de politie droeg daarnaast bij aan het voorkomen van secundaire victimisatie.

Casus

In een casus werd een 15-jarig meisje gehoord die mogelijk slachtoffer is van seksuele uitbuiting. De politie had reeds eerder met haar contact gehad in het kader van een informatief gesprek, maar toen vertelde ze volgens de politie verschillende onwaarheden. Deze onwaarden kwamen voort uit verklaringen van anderen en vanuit bewijs uit haar telefoon. Later heeft ze opnieuw contact opgenomen met de politie omdat ze toch haar verhaalde wilde doen. Omdat bij haar sprake was van psychische problematiek en ze met name defensief was tijdens de eerste contacten, is de RP bij de zaak betrokken. In aanloop naar het verhoor met het slachtoffer heeft de RP advies gegeven over het verhoor, waaronder dat het slachtoffer bijvoorbeeld niet te veel onder druk moet worden gezet om tot een antwoord te komen. Het advies van de RP heeft vervolgens geleid tot een aanvullende verklaring waarbij het contact met het slachtoffer veel beter verliep dan de eerste twee keer dat er contact was. Daarnaast heeft het verhoor informatie opgeleverd die nu wel kon worden getoetst.

2.4.4 Uitdagingen in de uitvoering van de pilotwerkwijze

Hieronder wordt ingegaan op de uitdagingen die door de respondenten en de RP's zijn ervaren in het uitvoeren van de pilotwerkwijze. De uitdagingen zien toe op de implementatie van de werkwijze, de complexiteit van het horen in mensenhandelzaken en het betrekken van een RP bij een informatief gesprek.

Implementeren nieuwe werkwijze

Met betrekking tot de implementatie van de werkwijze geeft een respondent aan het als een uitdaging te hebben ervaren om het hele team in de pilotwerkwijze mee te nemen. De respondent heeft de werkwijze actief uitgedragen in het team, maar hier werd niet altijd actief opvolging aan gegeven. De respondent moest actief monitoren of de lopende mensenhandelzaken binnen het bereik van de proeftuin zouden kunnen vallen. Door drukte was actieve monitoring niet altijd mogelijk waardoor er mogelijk zaken zijn gemist die geïncludeerd hadden kunnen

worden in de proeftuin. De respondent geeft ook aan dat het een proces van bewustwording is voor de onderzoekers om bekend te raken met de rol van de RP.

De complexiteit van mensenhandelcasuïstiek en verhoorspecialisme mensenhandelrechercheurs

Als tweede uitdaging kwam de complexiteit van mensenhandelcasuïstiek naar voren, wat volgens de RPs een specifiek specialisme vraagt van de onderzoekers. Volgens een RP heeft de pilotwerkwijze inzicht gegeven in deze complexiteit en hoe daar binnen de eenheid mee wordt omgegaan. Zij geeft aan dat ze door de proeftuin bij veel meer zaken is betrokken dan voorheen en zich ervan bewust is geworden dat de complexe materie een uitdaging is voor de AVIM-rechercheurs. Volgens haar kunnen de RPs de benodigde ondersteuning bieden aan de onderzoekers, maar ze constateert dat het delict mensenhandel een specifiek verhoorspecialisme van de onderzoekers vraagt. Een opleiding die voorziet in dat specialisme (kwetsbaarheid mensenhandelslachtoffers) bestaat volgens de RP echter niet. De RPs uit twee regio's geven dan ook aan dat ze tijdens de proeftuin bijvoorbeeld hebben ervaren dat de onderzoekers moeite hadden om kwetsbaarheden bij het slachtoffer te herkennen. Een respondent erkende dat en benoemde dat *“je wat van kwetsbaarheid moet weten, wil je dat kunnen herkennen en er iets mee kunnen doen”*. Deze kennis is volgens de RPs derhalve essentieel om er tijdens een verhoor naar te kunnen handelen, door bijvoorbeeld ondersteuning van de RP te vragen.

De complexiteit van mensenhandel omschrijven de RPs als een dubbele complexiteit. Ten eerste is er (vermoedelijk) vaker dan bij een gemiddelde aangifte sprake van kwetsbaarheid van het slachtoffer.²⁰ Ten tweede maakt het element 'dwang' in het wetsartikel 273f Sr het nodig om al in een informatief gesprek zeer concreet en gedetailleerd in gesprek te gaan met een slachtoffer, waarbij het een uitdaging is om niet sturend of suggestief te zijn. Daarnaast speelt ook een extra complexiteit omdat het delict vaak verweven is met het leven van de slachtoffers, en niet een eenmalig incident is met een wildvreemde dader (zoals bijvoorbeeld bij een verkrachting of een beroving het geval kan zijn). Deze combinatie van factoren maakt dat een opsporingsonderzoek mensenhandel en het horen van mensenhandelslachtoffers een complexe uitdaging is voor onderzoekers. Daarbij geeft de RP aan dat een verklaring van een slachtoffer niettemin een belangrijk onderdeel is van het dossier. Wanneer verhoorders niet toegespitst zijn op de complexiteit van mensenhandel en daar niet voldoende rekening mee houden in het verhoor, kan dat leiden tot minder bruikbare, dan wel minder volledige verklaringen en ook tot secundaire victimisatie van het slachtoffer.

Betrokkenheid RP bij informatief gesprek

Tot slot wordt door de respondenten een uitdaging ervaren in het moment waarop de RP prak-

tisch betrokken kon worden. Een onderdeel van de pilotwerkwijze was dat de RP al bij het informatief gesprek betrokken zou worden. De respondenten geven echter aan dat de RP vaak pas na een informatief gesprek is ingezet. In de praktijk bleek het namelijk niet altijd werkbaar om een RP al bij een informatief gesprek te betrekken. Bij acute situaties zoals spoedgevallen of heterdaad bleek het bijvoorbeeld niet haalbaar een RP te betrekken, omdat het informatief gesprek dan vaak direct plaatsvond en er daardoor geen tijd was om de RP te betrekken. Ook wordt aangegeven dat in de fase van het informatief gesprek ook niet altijd informatie voorhanden is over de situatie van het slachtoffer en de kwetsbaarheid waarop gehandeld kan worden. Een respondent geeft aan dat het gevolg daarvan is dat een RP in dat geval het eerste (non) verbale gedrag met het slachtoffer mist, wat mogelijk van meerwaarde had kunnen zijn voor het advies wat ze in een later stadium had kunnen geven.

2.4.5 De samenwerking tussen de AVIM-rechercheurs en de RP

Hieronder wordt ingegaan op het verloop van de samenwerking tussen de respondenten uit de verschillende regio's en de betrokken RPs. Over het algemeen is de samenwerking tussen AVIM en RPs door alle regio's als positief bestempeld. Maar omdat het aantal zaken per regio dusdanig verschilt, worden de ervaringen in de regio's apart van elkaar behandeld.

Regio Oost-Nederland

Uit de bevindingen komt naar voren dat de samenwerking tussen de AVIM en de RP in de eenheid Oost-NL als positief is ervaren. De respondenten geven aan dat de betrokkenen reeds bekend waren met elkaars rol wat drempelverlagend werkte in het benaderen van de RP. De RP gaf aan dat ze door de proeftuin meer zicht heeft gekregen op het delict mensenhandel en de werkwijze van de AVIM, omdat ze in veel meer zaken is betrokken dan voorheen. De proeftuin heeft volgens haar de samenwerking tussen de RP en de AVIM in beweging gezet, onder andere over waar er kansen tot verbetering van de samenwerking liggen. Ook de bereikbaarheid van de RP en de bereidheid om haar advies nader uit te leggen werd gewaardeerd. Een respondent geeft aan dat de RP open stond voor vragen en uitleg over haar advies, in dit geval een advies tot een studioverhoor, wat als prettig is ervaren in de samenwerking.

Een kans tot verbetering wordt gezien in het houden van een evaluatiegesprek tussen de RP en de betrokken onderzoekers na afloop van een verhoor. Een respondent geeft aan dat er slechts één evaluatie heeft plaatsgevonden tussen de respondenten en de RP wanneer sprake was van een vervolghoer. Tijdens deze evaluatie is bijvoorbeeld besproken of er nog aanvullingen waren naar aanleiding van het eerste verhoor. Dat er slechts een evaluatie heeft plaatsgevonden kan er volgens de respondent mee te maken hebben dat er binnen de organisatie onvoldoende sprake is van een zogenoemde 'feedbackcultuur'. Het kan volgens haar daarentegen wel waardevol zijn om in een evaluatie na te gaan of de voorbereiding van het verhoor met de RP heeft bijgedragen aan het verhoor, hoe de samenwerking is verlopen en, of en waar er kansen voor verbetering liggen. Hetgeen

²⁰ Zie in deze context ook NRM (2021), p.97.

opvalt is dat in een andere regio werd benoemd dat de verhoren achteraf wel besproken worden.

Regio Zeeland West-Brabant

In de regio Zeeland West-Brabant was bij de AVIM-rechercheurs voorafgaand aan de proeftuin nog weinig bekend over de rol die de RP kan spelen bij een verhoor. Om de bekendheid van de rol van de RP te vergroten heeft de RP daarom een presentatie gegeven op de teamdag van de AVIM. Hierdoor werd voor de rechercheurs duidelijker wat de taken zijn van een RP, wat hun rol binnen een onderzoek kan zijn en wat hun meerwaarde kan zijn. Aangegeven werd dat na de presentatie direct meer interesse vanuit de rechercheurs was om vaker de samenwerking te zoeken met de RP.

Vanuit de eenheid Zeeland West-Brabant wordt daarnaast aangegeven dat zij kansen zien voor de RP wanneer het onderzoek al loopt. In die regio proberen ze het slachtoffer, indien mogelijk, pas later in het onderzoek voor een eerste keer te horen (als getuige bijvoorbeeld) en de aangifte door een ander te laten doen, bijvoorbeeld door een ouder van het slachtoffer. Op het moment dat het slachtoffer dan als getuige wordt verhoor door de politie, wordt de RP betrokken en kan die een ondersteunende rol vervullen op eenzelfde wijze als dat een RP doet bij een verhoor van een slachtoffer. Namelijk het voorbereiden van het verhoor op basis van de achtergrond van het slachtoffer.

Regio Den Haag

In de regio Den Haag geeft de RP aan dat ze met name advies heeft gegeven en ondersteuning heeft geboden bij de voorbereiding van het informatief gesprek en de aangifte en inzicht heeft gegeven in de problematiek van de slachtoffers en de wijze van benadering van deze slachtoffers. Vanuit deze regio heeft de RP ook de verhoren teruggelezen en zij merkt op dat er een verschil zichtbaar was tussen verhoren waar wel gespecialiseerde verhoorders, zoals een studioverhoorder of een VKV'er, zijn ingezet en waar niet. Dit verschil zag toe op de voorbereiding van het verhoor. De betrokken verhoorder moest een van de verhoren als afstudeeropdracht uitvoeren voor haar verhooropleiding, waardoor ze het verhoor heel bewust en uitgebreid heeft voorbereid. Dat zag met name toe op de bewuste keuze van volgorde waarin bepaalde onderwerpen werden besproken en waarom en op welke wijze bepaalde confrontaties werden aangegaan. Maar ook de mate waarin de tijd en aandacht wordt genomen voor de uitleg en introductie van het verhoor.

2.5 Resumé

Het doel van deze interventie is om te verkennen of de inzet van een RP kan bijdragen aan het voorkomen van secundaire victimisatie en het verkrijgen van een bruikbare verklaring. Uit de bevindingen blijkt dat de inzet van de RP hiervoor kansen biedt onder meer omdat de respon-

denten aangeven dat de RP hen handvatten heeft geboden om meer rekening te kunnen houden met de kwetsbaarheden en psychische problematiek van slachtoffers, bijvoorbeeld in de bejegening tijdens het horen. Daarnaast heeft de RP specifieke adviezen gegeven ten aanzien van de opzet van het verhoor en het gericht uitvragen van informatie waardoor het voor het slachtoffer minder lang duurde om een aangifte op te nemen. Ook komt uit de bevindingen naar voren dat het slachtoffer zich vrijer voelde om te verklaren, hetgeen meer bruikbare informatie opleverde, en verhoren soepeler verliepen. Op basis van de bevindingen ontstaat het beeld dat de inzet van de RP zowel voor het slachtoffer als voor de opsporing van meerwaarde is en heeft bijgedragen aan de doelstelling van het voorkomen van secundaire victimisatie en het verkrijgen van een bruikbare verklaring voor het onderzoek. Om concrete uitspraken te kunnen doen over de meerwaarde van de interventie ten aanzien van het vergroten van de contactbereidheid is het wenselijk om deze interventie over een langere periode en in meerdere regio's in te zetten en te blijven toetsen.

3. INTERVENTIE: VERHOOR BIJ DE RECHTER-COMMISSARIS

3.1 Aanleiding interventie

Uit het CKM-onderzoek 'Aangifte doe je niet' komt naar voren dat slachtoffers het verhoor bij de RC als belastend ervaren.²¹ Uit het onderzoek blijkt dat dit met name te maken heeft met de mogelijkheid om rechtstreeks bevraagd te worden door de advocaat van de verdachte, wat door slachtoffers als intimiderend wordt ervaren. Ook weten slachtoffers vaak niet wat ze kunnen verwachten tijdens het verhoor en wat de rol van de RC is. Vanwege de mogelijke trauma's bij slachtoffers is een trauma sensitieve manier van horen en bejegening essentieel om secundaire victimisatie te voorkomen. Dit vraagt niet alleen om goed getrainde mensenhandelrechters, maar eveneens om gespecialiseerde RC's die deze verhoren leiden. Door respondenten uit het onderzoek 'Aangifte doe je niet' wordt benadrukt dat het verhoor dient te worden uitgevoerd door een RC die kennis en kunde heeft over mensenhandelzaken, ervaring heeft met het horen van kwetsbare getuigen en die nadrukkelijk regie voert over het verhoor.²² Uit het onderzoek blijkt echter dat een specialisatie mensenhandel geen vereiste is om als RC mensenhandelzaken te behandelen. Daarnaast volgt uit het onderzoek dat de mogelijkheid om slachtoffers te horen in een aparte ruimte waarbij de vragen door gespecialiseerde verhoorders worden gesteld, nog weinig wordt benut.

3.2 Doelstelling en werkwijze proeftuin

In de proeftuin wordt ingezet op drie interventies die tot doel hebben om secundaire victimisatie bij slachtoffers tijdens het verhoor bij de RC te voorkomen. De interventies zien op a) de inzet van 'gespecialiseerde' RC's, (b) het horen in een aparte ruimte en (c) een voorbereidend gesprek door de RC met het slachtoffer. Het is aan de RC in samenspraak met de officier van justitie en waar nodig de advocaat van de verdachte om een afweging te maken welke van de hierboven genoemde subinterventies (kunnen) worden ingezet. Bij het bepalen van de inzet van de interventies in de proeftuin, is met de betrokken stakeholders (OM en RC's) in de proeftuin afgesproken dat de kwetsbaarheid van het slachtoffer leidend is.

a) Inzet van gespecialiseerde rechter-commissaris

Om slachtoffers op een trauma sensitieve wijze te horen worden de zaken in de proeftuin behandeld door RC's die kennis en ervaring hebben met mensenhandelzaken en het horen van minderjarigen/kwetsbare getuigen en door hun ervaring een zekere mate van specialisme hebben opgebouwd. Per regio is afgesproken welke RC betrokken wordt bij de zaken van de proef-

tuin. De verwachting is dat de inzet van deze gespecialiseerde RC's bijdraagt aan het voorkomen van secundaire victimisatie.

b) Horen in een aparte ruimte (studioverhoor)

In aanvulling op bovenstaande interventie is binnen de proeftuin ingezet op het creëren van een trauma sensitieve (ver)hoorsetting.²³ Een manier om een trauma sensitieve (ver)hoorsetting te creëren is door het slachtoffer te horen in een aparte ruimte. Het verzoek om het verhoor op een dergelijke wijze te laten plaatsvinden dient onderbouwd te worden door de officier van justitie of de advocaat van het slachtoffer. De RC maakt vervolgens een afweging tussen het belang van het slachtoffer om beschermd te worden tegen secundaire victimisatie en het waarborgen van de rechten van de verdachte (fair trial²⁴). De RC beslist uiteindelijk of het slachtoffer verhoord wordt in een aparte ruimte.

In deze setting worden de vragen aan het slachtoffer in een aparte ruimte door de RC of door een gespecialiseerde verhoorder gesteld. De advocaat van de verdachte en de officier van justitie leveren voor aanvang van het verhoor de vragen aan bij de RC. Dit biedt voor de RC de gelegenheid om te beoordelen of vragen schadelijk of onnodig zijn of eventueel geherformuleerd dienen te worden. Het slachtoffer en de verhoorder bevinden zich vervolgens in de aparte verhooruimte. De advocaat van de verdachte en de officier van justitie kunnen middels een video-verbinding vanuit de regiekamer meekijken. De RC heeft de leiding. Indien het verhoor door een gespecialiseerde verhoorder wordt uitgevoerd kan de RC meekijken vanuit de regieruimte. Tijdens het verhoor is er ruimte om aanvullende vragen te stellen. Het verhoor kan ook binnen deze setting visueel en auditief opgenomen worden.²⁵

c) Voorbereidend gesprek

Voorafgaand aan het verhoor kan een (kort) voorbereidend informatief gesprek door de RC worden gehouden met het slachtoffer. Dit gesprek geeft de gelegenheid om het verloop van het verhoor, het doel van het verhoor en de rol van de RC aan het slachtoffer uit te leggen.²⁶ De

²¹ Zie Leermakers, Simons & Noteboom (2018).

²² Zie Leermakers, Simons & Noteboom (2018).

²³ Het creëren van een veilige setting is met name van belang wanneer het om minderjarigen gaat. Zie artikel 20 van de Richtlijn 2011/93/EU en artikel 15 lid 3 sub c en d van de Richtlijn 2011/36/EU waarin wordt voorgeschreven dat de gehanteerde verhoormethode kindvriendelijk moet zijn.

²⁴ Artikel 6, EVRM.

²⁵ Zie ook de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten waarin wordt omschreven dat het een auditieve of audiovisuele registratie van het verhoor bij de RC facultatief is.

²⁶ Zie ook het Getuigenprotocol van het Kenniscentrum Getuigen van de rechtbank Den Haag (Bijlage B).

insteek van dit gesprek is dat het slachtoffer weet wat ze kan verwachten bij het verhoor bij de RC en beter geïnformeerd het verhoor bijwoont. De verwachting is dat een (kort) voorbereidend gesprek daarom kan bijdragen aan het voorkomen van secundaire victimisatie.

Met het oog op de onafhankelijkheid en de onpartijdigheid wordt de verdediging vooraf geïnformeerd over dit voorbereidend gesprek. Indien een voorbereidend gesprek heeft plaatsgevonden, dan wordt een korte samenvatting hiervan opgenomen in het proces-verbaal. Deze interventie betreft een aanvulling op de informatie die mogelijk al door de slachtofferadvocaat wordt gegeven.

Het Getuigenprotocol

Bij het uitvoeren van de interventie rondom het studioverhoor kon gebruik worden gemaakt van het Getuigenprotocol dat is ontwikkeld door het Kenniscentrum Getuigen (2020) van de rechtbank Den Haag.²⁷ Ten tijde van het starten van de proeftuin werd alleen in de regio Den Haag gewerkt met het Getuigenprotocol. Het Getuigenprotocol is geschreven voor rechters voor het horen van getuigen met traumatische ervaringen. Het doel van het protocol is om het verhoor te optimaliseren door het inzetten van aanvullende maatregelen rond het verhoor indien sprake is van kwetsbaarheid van het slachtoffer. In het protocol worden vier fasen beschreven, te weten een verkennende fase, een voorbespreking, het verhoor en de nazorg. Per fase wordt omschreven wat de rol van de rechter-commissaris is en welke maatregelen getroffen kunnen worden om het verhoor te optimaliseren. Voor het vormgeven van de werkinstructie voor deze interventie is dan ook geput uit het Getuigenprotocol.

3.3 Bevindingen

De interventies zijn uitgevoerd door drie RC's uit drie regio's in samenwerking met drie officieren van justitie. Zij zullen in dit hoofdstuk worden aangeduid als de respondenten.

In deze paragraaf wordt allereerst ingegaan op het aantal zaken waarin een interventie is uitgevoerd en de rol die de RC daarin heeft gespeeld. Vervolgens wordt ingegaan op de ervaringen van de respondenten rondom de uitgevoerde interventies. Daarbij komt eerst een algemene waardering van de pilotwerkwijze ter sprake, gevolgd door de meerwaarde per interventie in het kader van de doelstellingen. Daarna wordt ingegaan op de uitdagingen die de respondenten hebben ervaren in het uitvoeren van de werkwijze. Tot slot komt het bereik van de interventie aan bod.

²⁷ Zie Bijlage B.

3.3.1 De uitgevoerde interventies en de rol van de RC

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op wat de verschillende subinterventies binnen de deelnemende regio's hebben opgeleverd en op welke wijze het volgens de betrokken regio's heeft bijgedragen aan de doelstellingen van de interventie, namelijk het voorkomen van secundaire victimisatie en het verkrijgen van een bruikbare verklaring voor het opsporingsonderzoek.

Tabel 2. Uitgevoerde interventies omtrent verhoor RC

Uitgevoerde interventies	Aantal zaken
Inzet 'gespecialiseerde' RC	4
Verhoor in aparte ruimte (studioverhoor)	2
Vorbereidend gesprek tussen RC en slachtoffer	1
<i>Totaal aantal zaken waar een interventie is uitgevoerd</i>	4

In vier zaken is een (sub)interventie ingezet. In alle regio's is bij de zaken een 'gespecialiseerde' RC ingezet. In Oost-Nederland bij de Rechtbank Overijssel heeft de RC twee zaken behandeld waarbij in beide zaken een studioverhoor heeft plaatsgevonden.²⁸ In Zeeland West-Brabant heeft de RC één zaak behandeld waarbij een voorbereidend gesprek is gehouden. In Den Haag heeft de RC één zaak behandeld, waarbij (na afweging) geen aanvullende interventie is ingezet. De kwetsbaarheid van het slachtoffer was, in combinatie met de inclusiecriteria van de proeftuin, leidend voor de inzet van de interventies.

De inzet van een 'gespecialiseerde' RC

Zoals eerder benoemd is een specialisatie mensenhandel in de praktijk geen vereiste om als RC mensenhandelzaken te behandelen. In het kader van het trauma sensitief horen en het voorkomen van secundaire victimisatie is er niettemin ten aanzien van de zaken in de proeftuin met de regio's afgesproken dat de zaken uitsluitend worden behandeld door RC's die de cursussen mensenhandel en/of het horen van kwetsbare getuigen hebben afgerond of ervaring hebben met het behandelen van mensenhandelzaken, dan wel met het horen van minderjarigen/kwetsbare getuigen en hierdoor een mate van specialisme hebben opgebouwd. Bij elke zaak die in de proeftuin is geïnccludeerd en waarbij een verhoor bij de RC heeft plaatsgevonden is dan ook in ieder geval de subinterventie van 'gespecialiseerde' RC ingezet.

²⁸ De Rechtbank Gelderland heeft niet deelgenomen aan de proeftuin.

Horen in een aparte ruimte (studioverhoor)

De RC's hadden (in samenspraak met het OM) op basis van de werkinstructie de keuze om het verhoor in een aparte ruimte (een studio) te laten plaatsvinden. In twee zaken is het studioverhoor uitgevoerd zoals omschreven in de werkinstructie.²⁹ In beide zaken heeft de verdediging van tevoren vragen ingediend bij de RC en zijn de vragen door studioverhoorders aan het slachtoffer gesteld. De eerste zaak was in het betreffende arrondissement de eerste keer dat een getuige (slachtoffer) in een mensenhandelzaak werd verhoord in een verhoorstudio met studioverhoorders, waardoor onbekendheid bestond bij de betrokken partijen over de procesafspraken. Daardoor zou het ondervragingsteam de aangeleverde vragen tijdens het verhoor moeten herformuleren. Dat bleek echter niet werkbaar, waardoor alle vragen vervolgens letterlijk aan het slachtoffer zijn gesteld. In de andere zaak heeft de RC op basis van haar ervaring tijdens het eerste verhoor besloten de aangeleverde vragen wel zelf te herformuleren.

In de derde zaak heeft er geen studioverhoor plaatsgevonden, maar heeft de RC besloten om voorafgaand aan het verhoor de vragen te laten insturen door de verdediging. Zij heeft vervolgens deze vragen geherformuleerd waar nodig en vervolgens de vragen zelf aan het slachtoffer gesteld. De reden om geen studioverhoor te doen was gebaseerd op een combinatie van overwegingen, namelijk de onduidelijkheid op welke termijn de verhoorstudio beschikbaar was, de meerderjarige leeftijd van het slachtoffer en dat het slachtoffer niet eerder in een studio was verhoord door de politie. Ook in de vierde zaak is ervoor gekozen geen studioverhoor te laten plaatsvinden. In die zaak had het OM een recherchepsycholoog benaderd voor advies over eventueel speciale maatregelen (zoals een studioverhoor), maar op basis van eerdere verhoren met het slachtoffer oordeelde de recherchepsycholoog dat er geen reden was om aan te nemen dat het slachtoffer haar concentratie verliest of geen antwoord geeft op de vraag, wat voor de RC een van de redenen was om geen studioverhoor in te zetten. Een andere reden was dat het slachtoffer ook bij de politie niet in een studio verhoord was.

Vorbereidend gesprek

Een voorbereidend gesprek geeft de RC de gelegenheid om het verloop van het verhoor, het doel van het verhoor en de rol van de rechter-commissaris aan het slachtoffer uit te leggen. Binnen de proeftuin is in één zaak een voorbereidend gesprek gehouden, waarbij de RC voorafgaand aan het verhoor kennis heeft gemaakt met het slachtoffer en haar heeft uitgelegd wat er zou gaan gebeuren, wie de aanwezigen waren en welke rol zij hadden gedurende het verhoor. In de andere drie zaken werd ervoor gekozen geen voorbereidend gesprek te laten plaatsvinden. In een zaak werd het slachtoffer bijgestaan door een eigen advocaat, waardoor er volgens de respondenten minimaal vanuit kon worden gegaan dat de gang van zaken tijdens het verhoor bij de RC al was besproken met het slachtoffer. Er is om deze reden niet gekozen voor een voor-

bereidend gesprek met de RC. De betrokken RC in deze zaak gaf aan dat een voorbereidend gesprek mogelijk was geweest als optie om te kijken of dat meer rust zou creëren bij het slachtoffer. In de andere twee zaken is de optie voor een voorbereidend gesprek niet naar voren gekomen.

3.3.2 De ervaringen van de respondenten

De respondenten uit de drie regio's geven aan dat ze door de werkwijze uit de proeftuin bewuster zijn gaan nadenken over hun eigen rol, de afwegingen die kunnen worden gemaakt bij de opzet van een verhoor en welke stappen daarbij kunnen worden gezet om secundaire victimisatie te voorkomen. Zoals eerder naar voren is gekomen werkte een regio reeds met het eerder genoemde Getuigenprotocol, dat sterke overeenkomsten kent met de beoogde werkwijze uit de proeftuin ter voorkoming van secundaire victimisatie bij het slachtoffer.

Algemene bevinding: regie van de RC

De respondenten benoemden dat het belangrijk is dat de RC de regie houdt bij het verhoor en de leiding houdt over de wijze waarop het verhoor plaatsvindt. Dat kan toezien op verschillende onderdelen van het verhoor, bijvoorbeeld de keuze voor de verhooruimte, de aanwezigen tijdens het verhoor, het starten met het stellen van vragen door de RC, het vooraf indienen van vragen door de verdediging en het zelf stellen van vragen door de RC, maar ook de ruimte die de RC moet durven nemen zodra het verhoor niet goed gaat of wanneer wordt afgeweken van de vragen. *“De manier waarop je een verhoor begint, kan enorm bepalend zijn voor de rest van het verhoor”*, benadrukte een RC. Respondenten uit een andere regio gaven aan het daarbij wel belangrijk is dat het recht van de verdachte te allen tijde in acht moet worden genomen. Er moet dus een balans zijn tussen het recht van de verdachte en de bescherming van het slachtoffer. Wat betreft de bescherming van het slachtoffer dient volgens de RC te worden gekeken naar de Europese richtlijn mensenhandel (Richtlijn 2011/36/EU) en de Europese richtlijn seksuele uitbuiting van minderjarigen (Richtlijn 2011/93/EU). Daarin worden lidstaten geacht beschermingsmaatregelen te treffen voor slachtoffers, waaronder specifiek in het strafproces. Een andere RC benoemt hierover dat de RC's er alles aan moeten doen om secundaire victimisatie te voorkomen in het kader van de kwetsbaarheid van het slachtoffer, maar dat er tegelijkertijd voor moet worden gewaakt dat het een objectief verhoor blijft.

“Sinds de EU-richtlijn mensenhandel in 2011 is vastgesteld, is er steeds meer aandacht voor het slachtoffer. Maar tijdens een studioverhoor is het belangrijk dat toegewerkt wordt naar een balans tussen beide belangen, namelijk dat van het slachtoffer en de verdachte. Wanneer je te gefocust bent op het slachtoffer, bestaat het gevaar dat je sturend gaat vragen en vooronderstellingen ten grondslag legt aan de vraagstelling, die niet juist zijn. En als je te gefocust bent op het belang van de verdachte, kan het slachtoffer in het gedrang komen en kan secundaire victimisatie optreden.”

- Rechter-commissaris

²⁹ Zie Bijlage C voor de werkinstructie omtrent het horen bij de rechter-commissaris.

Subinterventie (i): Inzet 'gespecialiseerde' RC

De respondenten uit de drie regio's geven aan dat het voor het verhoor belangrijk is dat de RC ervaring heeft met het behandelen van mensenhandelzaken. In het kader van het voorkomen van secundaire victimisatie is het daarom van belang dat de betrokken RC ervaring heeft op het gebied van horen van kwetsbare slachtoffers en mensenhandel. Een respondent geeft aan dat het belangrijk is de rechter-commissaris gevoel heeft voor de problematiek die achter mensenhandel schuilgaat. Een andere respondent benadrukt dat de RC daardoor weet hoe de vragen het beste aansluiten bij de doelgroep, maar ook kan zorgen dat een balans wordt gevonden tussen het voorkomen van secundaire victimisatie ten aanzien van het slachtoffer en de rechten van de verdachten.

Subinterventie (ii): Horen in een aparte ruimte (studioverhoor)

Wat betreft het uitvoeren van een studioverhoor gaven respondenten uit twee regio's aan dat ze tijdens de proeftuin ervaren hebben dat een gedegen voorbereiding van een verhoor ervoor kan zorgen dat een verhoor soepel verloopt en rust wordt gecreëerd tijdens het verhoor. Volgens de respondenten kan een verhoor daardoor ook minder lang duren en minder belastend voor het slachtoffer zijn, wat kan bijdragen aan het voorkomen van secundaire victimisatie. Daarnaast geven zij aan dat door het verhoor goed voor te bereiden, wordt voorkomen dat de betrokkenen voor verrassingen komen te staan. Het is volgens twee respondenten dan ook belangrijk om van tevoren aan de betrokken partijen duidelijkheid te geven over de gang van zaken tijdens het verhoor, bijvoorbeeld door vooraf de vragen op papier te laten aanleveren en aan te geven op welke wijze eventuele aanvullende vragen kunnen worden gesteld. Wanneer dat niet gebeurt, kan dat leiden tot onduidelijkheden en onenigheden tussen de betrokkenen, zoals in een zaak ervaren is door de RC. Bij een andere zaak was onder meer sprake van meer bekendheid met het proces, waardoor de ervaring positiever was bij de RC en andere betrokkenen.

Tot slot wordt door een RC uit een regio benoemd dat het visueel kunnen vastleggen van een studioverhoor een meerwaarde is van de werkwijze. Bij een regulier verhoor bij de rechter-commissaris wordt dit namelijk niet standaard gedaan, waardoor het verhoor niet meer kan worden teruggekeken.

Subinterventie (iii): Voorbereidend gesprek

Wat betreft het voorbereidend gesprek geven respondenten uit één regio aan dat een gesprek tussen de RC en het slachtoffer ter voorbereiding van het verhoor van meerwaarde kan zijn als het gaat om het creëren van rust en verwachtingsmanagement. De RC benoemde dat ze tijdens het voorbereidend gesprek met het slachtoffer, haar advocaat en de griffier een rondleiding heeft gegeven, heeft uitgelegd wat het slachtoffer tijdens het verhoor kon verwachten en heeft verteld wat de rollen waren van de aanwezigen om het slachtoffer op haar gemak te stellen. Dit werd door de aanwezigen als zeer positief ervaren.

3.3.3 Uitdagingen in de uitvoering

Bij het uitvoeren van de interventie zijn door de betrokken partijen verschillende uitdagingen ervaren. De eerste uitdaging ziet op het vaststellen van de beschermingsbehoeften van het slachtoffer gedurende het strafproces. Een tweede uitdaging betreft de (on)bekendheid met de procesafspraken rondom een studioverhoor.

(i) Tijdig vaststellen beschermingsbehoeften slachtoffers

In alle drie de regio's werd benoemd dat het belangrijk is om tijdig in het strafproces de kwetsbaarheden van het slachtoffer vast te stellen, om in een vroeg stadium te kunnen beslissen welke beschermingsmaatregelen getroffen kunnen worden binnen het strafproces. Enkele respondenten gaven aan dat het voor hen lastig te onderbouwen is waarom het verhoor bij de RC uitgevoerd moet worden in een studio, wanneer het slachtoffer bij de politie op een eerder moment in het proces op een reguliere manier is verhoord. Wanneer in een vroegtijdig stadium wordt gekeken naar de beschermingsbehoeften die het slachtoffer op dat moment heeft, kan daar volgens de respondenten tijdens de rest van het proces rekening mee worden gehouden. Een vroegtijdig inzicht in de beschermingsbehoeften geeft de officier van justitie en de RC dan ook in het vervolg van het strafproces mogelijkheden om te acteren op beschermingsbehoeften indien deze bestaan. Voor het vaststellen van de benodigde beschermingsmaatregelen van het slachtoffer tijdens het strafproces ligt volgens de respondenten een belangrijke rol weggelegd voor de politie of de recherchepsycholoog (zie hoofdstuk 2 Interventie: inzet van een RP), omdat zij al vroeg in het proces in contact komen met het slachtoffer en de kwetsbaarheden van het slachtoffer kunnen vaststellen. Een van de respondenten benoemde ook dat de Werkwijze Beschermen en Beoordelen daarbij zou kunnen helpen.

Werkwijze Beschermen en Beoordelen

In 2018 is de werkwijze Beschermen en Beoordelen³⁰ van start gegaan, waarbij de politie en het OM bij ieder slachtoffer van een strafbaar feit gaan beoordelen of het nodig is dat er beschermingsmaatregelen worden ingezet. De politie doet bij iedere aangifte een Individuele Beoordeling, waarna door de politie in overleg met het OM wordt besloten of en welke maatregelen ingezet dienen te worden. De werkwijze Beschermen en Beoordelen vloeit voort uit de EU-richtlijn minimumnormen slachtoffers waarin staat dat ieder slachtoffer recht heeft op een Individuele Beoordeling tijdens het strafproces. Momenteel wordt de werkwijze binnen de opsporing verder uitgerold.

30 Nieuwe werkwijze beoordelen en beschermen van slachtoffers | Nieuwsbericht | Openbaar Ministerie (om.nl)

(ii) Bekendheid werkwijze studioverhoor

Daarnaast komt uit de bevindingen van een regio naar voren dat de betrokken partijen niet allemaal bekend waren met de procesafspraken en regels omtrent een studioverhoor. De respondenten uit de betreffende regio gaven aan dat het studioverhoor bij een zaak niet goed was verlopen, omdat er vooraf onvoldoende was gecommuniceerd tussen de betrokken partijen over de geldende procesafspraken waardoor de onderlinge verwachtingen niet overeenkwamen. Goede werkafspraken over bijvoorbeeld de samenwerking en verwachting tussen de partijen is volgens de respondenten dan ook noodzakelijk voor een goed verloop van een studioverhoor. Het is daarbij essentieel dat de werkafspraken bij een studioverhoor bij alle partijen bekend zijn, zodat daar geen onduidelijkheden over kunnen bestaan die het verhoor eventueel kunnen beïnvloeden. Een van de respondenten benoemde dat de inzet van een studioverhoor bij mensenhandelslachtoffers nog niet vaak is voorgekomen, waardoor de werkwijze zoals beoogd in de proeftuin voor betrokken partijen nieuw kan zijn. Hij gaf daarnaast aan dat hij daarom voorafgaand aan het verhoor per mail contact zoekt met de RC en de verdediging om werkafspraken te maken voor het studioverhoor. Een RC benoemde de impact van de nieuwe werkwijze als volgt:

“De posities van de spelers in dit krachtenveld zijn ook anders dan wanneer de werkwijze niet wordt gevolgd, hetgeen wellicht ook meebrengt dat eenieder nog zijn positie moet vinden en om moet leren gaan met de ogenschijnlijke tegenstellingen daarin, zodat een betere samenwerking mogelijk wordt.” – Rechter-commissaris

Aansluitend hierbij werd door een regio benoemd dat een evaluatie van meerwaarde is voor het lerend vermogen van alle betrokken partijen en het daarom belangrijk is om na het verhoor te bespreken wat goed ging en waar kansen tot verbetering liggen.

3.3.4. Bereik van de interventie: aantal geïncludeerde zaken

De respondenten uit de regio's geven allen aan dat er een minimaal aantal zaken is geweest dat kon worden geïncludeerd in de proeftuin. Naast dat er weinig slachtoffers van mensenhandel in beeld zijn, gaf een van de respondenten ook aan dat niet iedere mensenhandelzaak leidt tot een verhoor bij de RC. Wat betreft het verkrijgen van de zaken vanuit de politie merkte een van de officieren van justitie op dat zij zelf bij de politie moest nagaan of en welke zaak vanuit de politie geïncludeerd werd in de proeftuin. Zij gaf aan dat ze een mogelijkheid zag om de werkwijze uit de proeftuin voort te zetten en daarom de samenwerking met de politie te verbeteren door deze kennis meer proactief met elkaar te delen, waardoor deze werkwijze mogelijk bij meer zaken kan worden gevolgd.

3.4 Resumé

Met de interventie rondom het verhoor van de RC werd beoogd een trauma sensitieve werkwijze uit te voeren, waarbij secundaire victimisatie tijdens het verhoor wordt verminderd door de inzet van een 'gespecialiseerde RC', het horen in een aparte ruimte en een voorbereidend gesprek. Uit de bevindingen komt een aantal punten naar voren die van belang wordt geacht om secundaire victimisatie te voorkomen. Zo komt het belang naar voren dat de RC de regie houdt bij het verhoor en de leiding houdt over de wijze waarop het verhoor plaatsvindt om secundaire victimisatie te voorkomen. Ook wordt door de respondenten benadrukt dat het van belang is dat de RC ervaring heeft met het behandelen van mensenhandelzaken en het horen van kwetsbare slachtoffers van mensenhandel. Temeer omdat de RC daardoor weet hoe de vragen het beste aansluiten bij de doelgroep, maar ook kan zorgen dat een balans wordt gevonden tussen het voorkomen van secundaire victimisatie ten aanzien van het slachtoffer en de rechten van de verdachten. Tevens volgt uit de bevindingen dat een gedegen voorbereiding van een verhoor ervoor kan zorgen dat een verhoor soepel verloopt en rust wordt gecreëerd tijdens het verhoor. Daardoor kan volgens de respondenten een verhoor ook minder lang duren en minder belastend voor het slachtoffer zijn, wat kan bijdragen aan het voorkomen van secundaire victimisatie. Echter, slechts een gering aantal zaken kon gedurende de looptijd worden geïncludeerd in de proeftuin. Om concrete uitspraken te kunnen doen over de meerwaarde van de interventies voor het voorkomen van secundaire victimisatie is het wenselijk om deze interventie over een langere periode en in meerdere regio's te toetsen.

4. INTERVENTIE: VERKORTEN VAN DOORLOOPTIJDEN IN MENSENHANDELZAKEN

“Het is moeilijk vol te houden, want een aangifte en het hele proces wat eraan vastzit kan gewoon jaren duren. Dat is niet te doen. Zeker niet voor een minderjarige, want die krijgen we hier voornamelijk. [...] – Respondent uit ‘Aangifte doe je niet’ (2018)

4.1 Aanleiding interventie

Een van de redenen die bijdraagt aan de lage aangiftebereidheid van slachtoffers, is de vaak lange duur van het strafproces. Slachtoffers geven aan dat de lange duur van het strafproces ervoor zorgt dat ze de uitbuitingssituatie niet achter zich kunnen laten en daardoor niet verder kunnen met hun leven.³¹ Dit is een van de redenen waarom het strafproces vaak als (te) belastend wordt ervaren. Hoewel het strafproces dusdanig complex van aard is en veel facetten binnen het strafrecht (bijvoorbeeld de logistiek, capaciteit binnen politie, OM en rechtspraak en complexiteit strafrechtelijk onderzoek) raakt, wordt de noodzaak om de doorlooptijden in mensenhandelzaken te verkorten om de aangiftebereidheid te vergroten en secundaire victimisatie te verminderen, breed in de strafrechtketen gevoeld. Binnen de proeftuin wordt daarom nagegaan wat de mogelijkheden zijn om deze doorlooptijden te verkorten.

4.2 Doelstelling en werkwijze proeftuin

In de proeftuin wordt vanwege de complexiteit van de doorlooptijden bekeken of en in hoeverre in mensenhandelzaken kan worden gewerkt met streeftermijnen om de monitoring van de doorlooptijden te verbeteren. Hiervoor wordt gekeken naar de ketennormen die door het Bestuurlijk Ketenberaad zijn vastgesteld in 7 thema's (zaakstromen), waaronder zedenzaken en ondermijning.³² Voor zedenzaken wordt bijvoorbeeld aangegeven dat in iedere fase (politie, OM, ZM) 80% van de zedenzaken binnen een bepaalde termijn moet zijn doorgestuurd of op zitting moet zijn geweest. Bij ondermijning, waar mensenhandel onder valt, wordt benoemd dat er bij ieder ondermijningsonderzoek door de politie, het OM en de bijzondere opsporingsdiensten wordt gewerkt met een plan van aanpak waarin het beoogde maatschappelijke effect van de inzet en de beoogde doorlooptijd wordt opgenomen. Ook bij mensenhandelzaken zou derhalve gewerkt moeten worden met een plan van aanpak.

Gezien de beperkte tijd en middelen die binnen de proeftuin beschikbaar waren is ervoor gekozen om met name met het OM en de politie verder in kaart te brengen wat de mogelijkheden

zijn om de doorlooptijden te verkorten. Daarnaast zijn er ook gesprekken gevoerd met rechters-commissarissen om knelpunten inzichtelijk te maken als het gaat om doorlooptijden. Op basis van de verkenning is samen met het Openbaar Ministerie in Noord-Holland gekeken welke kansen er eventueel landelijk benut en getoetst zouden kunnen worden.

4.3 Bevindingen

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de verkenning die is uitgevoerd ten aanzien van het verkorten van de doorlooptijden in mensenhandelzaken. Eerst worden de kansen en uitdagingen besproken die in de verkenning naar voren zijn gekomen. Tot slot wordt ingegaan op de werkwijze die binnen de proeftuin is voorgesteld, namelijk het werken met een plan van aanpak om de mensenhandelzaken die binnenkomen te prioriteren en de doorlooptijden te monitoren.

4.3.1 Kansen

Hieronder wordt een overzicht gegeven van een vijftal kansen die uit de verkenning naar voren zijn gekomen.

(i) Streeftermijnen en huidige doorlooptijd

Voordat kon worden bepaald of realistische streeftermijnen konden worden vastgesteld, was het van belang om inzicht te krijgen in de huidige doorlooptijden van mensenhandelzaken. Uit de verkenning onder stakeholders komt naar voren dat het niet mogelijk was een volledig dan wel accuraat beeld te schetsen van de doorlooptijd van het gehele strafproces, oftewel van het opsporingsonderzoek tot en met de zitting, omdat (i) deze doorlooptijden niet worden bijgehouden en (ii) mensenhandel een (buitengewoon) complex delict is. Deze complexiteit uit zich in de juridische haalbaarheid van het wetsartikel, maar ook in de aard van de zaken. Daarbij kan onder meer gedacht worden aan: het aantal slachtoffers en verdachten dat betrokken is, de periode van uitbuiting, of sprake is van een doorlaatverbod, of het gaat om een minderjarig of meerderjarig slachtoffer, of een onderzoek armbtshalve is gestart, het moment van een (eventuele) aangifte, een onderzoek naar andere strafbare feiten, een onderzoek naar een eventuele criminele organisatie, scenario's met betrekking tot de bereikbaarheid van slachtoffers, getuigen of verdachten die eventueel in het buitenland verblijven, of sprake is van een regio-overstijgend onderzoek en of er onderzoekswensen zijn van het OM of de verdediging. Deze situaties kunnen daarnaast ook veranderen gedurende een onderzoek, wat een mensenhandelzaak mogelijk nog complexer maakt. Vanwege de vele factoren die kunnen meespelen binnen een mensenhandelzaak, bleek het volgens de stakeholders dan ook een uitdaging de doorlooptijd in kaart te brengen en bijvoorbeeld een gemiddelde doorlooptijd te benoemen. Desondanks zagen zij wel mogelijkheden om streeftermijnen te stellen.

³¹ Leermakers, Simons & Noteboom (2018), p. 43.

³² Zie 'Ketennormen voor doorlooptijden' (2019).

(ii) Streeftermijnen zeden aanhouden

Een van de mogelijkheden die werd benoemd door de politie en het OM om de doorlooptijd te verkorten, is het aanhouden van de streeftermijnen in zedenzaken. Bij het vaststellen van streeftermijnen benoemden de respondenten dat het belangrijk is dat er een extra periode wordt toegevoegd ten opzichte van de zedentermijnen, omdat mensenhandelzaken veelal verschillen van zedenzaken, gezien de (eerder besproken) complexiteit van mensenhandelzaken. Daarnaast werd benadrukt dat, omdat er een dermate verschil is in scenario's en deze scenario's ook gedurende het strafproces kunnen wijzigen, het noodzakelijk is dat er altijd duidelijk wordt gecommuniceerd richting het slachtoffer waarom een zaak lang kan duren en/of langer duurt.

(iii) Het prioriteren van zaken

Een andere mogelijkheid die door de stakeholders werd benoemd was het werken met een scoringslijst of wegingsinstrument om zaken te prioriteren. Momenteel werkt de politie met een scoringslijst met het doel nieuwe mensenhandelzaken te prioriteren op basis van zachte of harde signalen mensenhandel. Eenzelfde soort scoringslijst zou volgens de stakeholders eveneens ingezet kunnen worden als het gaat om het vaststellen van streeftermijnen. Het is volgens hen daarbij van belang dat criteria worden vastgesteld die specifiek betrekking hebben op het onderzoek en waarop een onderscheid kan worden gemaakt in de verschillende soorten zaken. Op basis van criteria als bijvoorbeeld het aantal verdachten, de periode van uitbuiting, een doorlaatverbod of de (minderjarige) leeftijd van het slachtoffer kunnen gewenste streeftermijnen worden vastgesteld en handelingen binnen onderzoeken worden geprioriteerd.

(iv) Het maken van procesafspraken

Uit de gesprekken is tevens naar voren gekomen dat winst te behalen valt wanneer er op voorhand procesafspraken worden gemaakt met de politie. Om te beginnen kan van tevoren het doel van het onderzoek worden vastgesteld (meer zorggericht of meer strafrechtelijk gericht), waarbij tevens wordt nagedacht over de latere ten laste legging en vervolging. Daarbij kan worden gedacht aan de omvang van het opsporingsonderzoek, bijvoorbeeld enkel heterdaad of ook onderzoek naar de voorgaande periode of eventuele criminele organisaties et cetera. Door op voorhand deze afspraken te maken, kan daar gedurende het onderzoek meer op gestuurd worden om de onderzoeksperiode te beperken.³³ Aansluitend hierbij werd door stakeholders van het OM benoemd dat het van meerwaarde kan zijn dat de officier van justitie, direct na binnenkomst van een dossier bij het OM of na een voorgeleiding, met de rechter-commissaris en de advocaat spreekt over eventuele onderzoekswensen. Daarmee kan bijvoorbeeld worden voorkomen dat belangrijke getuigen of slachtoffers in het buitenland (pas in een laat stadium) moeten worden opgezocht.

(v) Samenwerking officier van justitie en advocaat-generaal

Tot slot werd door het OM aangegeven dat de periode tussen de zitting in eerste aanleg en een eventueel hoger beroep veel tijd kost. Om de tijdsperiode tussen de twee zittingen zo kort mogelijk te houden, is het volgens hen van belang dat er nauwer contact en een nauwere samenwerking bestaat tussen de officier van justitie en de advocaat-generaal.

4.3.2 Uitdagingen

Uit de gesprekken kwamen daarnaast uitdagingen naar voren die van invloed zijn op de huidige doorlooptijden en het eventueel werken met streeftermijnen. Vanuit de politie kwam met name naar voren dat er niet altijd voldoende capaciteit is bij de betrokken partijen (politie, OM, rechtspraak) om alle mensenhandelzaken die binnenkomen bij de politie te onderzoeken. Daardoor is vertraging onontkoombaar en moet er geprioriteerd worden welke zaken worden opgepakt. Vanuit het OM kwam naar voren dat het verkorten van doorlooptijden een strakke monitoring vereist, evenals commitment van alle procespartijen. Dat betekent dat alle procespartijen moeten meewerken om de streeftermijnen te halen, terwijl een verdediging bijvoorbeeld geen belang kan hebben bij een snellere doorlooptijd. Dat zou mogelijk voor frictie of vertraging kunnen zorgen. Daarnaast benoemden zij dat het uitvoeren van de onderzoekswensen van de verdediging veelal veel tijd in beslag neemt. Dat zou ondervangen kunnen worden wanneer de onderzoekswensen in een vroeg stadium worden benoemd. Ook werd de zittingscapaciteit benoemd als een van de uitdagingen. Mensenhandelzaken, afhankelijk van de omvang en complexiteit, kunnen volledige zittingsdagen in beslag nemen wat veel tijd eist van de betrokken partijen, waaronder de rechtbank. Daarnaast is sprake van concurrentie met andere ernstige misdrijven die tevens veel tijd kunnen kosten. Ook de rechters-commissarissen benoemden de zittingscapaciteit als reden dat zaken lang kunnen duren en wat een uitdaging is in het verkorten van de doorlooptijden. Zij benoemden met name de omvang van een mensenhandelzaak als uitdaging, namelijk dat er een agendaprobleem ontstaat als er getuigen of slachtoffers verhoord moeten worden bij meerdere verdachten of aangevers. Aansluitend daarbij werd benoemd dat slachtoffers ook niet te vroeg in een proces verhoord moeten worden, omdat anders het risico bestaat dat zij nogmaals verhoord moeten worden later in het proces, hetgeen naast de belasting voor het slachtoffer ook weer meer tijd vraagt.

4.3.3 Uitkomst: Werken met een plan van aanpak

Op basis van bovenstaande kansen die de stakeholders zagen bij het verkorten van de doorlooptijd, is binnen de proeftuin, samen met een officier mensenhandel uit Noord-Holland, voorgesteld te gaan werken met een plan van aanpak om de mensenhandelzaken die binnenkomen te prioriteren en om de doorlooptijden beter te monitoren. Door deze officier is aangegeven dat zij in hun regio al langere tijd met een plan van aanpak werken om mensenhandelzaken binnen hun regio te prioriteren. De werkwijze die zij hanteren kan als mogelijk hulpmiddel dienen voor andere regio's als het gaat om het sturen van de doorlooptijden. De werkwijze met het plan van

³³ Dit mag overigens geen doel op zich zijn.

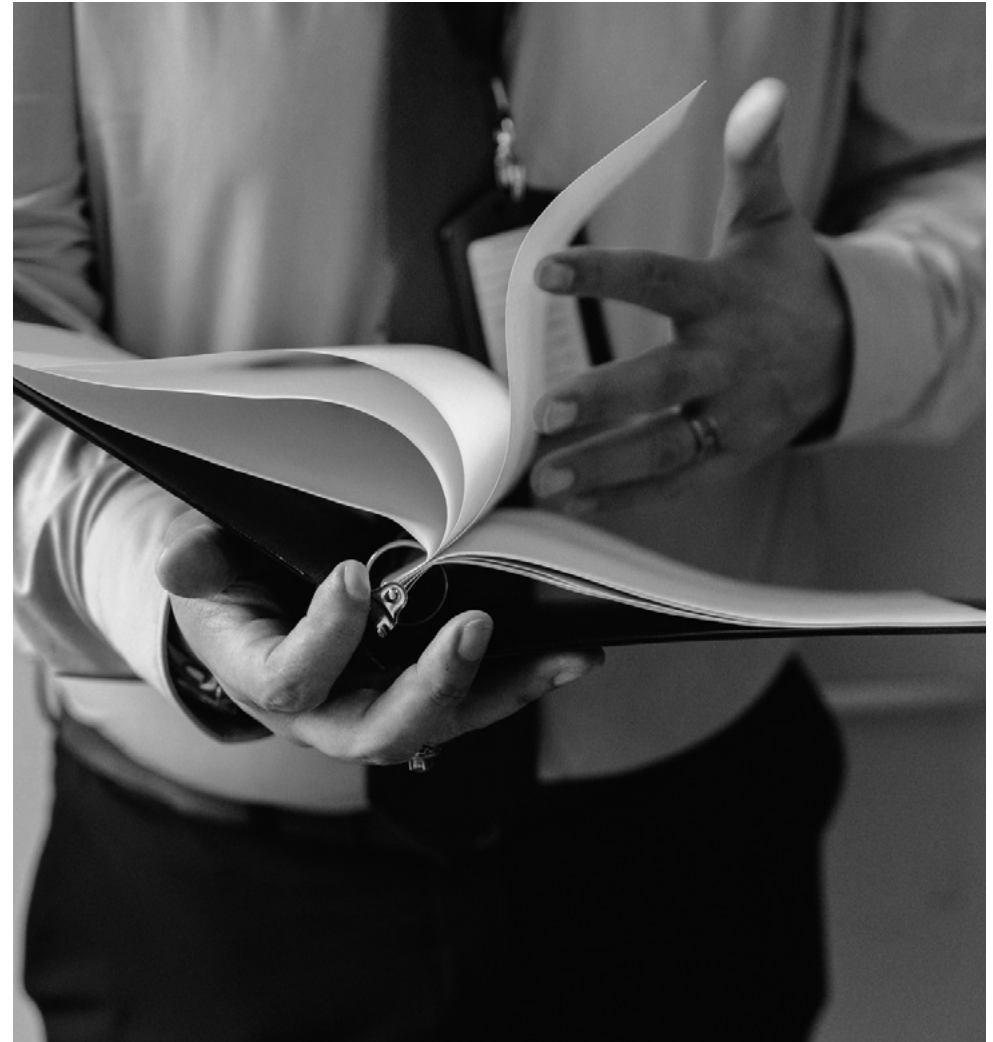
aanpak gaat in de regio Noord-Holland als volgt. Het OM heeft met de AVIM afgesproken dat de politie bij een melding of een aangifte mensenhandel een plan van aanpak opstelt voor het opsporingsonderzoek waarbij bij de verschillende acties deadlines en streeftermijnen worden vastgesteld, zodat daar op gestuurd kan worden tijdens de onderzoeksfase. Op basis van deze deadlines en streeftermijnen wordt binnen het opsporingsonderzoek geprioriteerd tussen onderzoekshandelingen. Het OM gaf bovendien aan dat zij alle nieuwe en lopende onderzoeken met de politie bespreken, waarbij tevens een prioritering plaatsvindt tussen de onderzoeken.

In het kader van de proeftuin werd aan de overige regio's het voorbeeld gegeven dat een werkwijze als Noord-Holland als hulpmiddel kan dienen als het gaat om het sturen van de doorlooptijden. Concreet is er vanuit het OM uit de regio Noord-Holland voorgesteld om de doorlooptijden binnen mensenhandelzaken te verbeteren door regionale afspraken te maken tussen de politie en het OM over het prioriteren tussen de onderzoeken en het prioriteren binnen de onderzoeken. Er zijn geen concrete voorstellen gedaan voor de streeftermijnen, maar de regio's dienden zelf de doorlooptijden strakker te monitoren. Voor het prioriteren binnen de onderzoeken kan gewerkt worden met een plan van aanpak, op basis waarvan keuzes kunnen worden gemaakt m.b.t. onderzoekshandelingen en streeftermijnen kunnen worden afgesproken tussen de politie en het OM. Dit is landelijk besproken met de portefeuillehouders mensenhandel van het OM. Wat betreft het monitoren vindt er regelmatig overleg plaats tussen de AVIM's en het OM over de zaken en het daarbij behorende onderzoeksplan. Voor elke zaak wordt overlegd hoe het plan past binnen de planning en welke prioritering een zaak of signaal krijgt. Dit houdt ook in dat er tijdens een zaaksoverleg continu concreet afspraken worden gemaakt die worden gemonitord tijdens deze overleggen. Er wordt derhalve actief gekeken naar de prioritering van zaken en het houden aan gemaakte afspraken.

4.4 Resumé

Uit de bevindingen komt naar voren dat het werken met een plan van aanpak een leerproces is, en dat het tijd kost om daar bij de betrokken organisaties draagvlak voor te creëren. Het blijkt een uitdaging te zijn om streeftermijnen te stellen vanwege de complexiteit van en het verschil in mensenhandelzaken. Desondanks komt naar voren dat er binnen de proeftuin een nauwe samenwerking is geweest tussen de politie en OM waarbij op regionaal niveau afspraken zijn gemaakt over een plan van aanpak, het prioriteren tussen én binnen zaken, deadlines en overige procesafspraken. Naar aanleiding van de proeftuin heeft iedere regio het verkorten van de doorlooptijden op een eigen manier strakker ingevuld, variërend van het werken met een plan van aanpak met concrete deadlines tot het gebruik van een scrum-methode om inzichtelijk te krijgen welke taken door welke betrokkene moet worden opgepakt. Op die manier wordt de voortgang van het onderzoek bewaakt en wordt duidelijk welke onderzoekshandelingen prioriteit moeten krijgen. Daarnaast geeft het OM aan dat er regionaal ook strakker wordt gestuurd en

gemonitord op de gestelde deadlines en streeftermijnen. Op basis van de eerste resultaten wordt het in het kader van het verhogen van de aangiftebereidheid wenselijk geacht de doorlooptijden voor een langere periode te monitoren en verder te verkennen welke ruimte er binnen het strafproces is om de doorlooptijden te verkorten.

5. INTERVENTIE: INZET VAN DE VEILIGHEIDSCOÖRDINATOR

“Ik was bang dat ze [de mensenhandelaren] heel boos zouden worden en dat ze zouden waarmaken wat ze hadden gezegd. Ze hadden gezegd dat als ik ooit een keer naar de politie zou gaan, dat ze mijn zus zouden meenemen en bij haar nog ergere dingen zouden doen dan ze bij mij deden. En mijn zus is wel echt mijn alles dus ik wilde niet dat haar iets zou overkomen.” – Respondent uit ‘Aangifte doe je niet’ (2018).

5.1 Aanleiding interventie

Uit het onderzoek ‘Aangifte doe je niet’ komt angst van slachtoffers voor represailles van de mensenhandel als een van de meeste voornaamste factoren naar voren als reden waarom slachtoffers geen aangifte doen. Hoewel er verschillende actoren zijn die zich rond het slachtoffer bewegen en zich bezighouden met de zorg en bescherming van het slachtoffer, ontbreekt een actor die zich specifiek richt op de veiligheid van het slachtoffer. De verwachting is dat een nieuwe, onafhankelijke actor die zich nadrukkelijk richt op coördinatie en advies ten aanzien van (i) (vroeg-) bescherming van het slachtoffer, (ii) het vergroten van vertrouwen in het strafproces en (iii) het voorkomen van secundaire victimisatie voor, tijdens en na het strafproces, kan bijdragen aan het vergroten van de veiligheid, dan wel het veiligheidsgevoel van het slachtoffer en drempels die het slachtoffer ervaart om aangifte te doen kan verminderen.³⁴ In de proeftuin wordt daarom de inzet van een nieuwe actor getoetst: de veiligheidscoördinator (hierna: VC).

5.2 Doelstelling

Met de inzet van de VC wordt in de proeftuin beoogd om:

- Vroegtijdig bescherming te bieden aan slachtoffers, bijvoorbeeld voordat zij contact hebben met de politie;
- Het vertrouwen van slachtoffers in het strafproces te vergroten;
- Secundaire victimisatie van slachtoffers voor, tijdens en na het strafproces te voorkomen.

³⁴ Hetgeen niet wil zeggen dat op dit terrein niets gebeurt. Zorgcoördinatoren spelen een (afhankelijk van de regio) bescheiden rol in de (vroeg)bescherming van slachtoffers en het opbouwen van vertrouwen in het strafproces. Hetzelfde geldt voor de politie. Hetgeen logisch volgt uit het systeem, aangezien deze twee actoren primair gericht zijn op andere doelstellingen (respectievelijk zorg en opsporing) en dit derhalve nog niet of onvoldoende ingebouwd in hun werkproces. Met de implementatie van de Individuele Beoordeling van slachtoffers om secundaire victimisatie te voorkomen is de politie echter bezig met een verandering.

Hieronder wordt een toelichting gegeven op de verschillende doelstellingen:

a) Inzetten op (vroeg-)bescherming

Om te bepalen wat de veiligheidscoördinator kan bijdragen in de (vroeg-)bescherming van het slachtoffer, voert de VC in een vroegtijdig stadium (lieft zo kort mogelijk op moment van eerste identificatie) een individuele risicoanalyse uit. Met deze analyse worden de veiligheidsrisico's op vergelding, intimidatie en herhaald slachtofferschap inzichtelijk gemaakt. De focus ligt hierbij op de fysieke-, psychische- maar ook digitale veiligheid.³⁵ In lijn met EU-wetgeving is reeds een Individuele Beoordeling Slachtoffers ontwikkeld door de politie en het OM om vergelding, intimidatie en secundaire victimisatie in het strafproces te voorkomen. Die beoordeling wordt toegepast zodra slachtoffers van een strafbaar feit zich melden bij de politie.³⁶ De werkwijze die in deze proeftuin wordt ontwikkeld is specifiek gericht op Nederlandse slachtoffers van seksuele uitbuiting en is daarom een aanvulling hierop. Wanneer het slachtoffer besluit om deel te nemen aan het strafproces, kan de informatie uit de analyse worden gebruikt als aanvulling op de Individuele Beoordeling Slachtoffers.

b) Vertrouwen opbouwen in het strafproces

De VC brengt middels een Individueel Risico Instrument (IRI) in kaart of en in hoeverre het slachtoffer vertrouwen heeft in het strafproces. Er wordt gevraagd naar eerdere ervaringen en eventuele aandachtspunten indien het slachtoffer reeds een negatieve ervaring heeft gehad binnen het strafproces. Op basis van de analyse wordt vervolgens onderzocht hoe het vertrouwen vergroot kan worden en welke actoren hierbij betrokken dienen te worden. Indien nodig kunnen beschermingsmaatregelen worden ingezet waarmee de verwachting is dat het vertrouwen van het slachtoffer in het strafproces wordt vergroot.

c) Advies omtrent inzet beschermingsmaatregelen in het strafproces in het kader van het voorkomen van secundaire victimisatie

Wanneer de individuele risicoanalyse hiertoe aanleiding geeft kan de VC de hulpverlening, de gemeente, de politie of het OM adviseren over de inzet van beschermingsmaatregelen. De maatregelen worden afgestemd door de VC met het slachtoffer/de gezagsdrager(s), de politie

³⁵ Denk hierbij aan digitale dreigementen zoals ‘exposen’ en sextortion, maar ook het uitoefenen van intimidatie, dreiging middels sociale media, dan wel het dreigen van het geweld aandoen van familieleden.

³⁶ De individuele beoordeling van slachtoffers is in 2019 ook bij slachtoffers van mensenhandel geïmplementeerd. Daartoe worden sinds 2019 trainingen aan AVIM-medewerkers aangeboden.

(en zo nodig het OM), de zorgcoördinator en eventuele andere actoren uit het strafproces (bijvoorbeeld de slachtofferadvocatuur of slachtoffercoördinator van het OM). Middels de individuele risicoanalyse wordt ook in kaart gebracht hoe de kans op secundaire victimisatie voor, tijdens en na de strafrechtelijke procedure kan worden voorkomen/verkleind.

5.3 Werkwijze proeftuin

De VC wordt in de proeftuin als voorportaal van de politie en het OM gepositioneerd maar niet-temin onafhankelijk. Hierdoor is het mogelijk dat hij/zij nauw betrokken is bij het slachtoffer gedurende het strafproces. De rol van de veiligheidscoördinator ziet toe op het verzamelen van informatie om de veiligheidssituatie van het slachtoffer in kaart te brengen en het vergroten van de bereidheid van slachtoffers om in gesprek te gaan met de politie. Zodra de veiligheidssituatie van het slachtoffer in kaart is gebracht, kan de VC een adviserende rol jegens de politie of OM aannemen als het gaat om de inzet van beschermingsmaatregelen. Aanvullend kan de VC de contactpersoon zijn tussen het slachtoffer en de politie, het OM en de Rechtspraak en adviseren op het nemen van bepaalde beschermende maatregelen. Ook kan de veiligheidscoördinator informatie vergaren op welke wijze de huidige inrichting van het strafproces nadelig is voor het vertrouwen van het slachtoffer in het doen van aangifte of anderszins mee te werken aan het strafproces en hoe secundaire victimisatie kan worden voorkomen.

Bij het bepalen van de taken van de VC is rekening gehouden met bestaande actoren die zich bewegen rondom een mogelijk slachtoffer van seksuele uitbuiting, om een aanvulling te kunnen zijn op deze reeds bestaande actoren en overlap in taken te voorkomen. De meest voorname actoren waar het om gaat zijn zorgcoördinatoren mensenhandel, de politie, het OM, Veiligheidshuizen/zorginstanties, slachtofferadvocaten en (in mindere mate) slachtofferhulp Nederland. Met deze actoren is binnen de proeftuin in gesprek gegaan om af te bakenen wat hun rol en verantwoordelijkheden zijn en hoe de taken van de VC kunnen worden afgebakend, zodat geen overlap bestaat in de taken met de bestaande actoren en er een gedegen samenwerking kan ontstaan waar de bescherming van het slachtoffer centraal staat.

De VC wordt ingezet op zaken die vallen binnen de inclusiecriteria van de proeftuin aangiftebereidheid, te weten; Nederlandse, mogelijke slachtoffers van seksuele uitbuiting in de leeftijd t/m 25 jaar.

5.4 Organisatiestructuur binnen de pilot

De rol van VC wordt uitgevoerd in de regio Noord-Holland en wordt uitgevoerd door drie zorgcoördinatoren van HVO Querido waarbij de rol van de VC gedurende de proeftuin is ondergebracht bij het Zorg- en Veiligheidshuis Noord-Holland Noord. Deze constructie maakt dat

informatiewisseling tussen de VC en andere ketenpartners mogelijk is, omdat de functie valt binnen het convenant dat zij hebben dat informatiewisseling mogelijk maakt. Het werkgebied van de VC is Noord-Holland. De AVIM en het OM Noord-Holland vormden voor de projectleiders van de proeftuin de aanspreekpunten vanuit de politie en het OM.

5.5 Instrumentarium

Voor het uitvoeren van bovenstaande taken is binnen de proeftuin een drietal instrumentaria ontwikkeld. Hieronder wordt een toelichting gegeven per instrument die de VC kon inzetten:

(i) *Individueel Risico-Instrument (IRI)*³⁷

Om te bepalen wat de veiligheidscoördinator kan bijdragen in de (vroeg-)bescherming van het slachtoffer, voert hij/zij een risicoanalyse uit op basis van het Individueel Risico Instrument (IRI). Op basis van deze analyse worden de veiligheidsrisico's van het slachtoffer inzichtelijk gemaakt waarbij het gaat om de fysieke-, psychische- maar ook digitale veiligheid.³⁸ Deze analyse wordt op basis van verschillende informatiebronnen uitgevoerd, te weten: informatie van het slachtoffer, de familieleden, de politie (inzake de verdachte/netwerk en inschatting relatie slachtoffer-pleger) en eventueel zorgcoördinator of zorginstanties. Middels het invullen van de IRI kan een veiligheidscode worden toegeschreven aan de situatie van het slachtoffer (geel, oranje, rood). Op basis van deze veiligheidscodering kan worden bepaald of en in hoeverre beschermingsmaatregelen (in het strafproces) geadviseerd dienen te worden. Deze maatregelen kunnen worden ingezet met het doel bij te dragen aan het vergroten van het veiligheidsgevoel van het slachtoffer. De bijbehorende 'Toolbox' biedt een overzicht van de mogelijkheden voor de inzet van beschermingsmaatregelen. Ook is in de Toolbox opgenomen welke organisaties bij de inzet van de beschermingsmaatregelen betrokken moeten worden. De IRI en de (beschermings-)maatregelen binnen de Toolbox zijn samengesteld in overleg met de VC's en de AVIM.

(ii) *Veiligheidsplan*³⁹

De VC kan samen met het slachtoffer een veiligheidsplan opstellen of adviseert de hulpverlener dit met het slachtoffer te doen. Het veiligheidsplan betreft een aanvulling op de IRI en heeft tot doel om de mensenhandelsituatie in kaart te brengen. Zo kan worden bepaald van welke risi-

³⁷ Zie Bijlage D.

³⁸ Denk hierbij aan digitale dreigementen zoals 'exposen' en sextortion, maar ook het uitoefenen van intimidatie, dreiging middels sociale media, dan wel het dreigen van het geweld aandoen van familieleden.

³⁹ Zie Bijlage E.

cofactoren en beschermende factoren sprake is en hoe hierop kan worden geanticipeerd.⁴⁰ Met het veiligheidsplan wordt ook geïnventariseerd wat het slachtoffer zelf kan doen om veilig te blijven en wat de politie kan betekenen in welk scenario.

(iii) Self Administered Interviewing (SAI)⁴¹

Tot slot is een format ontwikkeld dat slachtoffers kunnen invullen dat toeziet op de uitbuittings-situatie waar zij zich in bevinden of hebben bevonden. Het format van een SAI is een bestaand format dat is ontworpen voor getuigen van (grot)e incidenten, waar de politie geen ruimte heeft om alle getuigen op zeer korte termijn te horen. Op dit format kunnen de getuigen – op basis van een reeks instructies en aanwijzingen - zo veel mogelijk herinneringen opschrijven, zodat deze bewaard blijven voor het onderzoek.⁴² Om te toetsen of dit ook voor slachtoffers mensenhandel van meerwaarde kan zijn, is voor de proeftuin een specifiek format opgesteld. Dit format kan als hulpmiddel dienen voor het slachtoffer om herinneringen op te schrijven zodat de informatie bewaard blijft, mocht zij op een later moment aangifte willen doen. Niettemin dient deze informatie mondeling tijdens de aangifte met de politie te worden gedeeld om te kunnen worden meegenomen in het opsporingsonderzoek.

5.6 Bevindingen

De veiligheidscoördinator is in de regio Noord-Holland gedurende een looptijd van ongeveer zestien maanden (juni 2021-oktober 2022) betrokken geweest bij vijftien zaken. In deze zaken ging het om vrouwen in de leeftijd van 17 tot en met 32 jaar met een Nederlandse nationaliteit, die (mogelijk) slachtoffer zijn geworden van seksuele uitbuiting, dan wel criminele uitbuiting. Hoewel de proeftuin zich richt op (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting in de leeftijd t/m 25 jaar is besloten om zaken van slachtoffers ouder dan 25 jaar en zaken waarin sprake was van criminele uitbuiting en (één zaak) arbeidsuitbuiting desondanks te includeren in de proeftuin. Deze keuze is ten eerste gemaakt vanwege het beperkte aantal slachtoffers van seksuele uitbuiting dat in beeld komt bij de politie en de hulpverlening. Daarnaast zagen de VC's voldoende aanleiding om vast te stellen dat het ook in deze zaken ging om zeer kwetsbare (mogelijke) slachtoffers en zij van mening waren dat zij in hun rol als VC ondersteuning zouden kunnen bieden in de (vroeg-) bescherming, het opbouwen van vertrouwen in het strafproces dan wel het voorkomen van secundaire victimisatie. Hieronder is schematisch weergegeven bij welke zaken de VC is betrokken.

Tabel 3. Overzicht zaken betrokkenheid VC

Geslacht	Leeftijd waarop slachtoffer in contact kwam met VC	Vorm van (mogelijke) uitbuiting
1. Vrouw	24 jaar	Seksuele uitbuiting
2. Vrouw	32 jaar	Seksuele uitbuiting
3. Vrouw	32 jaar	Criminele uitbuiting & seksuele uitbuiting
4. Vrouw	23 jaar	Seksuele uitbuiting
5. Vrouw	28 jaar	Seksuele uitbuiting
6. Vrouw	22 jaar	Criminele uitbuiting
7. Vrouw	22 jaar	Arbeidsuitbuiting
8. Vrouw	20 jaar	Seksuele uitbuiting
9. Vrouw	20 jaar	Seksuele uitbuiting
10. Vrouw	18 jaar	Seksuele uitbuiting
11. Vrouw	19 jaar	Seksuele uitbuiting
12. Vrouw	17 jaar	Seksuele uitbuiting
13. Vrouw	16 jaar	Seksuele uitbuiting
14. Vrouw	Meerderjarig (Exacte leeftijd niet bekend)	Seksuele uitbuiting
15. Vrouw	22 jaar	Seksuele uitbuiting

In dit hoofdstuk wordt allereerst ingegaan op het moment waarop de VC in contact gekomen is met de slachtoffers. Vervolgens worden de bevindingen omtrent de inzet van de VC en de rol die zij hebben vervuld op het terrein van (vroeg-) bescherming, het opbouwen van vertrouwen in het strafproces en het voorkomen van secundaire victimisatie beschreven. Daarna wordt ingegaan op de uitdagingen die de VC's hebben ervaren bij het uitvoeren van de werkwijze. Als laatste wordt een reflectie gegeven op wat de werkwijze volgens de VC's en de politie tot nu heeft opgeleverd.

5.6.1 Moment van betrokkenheid

In de proeftuin zijn signalen van mensenhandel via verschillende partijen bij de VC terecht gekomen. Allereerst kreeg de VC vanuit de politie signalen van (mogelijke) slachtoffers. Vanaf maart 2022 vond er periodiek een overleg plaats tussen de AVIM en de VC's waarin deze signalen werden besproken, evenals de opvolging van de signalen. Daarnaast ontving de VC ook via andere partijen signalen van mogelijke slachtoffers, namelijk via de gemeente, hulpverlening, scholen, Veilig Thuis en jeugd- en gezinsbescherming.

40 Risicofactoren kunnen bijvoorbeeld chantage met naaktbeelden zijn of de vermoedelijke dader en slachtoffer gaan naar dezelfde school. Met beschermende factoren kan bijvoorbeeld worden bedoeld dat de dader vast zit.

41 Zie Bijlage F.

42 Hope, Gabbert & Fisher (2011).

Het moment waarop de VC betrokken werd bij een slachtoffer varieerde van de periode voordat het slachtoffer in contact kwam met de politie tot aan het verhoor bij de rechter-commissaris. In tabel 4 staat weergegeven op welke momenten de VC werd betrokken of in contact kwam met het slachtoffer.

Tabel 4. Moment van betrokkenheid VC

Moment van betrokkenheid	Aantal zaken
Voordat het slachtoffer contact had met de AVIM	3
Het moment dat het slachtoffer voor het eerst contact heeft met de AVIM/voor het informatief gesprek ⁴³	3
Nadat het slachtoffer als getuige is verhoord	3
De periode tussen het informatief gesprek en de aangifte	4
Tijdens het aangifteproces	1
Voor het verhoor bij de rechter-commissaris	1
Totaal aantal zaken waar de VC betrokken was	15

In drie zaken werd de VC betrokken voordat het slachtoffer contact had met de politie. Een van hen kwam via een wijkteam in contact met de VC. Een ander slachtoffer kwam via Veilig Thuis in contact met de VC. Het derde slachtoffer kwam via de wijkagent in contact met de VC.

Bij drie slachtoffers kwam de VC in beeld toen zij een eerste contactmoment hadden met de politie of net voor het informatief gesprek. Bij een van hen kwam de VC in beeld toen het slachtoffer een informatief gesprek had, een van hen was reeds als verdachte verhoord⁴⁴ en het derde slachtoffer had al aangifte gedaan van een zedendelict.

Drie andere slachtoffers kwamen vanuit een andere mensenhandelzaak in beeld bij de politie. Een slachtoffer had aangifte gedaan van mensenhandel, waarna de drie laatstgenoemde slachtoffers in beeld kwamen. Nadat zij als getuige waren verhoord door de politie, heeft de politie hen gekoppeld aan de VC.

43 Bij 1 van deze zaken betrof het een zaak waar het slachtoffer reeds als verdachte was verhoord. De VC werd betrokken op het moment dat het slachtoffer moest bepalen of ze een informatief gesprek wilde bij team mensenhandel van de politie.

44 Zie voetnoot 43.

In de overige zes zaken kwam de VC in contact met het slachtoffer toen het slachtoffer het informatief gesprek al gehad had, toen het aangifteproces al bezig was of toen het slachtoffer verhoord moest worden door de rechter-commissaris. In alle zaken is samen met het slachtoffer bekeken waar de behoefte lag voor ondersteuning vanuit de VC.

5.6.2 Inzet van de VC: ervaringen van de betrokken m.b.t. de doelstellingen

Met de inzet van de VC werd in de proeftuin beoogd om 1) vroegtijdig bescherming te bieden aan slachtoffers nog voordat zij contact hebben met de politie, 2) het vertrouwen van slachtoffers in het strafrechtelijk proces te vergroten en 3) (partijen te adviseren hoe) secundaire victimisatie voor, tijdens en na het strafproces te voorkomen.

In de fase van vroegbescherming werd middels de IRI en/of het Veiligheidsplan beoogd om enerzijds zicht te krijgen op de veiligheidssituatie en beschermingsbehoeften van het slachtoffer en anderzijds om inzichtelijk te maken welke beschermingsmaatregelen de politie al in een vroegtijdig stadium zou kunnen nemen. Het voorkomen van secundaire victimisatie hangt samen met beschermingsmaatregelen die toezien op het opbouwen van het vertrouwen in het strafproces en het bieden van (vroeg-)bescherming. Om die reden wordt de doelstelling van het voorkomen van secundaire victimisatie in deze paragraaf verwerkt in de uitwerking van de andere twee doelstellingen.

(i) (Vroeg-)bescherming

Hieronder wordt ingegaan op de bevindingen rondom de inzet van de VC in relatie tot een van de doelstellingen van de inzet van de VC, namelijk het bieden van (vroeg-)bescherming. Er wordt ingegaan op casuïstiek en de rol die de VC in de zaken heeft vervuld die toezien op de fase van (vroeg-)bescherming en het in kaart brengen van de (veiligheids-)situatie van het slachtoffer.

Vroegtijdig in contact komen met slachtoffers

Uit de bevindingen komt naar voren dat de VC vroegtijdig kan acteren op signalen van mogelijk slachtofferschap. In een drietal zaken werd de VC door partijen in contact gebracht met het slachtoffer, nog voordat zij een informatief gesprek of aangifte hadden gedaan bij de politie. Vervolgens had de VC contact met de mogelijke slachtoffers om te bekijken waar de VC ondersteuning kan bieden. Een zaak waarin dit duidelijk naar voren kwam betrof een zaak van criminele uitbuiting. De VC werd via de wijkagent op de hoogte gebracht van een mogelijk slachtoffer van criminele uitbuiting. Bij de wijkagent bestond het vermoeden dat zij door een crimineel netwerk werd ingezet als chauffeur. Het slachtoffer durfde in eerste instantie niet uit het netwerk te stappen, waardoor de VC meerdere gesprekken met haar heeft gevoerd en heeft geprobeerd om het slachtoffer bewust te maken van de mogelijke misbruiksituatie waarin ze zich bevond. Ook heeft de VC informatie gegeven over het strafproces. Daarnaast probeerde de VC haar in contact te brengen met een advocaat. Uiteindelijk heeft het slachtoffer aangegeven dat ze tegen het netwerk heeft gezegd

niet meer voor hen te willen werken. Volgens de VC's hebben de bewustwordingsgesprekken in deze zaak ertoe geleid dat het slachtoffer uit het netwerk is gestapt en niet meer crimineel wordt uitgebuit. Ondanks dat het slachtoffer ervoor heeft gekozen geen aangifte doen, komt uit deze zaak naar voren op welke manier de VC ondersteuning kan bieden.

Mediëren tussen het slachtoffer en omliggende partijen

Een van de taken van de VC was het contact onderhouden tussen het slachtoffer en andere partijen. Uit de bevindingen blijkt dan ook dat de VC een schakel is geweest tussen het slachtoffer, de zorg en veiligheid, maar ook voor de betrokken partijen onderling. Zo heeft de VC in alle zaken contact gehad/onderhouden met bijvoorbeeld de politie en de hulpverlening, maar hebben ze ook contact gehad met een slachtofferadvocaat, jeugdzorg en ouders van het slachtoffer. Ze hebben in een zaak bijvoorbeeld contact gehad met de politie over de voorwaarden voor een informatief gesprek en zijn ze in een andere zaak de schakel geweest tussen de politie en de ouders van het slachtoffer, waarbij ze tevens dienden als contactpersoon voor de politie en de ouders. Door deze verbindende rol kon de VC de betrokken partijen waar nodig adviseren over de beschermingsbehoeften van het slachtoffer, wat bijdraagt aan het kunnen bieden van (vroeg-)bescherming aan het slachtoffer, maar ook aan het voorkomen van secundaire victimisatie gedurende het strafproces (zoals bijvoorbeeld door het voorwaarden gesprek bij het informatief gesprek).

In een andere casus heeft de VC voornamelijk een rol gehad in het verbinden van verschillende partijen met elkaar. Er was sprake van een slachtoffer van criminele uitbuiting, waarbij (i) de politie informatie voorhanden had waar ze nog niet op konden acteren, (ii) de school zich zorgen maakte over het slachtoffer waardoor de VC advies heeft gegeven wat ze als school konden doen en (iii) ook jeugd- en gezinsbescherming signalen had van slachtofferschap. De VC heeft deze partijen onderling met elkaar verbonden, zodat ze bekend raakten met elkaars signalen, deze met elkaar konden delen en meer dadergericht konden gaan werken om een beeld te krijgen van het netwerk om het slachtoffer heen. Samen met het Zorg- en Veiligheidshuis wordt op dit moment gekeken hoe de partijen het beste zicht kunnen krijgen op de casus. Door de inzet van de VC kunnen de partijen beter grip krijgen op de situatie van het slachtoffer en gaan ze samen bekijken op welke wijze ze het slachtoffer de (vroeg-)bescherming kunnen bieden die ze nodig heeft.

Adviseren beschermingsmaatregelen/ zicht op beschermingsbehoeften

Uit de bevindingen komt ook naar voren dat de VC op basis van het contact met het slachtoffer de politie heeft kunnen adviseren over de inzet van beschermingsmaatregelen. Samen met betrokken hulpverlening, dan wel samen met het slachtoffer werd gekeken waar de beschermingsbehoeften lagen van het slachtoffer. Op basis van deze behoefte werden partijen geadviseerd in het kader van (vroeg-)bescherming, dan wel het voorkomen van secundaire victimisatie. Een zaak die deze rol van de VC illustreert is hieronder uitgewerkt. In deze zaak werd een wijkagent betrokken en heeft de VC agenten verzocht om vaker te surveilleren in de wijk waar het slachtoffer woont.

Casus A

In een casus van seksuele uitbuiting is een slachtoffer aangetroffen in een woning waar zij werd uitgebuit. Toen het slachtoffer vervolgens via Jeugdzorg in een GGZ-instelling werd opgenomen heeft de begeleider van het slachtoffer contact opgenomen met de VC. Het slachtoffer had reeds eerder contact gehad met de politie waarin ze aangaf dat er niets aan de hand was, maar ze had aangegeven opnieuw in gesprek te willen gaan om haar verhaal te vertellen. De VC is vervolgens in gesprek gegaan met het slachtoffer en naar aanleiding van dat gesprek heeft het slachtoffer aangifte gedaan. Gelijktijdig is op advies van de VC door de politie een Aandachtsvestiging op het adres van het slachtoffer geplaatst en heeft de VC samen met de begeleider van het slachtoffer besloten dat er procesmatige veiligheidsmaatregelen getroffen moesten worden door de politie. Zo is er een afspraak op locatie geregeld, hebben zij de wijkagent alerter gemaakt van de veiligheidssituatie van het slachtoffer, hebben ze agenten laten surveilleren rondom de woning en zijn de sloten op de deuren vervangen. Naast het uitvoeren van veiligheidsmaatregelen onderhield de VC ook het contact met de begeleider van het slachtoffer. Helaas heeft het in casu niet geleid tot het gewenste resultaat, want het slachtoffer heeft zich na de aangifte teruggetrokken uit het strafproces en is niet meer komen opdagen bij vervolgfafspraken. Ze is vervolgens uit beeld geraakt bij de politie en hulpverleningsinstanties.

Zoals eerder in het hoofdstuk benoemd werd, hebben de VC's geïnventariseerd wat de ondersteuningsbehoeften waren van het slachtoffer. In vijf zaken heeft de IRI hierbij een rol gespeeld, waarbij de VC's zicht gekregen hebben op de (veiligheids-)situatie van het slachtoffer. Het Veiligheidsplan en de SAI zijn niet ingezet in de proeftuin.⁴⁵ Na overleg en afstemming met het slachtoffer, dan wel met de omgeving van het slachtoffer zijn verschillende ondersteuningsbehoeften aan bod gekomen. Deze behoeften aan ondersteuning varieerde. Zo heeft een VC in een zaak het slachtoffer geholpen bij het opstellen van een slachtofferbrief, het vervoer naar de zitting geregeld om ervoor te zorgen dat het slachtoffer zo min mogelijk prikkels had onderweg, is de VC aanwezig geweest bij de zitting en is ze ondersteunend geweest in de gesprekken over de pro-forma zitting(en), de inhoudelijke zitting en na de zitting (zie ook casus C). Het slachtoffer voelde zich daardoor erg gesteund, ook mede door de ondersteunende houding van de politie en de advocaat. De VC geeft aan dat deze ondersteuning heeft bijgedragen aan het psychische welzijn van het slachtoffer. De hulp van de VC heeft naast het bieden van een gevoel van veiligheid, mogelijk ook een positieve invloed gehad op het slachtoffer dat ze het strafproces als minder belastend heeft ervaren. De andere VC's geven aan dat ze onder andere een aandachtsvestiging op het adres van een slachtoffer hebben laten plaatsen. De proeftuin laat derhalve zien dat

⁴⁵ In de volgende paragraaf komt aan bod om welke reden dit niet is gebeurd.

de ondersteunende rol die de VC heeft kunnen betekenen voor deze slachtoffers, in het kader van (vroeg-)bescherming en in het kader van het voorkomen van secundaire victimisatie van belang kan zijn voor het slachtoffer om zich beschermd, dan wel veilig te voelen.

(ii) Het vertrouwen opbouwen in het strafproces

De tweede doelstelling van de VC was het vertrouwen vergroten van slachtoffers in het strafproces. Een van de taken die de VC in alle zaken heeft uitgevoerd is dan ook het geven van informatie over het strafproces, de (werkwijze van) politie en de hulpverlening en eventuele opvangmogelijkheden. Een VC gaf aan dat haar ervaring is dat het van belang is om informatie over het strafproces en de werkwijze van de politie vaker uit te leggen aan het slachtoffer omdat informatie vanuit de politie niet altijd in een keer goed begrepen wordt. Daarnaast geven zij aan dat een goede uitleg over de keuzes die gemaakt kunnen worden binnen het strafproces daarnaast van belang is om de verwachtingen van het slachtoffer te managen over het strafproces. Casus A (zoals op de vorige pagina beschreven) is een voorbeeld waarin de informatievoorziening van de VC een belangrijke rol heeft gespeeld in de keuze van het slachtoffer om uiteindelijke aangifte te doen.

Naast het geven van informatie over het strafproces, wordt door de VC's aangegeven dat zij hebben ervaren dat het van belang is om intensief contact te onderhouden met slachtoffers in de fase voordat ze besluiten om wel of geen aangifte te doen. In twee zaken waar de VC intensief bij betrokken was en veel tijd en energie heeft gestoken in het informeren van het slachtoffer en het ondersteunen van het slachtoffer, heeft het geleid tot een aangifte en aanhouding van de verdachte (casus B), dan wel een positieve ervaring van het slachtoffer (casus C).

Casus B

De VC was in deze casus van seksuele uitbuiting reeds via de gemeente als zorgcoördinator betrokken. Vanuit de zorgcoördinator is opvang voor het slachtoffer geregeld en het slachtoffer is in contact getreden met de politie. In eerste instantie durfde het slachtoffer geen aangifte te doen van mensenhandel omdat ze zelf onder dwang andere slachtoffers heeft moeten ronselen. De VC heeft vervolgens meerdere gesprekken gevoerd met het slachtoffer om haar uitleg te geven over het strafproces en over het uitvoeren van criminele activiteiten onder dwang. Er is tevens door de VC een gesprek geregeld met een slachtofferadvocaat. Na het intensieve contact met de VC wilde het slachtoffer aangifte doen, maar besloot zich terug te trekken na een incident waarbij de politie betrokken was. Op dat moment hebben de VC's een herstelgesprek gevoerd met het slachtoffer, wat ertoe geleid heeft dat ze alsnog aangifte heeft gedaan. Naar aanleiding van haar aangifte heeft ook een ander slachtoffer aangifte gedaan, waardoor meerdere verdachten en slachtoffers konden worden geïdentificeerd, waarbij de verdachten zijn aangehouden en slachtoffers waar mogelijk bescherming en hulp hebben ontvangen.

Casus C

In deze casus werd de VC betrokken toen het 23-jarige slachtoffer voor een verhoor bij de rechter-commissaris moest voorkomen. Het slachtoffer ervaaarde zoveel spanning voor het verhoor dat ze in eerste instantie niet meer wilde meewerken. De VC is vervolgens benaderd en heeft samen met het slachtoffer gesproken over waar het slachtoffer ondersteuning behoefde. De VC heeft vervolgens informatie gegeven over het strafproces en het verhoor bij de rechter-commissaris, waardoor het slachtoffer ervoor gekozen heeft toch door te gaan met het strafproces. Vervolgens heeft de VC geholpen bij het opstellen van de slachtofferbrief, heeft vervoer geregeld naar de zitting en is aanwezig geweest bij de zitting van het slachtoffer. In deze casus was sprake van een goede samenwerking tussen de politie, de advocaat en de VC. Het slachtoffer voelde zich enorm gesteund door iedereen. De VC bleef ook na de zitting betrokken nu de verdachte voorwaardelijk vrijkwam en het slachtoffer een brief vanuit de rechtbank moest invullen wat haar wensen zijn als het gaat om bescherming. De VC heeft samen met het slachtoffer gekeken wat voor haar relevant is.

5.6.3 Uitvoerbaarheid van de werkwijze

Hieronder wordt ingegaan op de bevindingen en uitdagingen rondom de uitvoering van de werkwijze. Eerst wordt ingegaan op het bestaande netwerk van de VC's in hun rol als zorgcoördinator. Vervolgens komt het instrumentarium van de VC aan bod, waarna tot slot wordt ingegaan op de kennis die nodig is voor het uitvoeren van de rol van VC.

(i) Randvoorwaarden

In de uitvoering van hun taken hebben de VC's ervaren dat kennis over het strafproces, het veiligheidsdomein en het zorgveld essentieel is. Door een combinatie van deze kennis kan de VC als voorportaal van de politie dienen, weet de VC waar de (veiligheids-)risico's liggen in het hele proces (bijvoorbeeld welke informatie wanneer aan wie bekend wordt gemaakt) en weet de VC welke mogelijkheden er zijn binnen een hulpverleningstraject of strafproces en wat het slachtoffer daarbij kan verwachten. Voor het verbinden van alle signalen en de voortdurende begeleiding van slachtoffers wordt het essentieel bevonden dat er een grondslag is voor de bevoegdheden die hiervoor nodig, zoals het delen van informatie tussen de VC's en de politie. In de proeftuin is de VC ingebed in het Zorg- en Veiligheidshuis waardoor zij op basis van het convenant van het Zorg- en Veiligheidshuis bevoegd waren om informatie uit te wisselen met de opsporing. In de rol van een zorgcoördinator ontbreekt deze grondslag. Tevens waren de uren die specifiek waren vrijgemaakt om de taken van de VC uit te voeren essentieel om intensief contact te kunnen onderhouden met slachtoffers, politie, hulpverlening en andere partijen zoals scholen en ondersteuning te kunnen bieden tijdens het strafproces. De VC's hebben gebruik

gemaakt van hun bestaande netwerk van ketenpartners om in contact te komen met slachtoffers. Door de contacten die zij reeds hadden kwamen de signalen over slachtoffers onder andere bij hen als VC terecht. Het netwerk dat zij in hun rol als zorgcoördinator hebben opgebouwd was derhalve van belang om de werkwijze van de VC op korte termijn te kunnen uitvoeren.

(ii) Instrumentarium VC

Voor de proeftuin is een aantal instrumenten ontwikkeld die de VC kon gebruiken om zicht te krijgen op de veiligheidssituatie van een slachtoffer. Zoals eerder in het hoofdstuk aan bod gekomen is, ging het hierbij om het Individueel Risico Instrument (IRI), een Veiligheidsplan en een format voor *Self Administered Interviewing*.

Uit de proeftuin blijkt echter dat deze instrumenten niet altijd konden worden ingezet. Zo is de IRI bij vijf zaken specifiek ingevuld om zicht te krijgen op de (veiligheids-)situatie van het slachtoffer. Zoals eerder omschreven kon middels het invullen van de IRI een veiligheidscode (groen, oranje, rood) worden toegeschreven aan de situatie van het slachtoffer. Op basis van deze veiligheids codering kon worden bepaald welke beschermingsmaatregelen geadviseerd dienden te worden. De VC's geven aan dat het lastig was om de veiligheidssituatie van het slachtoffer te labelen. Ieder slachtoffer is volgens hen in een bepaalde mate kwetsbaar waardoor standaard code oranje gegeven zou moeten worden, en of sprake is van acute onveiligheid kan volgens hen beter de politie of in samenwerking met de politie worden beoordeeld. Zij hebben mogelijk ook zicht op de verdachte bijvoorbeeld. Daarnaast is het niet bij elk slachtoffer waar de IRI is ingevuld gelukt om tot een veiligheids codering te komen, omdat er nog niet volledig zicht was op de veiligheidssituatie.

Het Veiligheidsplan en het *Self Administered Interviewing* zijn niet ingezet in de proeftuin. Een van de redenen die hiervoor wordt gegeven is dat bij aanvang van de proeftuin bij de VC's nog bekendheid gecreëerd moest worden met het benutten van het instrumentarium. Daarnaast geeft een van de VC's aan dat ze in de gesprekken met de slachtoffers nog niet altijd zijn toegekomen aan het invullen van het instrument omdat de focus lag op het kennismaken met het slachtoffer of dat in de gesprekken met de slachtoffers al naar voren kwam wat slachtoffers nodig hadden. Het invullen van de IRI en het Veiligheidsplan was daardoor niet meer nodig.

(iii) Ervaring met werken met de IRI

Met betrekking tot het invullen van de IRI gaven de VC's aan dat het invullen maatwerk en een tijdsinvestering vereist en dat het format vooral heeft gediend als leidraad tijdens de gesprekken met de slachtoffers. Het geeft volgens hen een inzicht in wat er speelt ten aanzien van de veiligheidssituatie en waar aandacht voor moet zijn vanuit de hulpverlening en/of de politie, maar het is belangrijk dat de balans wordt gezocht tussen het invullen van de IRI en het voorkomen van secundaire victimisatie als het slachtoffer meerdere keren haar verhaal moet vertellen. De

IRI zorgt er daarnaast voor dat opvallende situaties naar voren komen. Een VC geeft ook aan dat er soms onbewust aannames worden gedaan waardoor bepaalde vragen voorheen niet gesteld werden. Een voorbeeld dat hierbij werd benoemd was dat er in een casus over criminele uitbuiting voorheen niet specifiek gevraagd zou worden naar een seksuele component, terwijl uit de IRI uiteindelijk naar voren kwam dat er tevens sprake was van seksuele uitbuiting. Zonder de specifieke vragen uit de IRI was niet mogelijk niet aan bod gekomen.

Daarnaast geven de VC's aan dat het lastig is om een veiligheidscode aan het slachtoffer toe te schrijven, omdat het niet altijd duidelijk is hoe concreet een omstandigheid of (on)veiligheidsituatie is waardoor het lastig is om daar de ernst van te bepalen. Ondanks dat zij geen veiligheidscode aan de slachtoffers hebben toegekend, is in de zaken waar de IRI (deels) is ingevuld wel gehandeld naar beschermingsbehoeften van het slachtoffer.

(iv) Inbedding nieuwe werkwijze/samenwerking AVIM-VC

In de uitvoering van de nieuwe rol van de VC zijn uitdagingen ervaren met betrekking tot het implementeren van de nieuwe werkwijze. De voornaamste uitdaging betrof het inbedden van de nieuwe werkwijze bij de politie. Zo wordt aangegeven dat er bij de AVIM eerst bekendheid moest worden gecreëerd met de werkwijze. Er is een aanlooptijd nodig geweest om bekendheid te genereren over de rol en taken van de VC en bewustwording te creëren over het toetsen van de mogelijke meerwaarde van de VC voor de politie. Wat betreft de samenwerking wordt door zowel de politie als de VC's aangegeven dat het van belang was dat er regulier/periodiek overleg is geweest om snel te kunnen schakelen over mogelijke zaken waarbij de VC een rol kan spelen. Signalen waar de politie (nog) niets mee kon, konden door de VC worden gekoppeld aan andere signalen van mogelijk andere partijen, zodat deze vervolgens wel opgepakt konden worden door de politie. Een goede samenwerking tussen de VC en de politie is daarbij noodzakelijk volgens de VC's en de AVIM-medewerkers.

5.6.4 Meerwaarde tot nu toe

In deze paragraaf wordt ingegaan op de ervaren meerwaarde vanuit de politie en de VC's.

Ervaringen politie

De politie geeft aan dat, doordat de VC in een vroegtijdig stadium een rol kan spelen voor het slachtoffer, zij de VC ervaren als een voorportaal voor de politie. Nog voordat een slachtoffer ervoor kiest om aangifte te doen, kan de VC in overleg met de politie besluiten wat het slachtoffer nodig heeft op het gebied van veiligheid, maar ook op welk moment de VC eventueel een rol zou kunnen spelen richting het informatief gesprek, dan wel aangifte. Een AVIM-medewerker vanuit de politie vertelt dan ook dat hij in de zaken heeft gemerkt dat er voor het slachtoffer dat aangifte doet sprake moet zijn van een parallelroute: aan de ene kant een strafzaak waar de politie zich mee bezig houdt en aan de andere kant een VC die contact houdt met het slachtoffer

en daarvan terugkoppeling geeft aan de politie. Het is volgens de AVIM-medewerkers daarbij noodzakelijk dat er sprake is van een wederzijds vertrouwen tussen de VC en de politie. Binnen de proeftuin was reeds sprake van een samenwerking- en vertrouwensband tussen de politie en de VC's vanuit hun functie als zorgcoördinator waar de politie mee bekend was. Niettemin moest de samenwerking nog worden geoptimaliseerd om hen ook vanuit de functie als VC te betrekken in de zaken.

Ervaringen VC's

Ook de VC's geven aan dat zij het als meerwaarde ervaren dat zij in hun rol als VC in een vroegtijdig stadium beschermingsmaatregelen kunnen bieden aan het slachtoffer. Het adviseren aan ketenpartners over de beschermingsbehoeften van het slachtoffers, dan wel het uitvoeren van de beschermingsbehoeften kan volgens de VC's bijdragen aan het vergroten van het gevoel van veiligheid bij slachtoffers. Het hoeft daarbij niet per se te gaan om fysieke veiligheid, maar de maatregelen kunnen ook bijdragen aan het verminderen van het subjectieve onveiligheidsgevoel dat heerst bij slachtoffers. Een VC geeft aan dat zij in een zaak het slachtoffer in contact heeft gebracht met de wijkagent nadat ze over haar onveiligheidsgevoel had gesproken. Een ander voorbeeld betreft het benaderen van agenten om vaker te surveilleren in de woonwijk van slachtoffer. Het inzetten van deze 'subtiële' vormen van bescherming, kan volgens de VC al van meerwaarde zijn voor het slachtoffer om het gevoel van onveiligheid te verminderen.

5.7 Resumé

De VC is betrokken geweest bij vijftien zaken, waarbij hun betrokkenheid toeziet op de periode voordat slachtoffers in beeld komen bij de politie tot aan de inhoudelijke zitting van een strafzaak. De bevindingen laat zien dat die betrokkenheid jegens slachtoffers uiteenloopt van het inventariseren van de veiligheidssituatie/beschermingsbehoeften van het slachtoffer en op de achtergrond maatregelen te treffen (afspraken op locatie, wijkagent die alerter is, surveilleren door politie), het geven van informatie aan het slachtoffer over het strafproces en de werkwijze van de politie tot aan praktische ondersteuning tijdens de rechtszaak zoals het regelen van vervoer of het ondersteunen bij het schrijven van een slachtofferbrief. Deze ondersteunende rol van de VC heeft volgens hen dan ook bijgedragen aan de drie eerdergenoemde doelstellingen van de werkwijze, namelijk het bieden van (vroeg)bescherming, het vergroten van vertrouwen in het strafproces en het voorkomen van secundaire victimisatie. Daarnaast komt uit de zaken naar voren dat de VC een belangrijke rol speelt in het bij elkaar brengen van signalen van mogelijke slachtoffers die nog niet concreet genoeg zijn voor de politie om op te acteren. De VC heeft middels de werkwijze in de proeftuin de mogelijkheid om in die zaken proactief signalen die bij diverse partijen naar voren komen (politie, scholen, hulpverlening) met elkaar te verbinden om een concreter beeld te krijgen van de vermoedens en speelt hiermee een positieve rol ten opzichte van het slachtoffer alsmede ten opzichte van de politie. Om te kunnen onderzoeken

op welke manier de inzet van een VC kan bijdragen aan de overkoepelende doelstelling van de proeftuin, namelijk het vergroten van de contactbereidheid van minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting richting de politie, is het echter noodzakelijk dat de werkwijze wordt uitgezet in meerdere regio's en voor een langere looptijd.

6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

6.1 Inleiding

De proeftuin aangiftebereidheid heeft tot doel gehad om te experimenteren met vier interventies, gericht op het vergroten van de aangiftebereidheid van Nederlandse minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting en het versterken van opsporingsonderzoeken. Zoals uit het onderzoek 'Aangifte doe je niet' (2018) en ook uit onderzoeken van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2017; 2022) naar voren komt is de drempel voor deze groep slachtoffers om contact te zoeken met de politie en aangifte te doen, buitengewoon hoog. Als redenen hiervoor worden door slachtoffers en professionals angst voor represailles van de dader en het netwerk genoemd, maar ook de bejegening van slachtoffers gedurende het strafproces en de wijze waarop het strafproces is ingericht.⁴⁶ Als gevolg hiervan doen jonge slachtoffers nauwelijks aangifte of geven ze nauwelijks belastende verklaringen en zijn ze voor een groot deel onzichtbaar geworden voor zorgverleners en opsporing.⁴⁷ Verklaringen van slachtoffers spelen niettemin nog steeds een belangrijke rol in het opsporen en vervolgen van daders.

Het belang om te onderzoeken hoe de aangiftebereidheid van minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting kan worden vergroot, wordt ook door de politie gevoeld. Daarom is in 2018 in opdracht van de politie de proeftuin aangiftebereidheid gestart, waarin is onderzocht welke interventies kunnen bijdragen aan het vergroten van de aangiftebereidheid. Omdat een groot deel van de slachtoffers kampt met trauma's en psychische problematiek als gevolg van de uitbuiting is bij de ontwikkeling van de interventies een trauma sensitieve werkwijze als uitgangspunt genomen. Dit is in lijn met internationale verplichtingen om slachtoffers in het strafproces te beschermen tegen secundaire victimisatie.⁴⁸

Werkwijze proeftuin

De proeftuin had drie subdoelstellingen, te weten i) de (vroeg)bescherming van slachtoffers, ii) het vergroten van het vertrouwen van slachtoffers in het strafproces en iii) het voorkomen van secundaire victimisatie voor, tijdens en na het strafproces. Met de inzet van de veiligheidscoördinator, de inzet van een recherchepsycholoog, interventies rondom het verhoor bij de rechter-commissaris en het verkorten van de doorlooptijden in mensenhandelzaken is beoogd deze doelstellingen te bereiken. De interventies, die samen met stakeholders uit het mensenhandelveld zijn ontwikkeld, zijn getoetst in de regio's Zeeland West-Brabant, Den Haag, Oost-Ne-

derland en Noord-Holland. Op basis van de beschikbare tijd en middelen was het mogelijk de interventies binnen de proeftuin gedurende een looptijd van één jaar te toetsen.

6.2 Conclusies

Overkoepelende bevindingen ten aanzien van de implementatiefase

Binnen de proeftuin zijn veelbelovende en noodzakelijke stappen gezet om de pilotwerkwijze te implementeren en na te kunnen gaan wat de eerste effecten zijn van de interventies in relatie tot het vergroten van de aangiftebereidheid. Zo is allereerst veel geïnvesteerd in nieuwe samenwerkingen en werkafspraken in de deelnemende regio's binnen de politie, het OM en met rechter-commissarissen. Ten tweede is er door de proeftuin bewustwording ontstaan over hoe de deelnemende partijen normaliter werken bij mensenhandelzaken. Door de pilotwerkwijze zijn kansen voor verbetering naar voren gekomen, waaronder het in een vroeg stadium zicht krijgen op de beschermingsbehoeften van slachtoffers om secundaire victimisatie gedurende het strafproces te voorkomen. Ten derde is er een dialoog op gang gebracht tussen de stakeholders over de complexiteit van mensenhandelzaken en het voortdurend balanceren tussen diverse belangen; het belang van waarheidsvinding, het belang van een slachtoffergerichte- en trauma sensitieve werkwijze en het recht van de verdachte op een eerlijk proces, waarvan het ondervragingsrecht van de verdachte onderdeel vormt.

Niettemin is gebleken dat de operationele looptijd van één jaar te kort is gebleken voor het doen van harde uitspraken over de effecten van de interventies in relatie tot het vergroten van aangiftebereidheid. Voordat de interventies namelijk inhoudelijk getoetst konden worden, is veel geïnvesteerd in het creëren van de noodzakelijke randvoorwaarden. Zo moest ten eerste inzicht verschaft worden in de verschillende werkprocessen van de verschillende ketenpartners in de vier regio's waar de proeftuin zou starten. Dit was noodzakelijk omdat de huidige werkwijze per deelnemende regio van elkaar kon verschillen. Ten tweede is gebleken dat een (forse) tijdsinvestering nodig was voor het creëren van bekendheid bij de betrokken stakeholders met de nieuwe (pilot)werkwijze en de totstandbrenging van nieuwe en andere samenwerkingen in het uitvoeren van deze werkwijze. Bovendien opereerde de proeftuin binnen een context waarin beperkt zicht is op slachtoffers.⁴⁹ Deze realiteit is dan ook sterk binnen de proeftuin gemerkt nu er een beperkt aantal zaken van slachtoffers kon worden geïncludeerd. Deze factoren hebben ertoe geleid dat de interventies gedurende de looptijd van één jaar nog onvoldoende inhoudelijk

⁴⁶ Leermakers, Simons & Noteboom (2018).

⁴⁷ WODC (2021).

⁴⁸ Nederland heeft zich in dit verband verbonden aan de EU-richtlijn mensenhandel (2011), EU-richtlijn seksuele uitbuiting van minderjarigen (2011) en de EU-richtlijn minimumnormen slachtoffers (2012).

⁴⁹ NRM (2022).

getoetst konden worden op effectiviteit in relatie tot het vergroten van de aangiftebereidheid. Desondanks tonen de bevindingen uit de proeftuin de potentie aan van de interventies voor een positieve bijdrage aan het vergroten van de aangiftebereidheid.

Bevindingen ten aanzien van de interventies

Hieronder wordt per interventie ingegaan op de belangrijkste bevindingen uit de proeftuin.

(i) Inzet van een recherchepsycholoog

De bejegening tijdens het horen is een van de redenen waarom slachtoffers van seksuele uitbuiting nauwelijks aangifte doen. Daarnaast is bij deze slachtoffers veelal sprake van psychische problematiek, waaronder trauma's, mede als gevolg van de uitbuitingssituatie. Het horen van deze slachtoffers vraagt dan ook om een trauma sensitieve benadering om secundaire victimisatie te voorkomen. In de proeftuin is verkend of de inzet van een recherchepsycholoog hieraan kan bijdragen. De recherchepsycholoog is een bestaande rol binnen de politie, maar uit verkennende gesprekken met stakeholders is gebleken dat deze rol in mensenhandelzaken niet tot nauwelijks wordt benut.

In de proeftuin is de recherchepsycholoog betrokken bij zeventien zaken in drie regio's. De rol van de recherchepsycholoog bestond uit het bieden van ondersteuning en het geven van advies aan mensenhandelrechercheurs voorafgaand aan het informatief gesprek, de aangifte en/of het verhoor van het slachtoffer bij de rechter-commissaris. Op basis van de bevindingen mag worden geconcludeerd dat de inzet van de recherchepsycholoog kan bijdragen aan het voorkomen van secundaire victimisatie bij het slachtoffer en het verkrijgen van een (meer) bruikbare verklaring. De recherchepsycholoog kan bijvoorbeeld ondersteuning bieden aan de verhoorders door hen inzicht te geven in de achtergrond van slachtoffers, mogelijke trauma's en psychische problematiek. De recherchepsycholoog kan gerichte adviezen geven hoe de verhoorders hier rekening mee kunnen houden tijdens het gehoor, hoe zij maatregelen kunnen nemen om secundaire victimisatie te voorkomen en hoe zij dusdanig structuur in het verhoor kunnen aanbrengen waardoor enerzijds voor het slachtoffer rust wordt gecreëerd en anderzijds de kans op een bruikbare verklaring wordt vergroot.

De bevindingen lijken veelbelovend. De resultaten laten zien dat de inzet van de recherchepsycholoog kan bijdragen aan een trauma sensitieve manier van horen van het slachtoffer en het verkrijgen van een bruikbare verklaring. Niettemin wordt een verlenging van de interventie wenselijk geacht om dit steviger te kunnen onderbouwen. In een verlenging dient daarnaast verder te worden onderzocht hoe de ondersteuning van de recherchepsycholoog aan de mensenhandelrechercheurs verder kan worden vormgegeven en ingebed.

(ii) Verhoor rechter-commissaris

Met de interventie rondom het verhoor door de rechter-commissaris werd beoogd om een trauma sensitieve werkwijze te toetsen, met het doel secundaire victimisatie tijdens het verhoor te voorkomen door de inzet van een 'gespecialiseerde rechter-commissaris, het horen in een aparte ruimte en een voorbereidend gesprek.

Door het beperkt aantal zaken kon deze interventie niet uitgebreid worden getoetst. Binnen de looptijd van een jaar is in de drie regio's in vier zaken een slachtoffer gehoord in lijn met de beoogde interventies. Hierdoor kunnen geen concrete uitspraken worden gedaan over de mate waarin de interventies bijdragen aan het voorkomen van secundaire victimisatie. Wel kunnen meerdere factoren volgens de respondenten bijdragen aan het voorkomen van secundaire victimisatie. De respondenten benadrukken bijvoorbeeld dat het van belang is dat de rechter-commissaris de regie houdt bij het verhoor en de leiding houdt over de wijze waarop het verhoor plaatsvindt. Ook geven twee regio's aan door de proeftuin bewuster te zijn gaan nadenken over hun eigen handelen en het tijdig vaststellen van beschermingsbehoeften, bijvoorbeeld ook in afstemming met de politie, om secundaire victimisatie te voorkomen. Ook wordt door de respondenten bevestigd dat het voor het verhoor belangrijk is dat de rechter-commissaris ervaring heeft met het behandelen van mensenhandelzaken en het horen van kwetsbare slachtoffers en mensenhandel. Dit wordt van belang geacht omdat de rechter-commissaris daardoor weet hoe de vragen het beste aansluiten bij de doelgroep, maar ook kan zorgen dat een balans wordt gevonden tussen het voorkomen van secundaire victimisatie van het slachtoffer en de rechten van de verdachten. Tevens volgt uit de bevindingen dat een gedegen voorbereiding van een verhoor ervoor kan zorgen dat het verhoor soepel verloopt en er rust wordt gecreëerd tijdens het verhoor. Daardoor kan volgens de respondenten een verhoor ook minder lang duren en minder belastend voor het slachtoffer zijn, wat kan bijdragen aan het voorkomen van secundaire victimisatie.

Om daadwerkelijk iets te kunnen zeggen over het effect van de interventies op het voorkomen van secundaire victimisatie en de werkwijze nadrukkelijk te kunnen beoordelen is het wenselijk om deze interventies over een langere periode en in meer dan vier regio's te toetsen.

(iii) Verkorten doorlooptijden

Een van de redenen waarom slachtoffers nauwelijks aangifte willen doen is vanwege de vaak lange duur van het strafproces. Omdat een lange duur de kans op secundaire victimisatie kan vergroten is een voortvarend en zorgvuldig verloop van het strafproces van belang. In de proeftuin is verkend hoe de doorlooptijden kunnen worden verkort. Uit de bevindingen blijkt dat naar aanleiding van de proeftuin er strakkere afspraken zijn gemaakt tussen het OM en politie om de termijnen te monitoren. In sommige regio's wordt bijvoorbeeld met een plan van aanpak gewerkt waarin deadlines worden opgenomen, in andere regio's wordt gebruik gemaakt van

een scrum-methode om inzichtelijk te maken welke taken door welke betrokkene moet worden opgepakt. Op die manier wordt de voortgang van het onderzoek bewaakt en wordt duidelijk welke onderzoekshandelingen prioriteit moeten krijgen. Daarnaast geeft het OM aan dat er regionaal ook strakker wordt gestuurd en samen met de AVIM wordt gemonitord op de gestelde deadlines en streeftermijnen. Op basis van de eerste resultaten wordt het wenselijk geacht om de doorlooptijden te monitoren en verder te verkennen welke ruimte er is om die te verkorten. Binnen de huidige pilot is dit echter niet mogelijk gebleken. Om hardere uitspraken te kunnen doen over het effect van het verkorten van de doorlooptijden op de aangiftebereidheid van slachtoffers is het noodzakelijk dat onderzocht wordt of de strakkere monitoring bijdraagt aan het verkorten van de doorlooptijden en te onderzoeken waar kansen liggen tot verbetering van de doorlooptijden.

(iv) De inzet van de veiligheidscoördinator

In de proeftuin is gekeken of de rol van een veiligheidscoördinator kan bijdragen aan de vroeg-bescherming van slachtoffers, het vergroten van het vertrouwen van slachtoffers in het strafproces en het (adviseren over) voorkomen van secundaire victimisatie voor, tijdens en na het strafproces.

Voordat de veiligheidscoördinator de pilotwerkwijze kon uitvoeren, zijn meerdere maanden nodig geweest om bekendheid te creëren met de werkwijze. Zo moest bij zowel de AVIM als de veiligheidscoördinatoren zelf bekendheid gecreëerd worden over de nieuwe werkwijze, de rol en taken van de veiligheidscoördinator. Daarnaast moest worden geïnvesteerd in een samenwerking tussen de AVIM en de veiligheidscoördinator.

De veiligheidscoördinator is gedurende de proeftuin betrokken geweest bij vijftien zaken. Dit waren zaken waarbij zowel slachtoffers betrokken waren die nog geen contact hadden gehad met de politie, als slachtoffers die reeds aangifte hadden gedaan en ondersteuning gedurende het strafproces wensten. Uit de bevindingen ontstaat het beeld dat de veiligheidscoördinator heeft bijgedragen aan de (vroeg)bescherming van slachtoffers, het vergroten van het vertrouwen in het strafproces en het voorkomen van secundaire victimisatie. Zo blijkt dat de veiligheidscoördinator van meerwaarde kan zijn voor de politie doordat een veiligheidscoördinator in een vroeg stadium informatie kan verzamelen over een mogelijke slachtoffer om een concreter beeld te krijgen van de vermoedens en de betreffende veiligheidssituatie. Het gaat dan bijvoorbeeld om signalen die bij diverse partijen naar voren komen (politie, scholen, hulpverlening), maar nog niet met elkaar verbonden zijn. De veiligheidscoördinator kan hier een verbindende en aanjagende rol vervullen. Ook blijkt de veiligheidscoördinator een rol te kunnen spelen in het vergroten van het vertrouwen van het slachtoffer in de politie en het strafproces door het slachtoffer veelvuldig informatie en uitleg te geven over het strafproces en de werkwijze van de politie, ondersteuning te bieden gedurende het strafproces en intensief contact te

onderhouden. Tevens blijkt dat de veiligheidscoördinator een rol kan spelen in het voorkomen van secundaire victimisatie door het bieden van specifieke ondersteuning aan het slachtoffer, zoals aanwezig zijn tijdens de zitting en het meedenken over het treffen van beschermingsmaatregelen, zoals het informeren van de wijkagent.

De eerste bevindingen zijn positief. Desondanks is een vervolg van de interventie nodig om concreter te kunnen onderzoeken op welke manier de werkwijze van de veiligheidscoördinator nog beter kan bijdragen aan het vergroten van het veiligheidsgevoel van het slachtoffer en de contactbereidheid van slachtoffers met de politie. Ook moet nagegaan worden of en hoe de veiligheidscoördinator in het geval van een landelijke uitrol van de functie, geïnstitutionaliseerd kan worden, ook in samenhang met de bestaande zorgcoördinatoren. Hiervoor is het gewenst om de interventie in meerdere regio's en gedurende een langere looptijd in te zetten en te toetsen.

6.3 Aanbevelingen

De proeftuin heeft veel inzichten opgeleverd. De interventies die zijn getoetst hebben positieve resultaten opgeleverd en de betrokken stakeholders zijn positief over de interventies, maar de vraag of deze interventies structureel ingebed dienen te worden binnen het strafrechtelijk proces kan nog niet met een stevige ja worden beantwoord. Om dit nader te onderbouwen, te substantiëren en vervolgens structureel in te bedden in de aanpak van mensenhandel, wordt verlenging van de proeftuin noodzakelijk geacht. Temeer ook omdat de lage aangiftebereidheid een punt van aandacht blijft, zo blijkt ook uit de motie Kuik (CDA)/Bikker (CU).⁵⁰

Verlenging is daarnaast opportuun om de werkwijze die binnen de proeftuin is ontwikkeld (met betrekking tot de verschillende interventies) bij te stellen op basis van de geleerde lessen van de eerste fase, vervolgens het effect te meten en over te gaan tot het opschalen en borgen van succesvolle interventies. Hiervoor is het niet alleen wenselijk dat de looptijd wordt verlengd, maar ook dat interventies verbreed worden naar meerdere regio's zodat meer zaken kunnen worden geïncludeerd. Daarnaast kan worden nagedacht om de doelgroep uit te breiden door het verbreden van de leeftijdsgrens en bijvoorbeeld het betrekken van slachtoffers van criminele uitbuiting, om meer zaken te generen.

6.3.1 Landelijke uitrol werkwijze veiligheidscoördinator

Op basis van de bevindingen wordt allereerst aanbevolen om de werkwijze die in de proeftuin bij de veiligheidscoördinator is ondergebracht over meer regio's uit te breiden met het uiteindelijke doel een landelijke uitrol. De resultaten laten zien dat een functie die zich toegewijd en specifiek

⁵⁰ Zie: Motie Kuik (CDA) en Bikker (CU): Kamerstuk 31015, nr. 248 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen (officielebekendmakingen.nl).

kan richten op 1) vroegbescherming, 2) het vergroten van het vertrouwen in het strafproces en 3) het voorkomen van secundaire victimisatie voor, tijdens en na het strafproces tegemoet kan komen aan de beschermingsbehoeften van slachtoffers, de zichtbaarheid op slachtoffers kan vergroten en een rol kan spelen in het verlagen van drempels voor slachtoffers om contact te zoeken met de politie.

Hoewel in de proeftuin is gewerkt met de aparte functie van veiligheidscoördinator, komt uit de bevindingen naar voren dat een groot deel van de zaken die bij de veiligheidscoördinatoren terechtkomen, komt vanuit hun netwerk als zorgcoördinator mensenhandel en het een uitbreiding betreft van de taken van al reeds bestaande zorgcoördinatoren. Voordat er een verbreding naar andere regio's plaatsvindt, wordt dan ook aanbevolen om te onderzoeken of de werkwijze kan worden belegd bij de bestaande rol van de zorgcoördinatoren mensenhandel, bijvoorbeeld in de vorm van een zorg- en veiligheidscoördinator. Temeer omdat dit een functie is die reeds nauw betrokken is bij het slachtoffer en de bevindingen uit de proeftuin laten zien dat de taakstelling van de zorgcoördinator en de veiligheidscoördinator nauw met elkaar verweven zijn. Bovendien heeft een zorgcoördinator reeds kennis over mensenhandel en het zorgveld waarin het slachtoffer zich begeeft.

Nu de zorgcoördinatie niet in elke regio hetzelfde aantal fte kent en ook op verschillende wijze wordt ingevuld, dient specifiek te worden gekeken naar hoe de werkwijze van de veiligheidscoördinator kan worden geïmplementeerd en aan welke randvoorwaarden moet worden voldaan. Om de werkwijze succesvol te borgen bij de zorgcoördinatoren is dan ook de verwachting dat aanpassingen dienen te worden gemaakt. Zo moet worden gezien of en in hoeverre de zorgcoördinatoren beschikken over de kennis, competenties en bevoegdheden die nodig zijn voor het uitvoeren van de rol van veiligheidscoördinator. Te denken valt aan kennis en vaardigheden met betrekking tot het strafrecht en de werkwijze binnen de strafrechtsketen met specifieke aandacht voor de slachtoffergerichte aanpak binnen de keten⁵¹, kennis van het veiligheidsdomein (politie, OM, rechtspraak) en de rechtsgang en een proactieve houding. Daarnaast is het van belang dat er een grondslag wordt gecreëerd op basis waarvan de zorgcoördinator/ veiligheidscoördinator bevoegd is om informatie uit te wisselen met de politie, bijvoorbeeld over signalen waar de politie nog niet op kan acteren en de inzet van beschermingsmaatregelen. Voor een landelijke uitrol is het van belang dat deze randvoorwaarden verder worden uitgewerkt in een implementatie- en eventueel opschalingsplan.

51 Denk hierbij bijvoorbeeld aan de werkwijze beoordelen en beschermen slachtoffers.

6.3.2 Vervolg interventies strafproces

Inzet Recherchepsycholoog

Uit de proeftuin blijkt dat de inzet van een recherchepsycholoog kansen biedt om secundaire victimisatie te voorkomen en bij te dragen aan (meer) bruikbare verklaringen. Op basis van de bevindingen wordt aanbevolen om de interventie breder, bij voorkeur landelijk, uit te rollen om meer zaken te kunnen genereren en de meerwaarde van de inzet van de recherchepsycholoog op casusniveau verder te toetsen, en te onderzoeken hoe de inzet van de recherchepsycholoog verder kan worden ingebed. Ook wordt aanbevolen om te onderzoeken wat een recherchepsycholoog eventueel op teamniveau binnen de AVIM kan betekenen om de verhoorkwaliteiten van de rechercheurs op niveau te blijven houden. Tot slot wordt aanbevolen om te onderzoeken of een integrale aanpak van de verbetering van de verhoorkwaliteiten wenselijk is en welke rol de politieacademie in de opleiding voor mensenhandelrechercheurs hierin kan vervullen.

Verhoor bij de rechter-commissaris

Op basis van de bevindingen blijkt dat er rondom het verhoor bij de rechter-commissaris ruimte ligt om het verhoor soepeler te laten verlopen en secundaire victimisatie te voorkomen. Mogelijkheden hiertoe liggen in de inzet van een rechter-commissaris die kennis en kunde heeft over mensenhandelzaken en het horen van kwetsbare getuigen en een sterke regierol vervult, het maken van werkafspraken rondom het (studio)verhoor en een gedegen voorbereiding van het verhoor, ook met de procespartijen. Aanbevolen wordt om deze interventie te verlengen en uit te bereiden naar meerdere regio's om de meerwaarde van de interventies nadrukkelijker te kunnen toetsen.

Verkorten van de doorlooptijden

Het verkorten van de doorlooptijden blijft een punt van aandacht. Uit het onderzoek 'Aangifte doe je niet' (2018) blijkt dat de lange duur van het strafproces als zeer belastend wordt ervaren door slachtoffers. Ook blijkt uit het onderzoek dat dit breed door de strafrechtketen wordt gevoeld, maar dat dit dusdanig complex van aard is en dusdanig veel facetten binnen het strafrecht raakt, dat een oplossing gecreëerd moet worden binnen het gehele strafproces. De proeftuin heeft ertoe geleid dat er strakkere afspraken zijn gemaakt tussen het OM en politie om de doorlooptijden onder andere middels een plan van aanpak worden gemonitord. Niettemin wordt aanbevolen om deze interventie te verlengen en te onderzoeken of de strakkere monitoring bijdraagt aan het verkorten van de doorlooptijden. Een verlenging van de proeftuin zou ertoe moeten leiden dat concrete aanbevelingen kunnen worden gedaan over het werken met streeftermijnen en interventies die kunnen bijdragen aan het verkorten van de doorlooptijden.

In het verkennen van kansen voor het verkorten van de doorlooptijden kan ook gekeken worden naar de wijze waarop dit in zedenzaken wordt aangepakt, waar dit eveneens als een groot

probleem wordt ervaren. In het kader van de hernieuwde aanpak doorlooptijden zedenzaken zijn verschillende initiatieven genomen om de doorlooptijden te verkorten. Initiatieven die noodzakelijk worden geacht omdat een voortvarend en zorgvuldig verloop van de strafrechtelijke behandeling van zedenzaken in het belang wordt geacht van zowel het slachtoffer als de dader, zodat snel zekerheid bestaat over de afdoening van de zaak.

Een voorbeeld van deze hernieuwde aanpak is dat in enkele eenheden gewerkt wordt met extra bijstand van andere rechercheurs, de Koninklijke Marechaussee en politievrijwilligers (vaak oud- politierechercheurs), om de achterstanden in zedenzaken weg te werken. Ook is het OM op landelijk en regionaal niveau in gesprek met de rechtbanken over het met voorrang en zo efficiënt mogelijk plannen van zedenzaken op zitting, zodat zo min mogelijk vertraging optreedt op het moment dat een onderzoek gereed is om op zitting te worden behandeld. Ook worden zittingen in zedenzaken binnen de rechtspraak zoveel als mogelijk met voorrang gepland.⁵²

Ook slachtoffers van mensenhandel zijn gebaat bij een zorgvuldige en voortvarende afdoening van hun zaak. Temeer omdat de lange duur van het strafproces de kans op secundaire victimisatie kan vergroten. In de ketennormen voor doorlooptijden zijn weliswaar streeftermijnen opgenomen voor ondermijningszaken, echter in tegenstelling tot zedenzaken, is ten aanzien van mensenhandelzaken onbekend in hoeverre deze termijnen worden behaald. In een verlenging wordt daarom noodzakelijk geacht om (i) (meer) zicht te krijgen op doorlooptijden van mensenhandel in de gehele strafrechtketen, (ii) te onderzoeken in hoeverre de ketennormen van ondermijning worden behaald als het gaat om mensenhandel en (iii) te onderzoeken waar kansen liggen voor verbetering van deze doorlooptijden. Daarin zou moeten worden meegegenomen of er aansluiting kan worden gezocht bij de hernieuwde aanpak van de doorlooptijden in zedenzaken.

52 Zie: Kamerbrief Hernieuwde aanpak doorlooptijden zedenzaken d.d. 30 mei 2022.

REFERENTIES

- Doornbos, A. (2006). Je beste vriend? Een onderzoek naar de aangiftebereidheid van slachtoffers van loverboys. Masterscriptie, Rijkuniversiteit Groningen.
- Getuigenprotocol van het Kenniscentrum Getuigen van de rechtbank Den Haag (2020). *Geen openbaar document*.
- Goderie, M. & Kool, R. (2016). *Mensenhandel in de prostitutie opsporen zonder aangifte? Een vervolgonderzoek om de doorzettingsmacht van de politie te verduidelijken*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap
- Goderie, M., Dirks, H. & Dorst, M. van. (2016). Informatief gesprek mensenhandel: tegenstrijdige belangen, onduidelijkheden en spagaten. *Tijdschrift voor de Politie*, 78(10), pp. 26-29
- Greenberg, M.S. & Beach, S.R. (2004). Property Crime Victim's Decision to Notify the Police: Social, Cognitive, and Affective Determinants. *Law and Human Behavior* (28)4, pp. 177- 186.
- Greenberg, M.S., Ruback, R.B, & Wetscott, D.R. (1984). Social-influence and crime-victim decisionmaking. *Journal of social issues* (40)1. Pp. 51-76.
- Hope, L., Gabbert, F., & Fisher, R. P. (2011). From laboratory to the street: Capturing witness memory using the Self Administered Interview. *Legal and criminological psychology*, 16(2), pp. 211-226.
- Hupperetz, M., Nierop, N., Beek, N. Ter, Eshof, P. Van den, & Beek, M. van (2018). De invloed van trauma op accuraatheid van verklaringen. *Nederlands Juristenblad*, (18), pp. 1266-1273.
- Ketennormen voor doorlooptijden (2019). Geraadpleegd via [Ketennormen voor doorlooptijden | Publicatie | Strafrechtketen](#)
- Leermakers, S., Simons, E.I., & Noteboom, F. (2018). *Aangifte doe je niet*. Den Haag: Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2015). *Mensenhandel: Naar een kindgericht beschermingssysteem voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen*. Den Haag: BNRM.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2017). *Slachtoffermonitor 2012-2017*. Den Haag: BNRM.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2019). *Slachtoffermonitor 2014-2018*. Den Haag: BNRM.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2021). *Slachtoffermonitor 2016-2020*. Den Haag: BNRM.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2022). *Brede blik op slachtofferschap*. Den Haag: BNRM.
- Tankink, M. & Lambrichts, R. (2017). *Rammelende verklaringen en de vrije wil. Over inconsistente verklaringen en keuzevrijheid bij slachtoffers van seksuele uitbuiting*. DD (2)1, pp.13-25.
- Verwijs, L., Mein, A., Goderie, M., Harreveld, C. & Jansma, A., m.m.v. Lianne Drost (2011).

Loverboys en hun slachtoffers: Inzicht in aard en omvang problematiek en in het aanbod aan hulpverlening en opvang. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- Winkel, E. te (2017). Je vriend aangeven bij de politie. *Een onderzoek voor Internetzo naar de aangiftebereidheid van minderjarige slachtoffers van loverboys/binnenlandse mensenhandel*. Masterscriptie, Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam.

Richtlijnen, verdragen en aanwijzingen

- Het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM)
- Europese Richtlijn 2012/29/EU tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten
- Richtlijn 2011/36/EU van het Europees Parlement en de Raad van 5 april 2011inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van
- Kaderbesluit 2002/629/JBZ van de Raad.
- Richtlijn 2011/93/EU ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad.
- Aanwijzing Mensenhandel, Stcrt 2013, 16816.
- Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten.

Overige bronnen

- Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van gehoren van aangevers, getuigen en verdachten (2018)
- [Nieuwe werkwijze beoordelen en beschermen van slachtoffers | Nieuwsbericht | Openbaar Ministerie \(om.nl\)](#)

Bijlage A Werkinstructie Interventie Recherchepsycholoog | Proeftuin aangiftebereidheid 2021-2022

Stap 1

Een slachtoffer komt in beeld bij de politie. Door de politie wordt gekeken of het informatief gesprek direct kan plaatsvinden of dat het informatief gesprek ingepland wordt.

- Het informatief gesprek kan direct plaatsvinden → **Stap 2a**
- Het informatief gesprek wordt ingepland → **Stap 2b**

Stap 2a. Het informatief gesprek kan direct plaatsvinden

De politie houdt een informatief gesprek met de aangeefster. De recherchepsycholoog (RP) wordt hier nog niet bij betrokken.

→ **Stap 6**

Stap 2b. Het informatief gesprek wordt ingepland

Wanneer het informatief gesprek wordt ingepland, wordt eerst door de politie geïnventariseerd bij hulpverlening en in eigen systemen of sprake is van achtergrondinformatie over de aangeefster alvorens zij een informatief gesprek voeren.

- Ja, er is achtergrondinformatie; → **Stap 3**
- Nee, er is geen achtergrondinformatie. → **Stap 4**

Kiest de aangeefster ervoor direct aangifte te doen? → **Stap 6**

Stap 3

Er wordt een informatief gesprek ingepland en er is achtergrondinformatie beschikbaar:

- Als de achtergrondinformatie aanleiding blijkt te zijn voor het betrekken van de RP, raadpleegt de politie de RP;
- De RP geeft advies aan de mensenhandelrechercheurs over het te voeren informatief gesprek (er wordt geen verhoorplan opgesteld);
- De RP is niet aanwezig. → **Stap 5**

Stap 4

Er wordt een informatief gesprek gehouden maar er is geen achtergrondinformatie over de aangeefster beschikbaar.

- De RP wordt hier nog niet bij betrokken;

→ **Stap 6**

Stap 5

Na afloop van het Informatief gesprek vindt een evaluatie plaats tussen de RP en de rechercheurs. Daarin wordt het volgende besproken:

- Factoren die in verhoorplan moeten worden meegenomen bij een eventuele aangifte
- Inzet van gespecialiseerde verhoorders bij de eventuele aangifte (studioverhoor of VKV'er)

→ **Stap 6**

Stap 6

Doet de aangeefster aangifte?

- JA
- NEE

→ **Stap 7**
→ **Stap 9**

Stap 7 De aangeefster doet aangifte en heeft:

7a. Een informatief gesprek gehad

- Indien sprake is van een indicatie (o.b.v. checklist kwetsbaarheid) voor de RP, wordt deze door de rechercheurs betrokken
- Er vindt een evaluatie plaats van het informatief gesprek en wordt een verhooradvies opgesteld door de RP (indien er een gepland informatief gesprek heeft plaatsgevonden waarbij reeds een RP betrokken is, wordt gekeken of het verhooradvies geactualiseerd dient te worden).
- De aangifte wordt door de politie opgenomen

→ **Stap 8**

7b. Geen informatief gesprek gehad;

- Politie inventariseert of achtergrondinformatie beschikbaar is.
 - JA → **werkwijze stap 3**
 - NEE → **werkwijze stap 4**
- De werkwijze van stap 2 en 3 wordt toegepast en o.b.v. daarvan schrijft de RP een verhooradvies voor de aangifte.

→ **Stap 8**

Stap 8

Na de aangifte wordt opnieuw geëvalueerd en besloten of het verhoorplan op basis van het verhooradvies geactualiseerd moet worden. Dit wordt gedaan tot de volledige aangifte is opgenomen.

→ **Stap 11**

Stap 9

De aangeefster besluit geen aangifte te doen. Wordt het onderzoek ambtshalve gestart?

- JA
- NEE

→ **Stap 10**
→ **Stap 11**

Stap 10

Het opsporingsonderzoek wordt ambtshalve gestart.

- Het eerste verhoor vindt plaats bij de politie
→ **Werkwijze stap 3, 4, 5 en 8**
- Het eerste verhoor vindt plaats bij de rechter-commissaris.
→ **Hier stopt de interventie.**

Stap 11

Wanneer het opsporingsonderzoek bij de politie is afgerond of wanneer er geen ambtshalve onderzoek wordt gestart, wordt de zaak doorgezet naar het openbaar ministerie. Hier eindigt de interventie.

Toelichting werkinstructie

In de hoofdtekst wordt ervan uitgegaan dat de aangeefster een informatief gesprek heeft met de politie én dat de gesprekken/verhoren met de aangeefster audiovisueel worden opgenomen.

Stap 1 Eerste contact met politie

Wanneer een potentieel aangeefster van mensenhandel in beeld komt bij de politie, noteert de politie haar gegevens en wordt gekeken of het informatief gesprek direct kan plaatsvinden of dat het informatief gesprek gepland moet worden.

Stap 2a Het informatief gesprek kan direct plaatsvinden

Wanneer het informatief gesprek direct kan plaatsvinden, gaat de politie met het slachtoffer in gesprek. De recherchepsycholoog speelt hierbij nog geen rol, omdat de mogelijkheid moet kunnen bestaan dat het slachtoffer bij 'binnenkomst' direct een informatief gesprek kan krijgen met de politie en moet worden voorkomen dat het slachtoffer uit beeld verdwijnt als het gesprek eventueel later gepland zou worden.

Stap 2b Het informatief gesprek is gepland

Wanneer het informatief gesprek gepland wordt, wordt voorafgaand aan het informatief gesprek door de politie bekeken of er achtergrondinformatie beschikbaar is over de potentiële aangeefster. Deze stap dient ertoe om te inventariseren of er kwetsbaarheden zijn waarmee rekening dient te worden gehouden in de manier van horen. Achtergrondinformatie kan voortkomen uit de systemen van de politie of zijn verkregen via de hulpverlening (indien het slachtoffer bekend is bij hulpverlening).

Achtergrondinformatie van het slachtoffer heeft betrekking op de kwetsbaarheid van het slachtoffer. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de psychosociale achtergrond (hulpverleningsgeschiedenis, psychische problematieken etc.), de thuissituatie van het slachtoffer, eerder opgelopen trauma's en of sprake is van een (mogelijke) licht verstandelijke beperking.

Wanneer de aangeefster ervoor kiest om geen informatief gesprek te hebben, maar direct aangifte te doen van mensenhandel, wordt doorgedaan naar stap 6.

Stap 3 Achtergrondinformatie beschikbaar

Wanneer achtergrondinformatie beschikbaar is voorafgaand aan het geplande informatief gesprek waaruit de kwetsbaarheid van het slachtoffer duidelijk naar voren komt, wordt een recherchepsycholoog geraadpleegd. De recherchepsycholoog schrijft, op basis van de beschikbare achtergrondinformatie, een verhooradvies voor de rechercheurs. Het verhooradvies biedt handvatten hoe zij in gesprek kunnen gaan met het slachtoffer tijdens het informatief gesprek. Omdat het tijdens een informatief gesprek van belang is dat het slachtoffer 'spontaan' zijn of haar verhaal kan vertellen en dus niet wordt doorgevraagd op details, wordt er (nog) geen gespecialiseerde verhoorder ingezet en wordt er geen verhoorplan opgesteld door de rechercheurs. Het is niet noodzakelijk dat de recherchepsycholoog fysiek aanwezig is bij het informatief gesprek.

Wanneer het slachtoffer zich buiten kantoortijden meldt bij de politie, wordt op korte termijn een informatief gesprek gepland. Om het risico te verkleinen dat het slachtoffer in de tussentijd uit beeld

raakt, is het belangrijk dat aan het slachtoffer wordt uitgelegd waarom het informatief gesprek pas later kan plaatsvinden. Het is daarbij van belang dat in de tussentijd het slachtoffer, wanneer er indicaties zijn dat zij acuut onveilig is, beschermingsmaatregelen worden ingezet door de politie.

Wanneer wordt gekeken naar de mate van kwetsbaarheid kunnen de volgende factoren ter overweging worden meegenomen⁵³

- Het gaat om (vermoedelijk) slachtofferschap mensenhandel
- Het slachtoffer is minderjarig
- Er is sprake van een persoon met een (kennelijke) verstandelijke beperking
- Er is sprake van een cognitieve stoornis
- Er is sprake van meerdere verdachten
- Er is sprake van een specifieke omstandigheid, zoals
- Aanzienlijke schade
- Vooroordelen of discriminatie
- Afhankelijkheid van de verdachte
- Bang voor herhaling
- Verhoogd risico: kwetsbare doelgroepen

Stap 4 Geen achtergrondinformatie beschikbaar

Wanneer geen achtergrondinformatie beschikbaar is, wordt er geen recherchepsycholoog betrokken bij het informatief gesprek. Na afloop van het informatief gesprek vindt een evaluatie plaats (zie stap 5).

Stap 5 Evaluatie

Na afloop van het informatief gesprek vindt er altijd een evaluatie plaats tussen de rechercheurs die het informatief gesprek hebben gevoerd en de recherchepsycholoog. Indien sprake is geweest van een gepland verhoor waarbij een verhooradvies is opgesteld, wordt het verhooradvies geëvalueerd. Indien geen sprake is geweest van een verhooradvies (bijvoorbeeld wanneer het informatief gesprek direct kan plaatsvinden), wordt het informatief gesprek geëvalueerd en wordt besproken welke factoren moeten worden meegenomen in het verhoorplan ten behoeve van een eventuele aangifte. Indien nodig kan de recherchepsycholoog de aangifte terugluisteren en/of terugkijken.

Zodra de aangeefster besluit aangifte te doen, wordt een verhooradvies opgesteld op basis van de observaties van de recherchepsycholoog. Wanneer de aangeefster ervoor kiest om geen aangifte te doen, worden de bevindingen vastgelegd in een verslag.

Door het Openbaar Ministerie wordt de afweging gemaakt of het verslag van de recherchepsycholoog wordt opgenomen in het dossier of niet.

Stap 6 Keuze aangeefster

Het slachtoffer maakt de keuze om (geen) aangifte te doen van mensenhandel.

Stap 7 Aangeefster doet aangifte

Wanneer het slachtoffer aangifte doet, zijn er twee mogelijkheden:

⁵³ Deze lijst van factoren is gebaseerd op de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van gehoren van aangevers, getuigen en verdachten (2018), de werkwijze Beschermen & Beoordelen en gesprekken uit de praktijk met o.a. het OM en de politie.

Het slachtoffer heeft een informatief gesprek gehad:

Wanneer uit het informatief gesprek een aanleiding blijkt te zijn om een recherchepsycholoog te betrekken bij de aangifte (bijvoorbeeld nadat de rechercheurs een checklist kwetsbaarheid hebben ingevuld), wordt door de recherchepsycholoog en de betrokken rechercheurs, op basis van de evaluatie van het informatief gesprek, een verhoorplan (n.a.v. het verhooradvies van de recherchepsycholoog) opgesteld voor het opnemen van de aangifte. Indien de recherchepsycholoog reeds betrokken is bij het informatief gesprek, wordt gekeken of het verhoorplan geactualiseerd dient te worden. Zie de Checklist indicatie kwetsbaarheid in bijlage A.

Het slachtoffer heeft geen informatief gesprek gehad en wil direct aangifte doen:

De politie inventariseert of sprake is van achtergrondinformatie over het slachtoffer.

- Wanneer achtergrondinformatie *beschikbaar* is en die achtergrondinformatie blijkt aanleiding te geven om een recherchepsycholoog te benaderen, wordt een recherchepsycholoog geraadpleegd die, op basis van de achtergrondinformatie en in afstemming met de rechercheurs, een verhooradvies opstelt voor de rechercheurs (zie werkwijze stap 2).
- Wanneer *geen* achtergrondinformatie beschikbaar is, wordt de aangifte audiovisueel opgenomen. Na de aangifte bekijkt de recherchepsycholoog de aangifte en observeert en analyseert hierbij het gedrag en de verklaring van het slachtoffer en geeft op basis hiervan advies voor het verdere verhoor (zie werkwijze stap 3).

Het verhoorplan dat wordt opgesteld door de rechercheurs, wordt afgestemd met de recherchepsycholoog op basis van het opgestelde verhooradvies. De betrokken rechercheurs overleggen met de recherchepsycholoog wat nodig is om een aangifte op te nemen waarbij rekening wordt gehouden met de beschermingsbehoeften van de aangeefster.

Het advies van de recherchepsycholoog kan zijn om gespecialiseerde verhoorders in te zetten bij de aangifte. Onder gespecialiseerde verhoorders kan worden verstaan een studioverhoorder* of een medewerker Verhoren Kwetsbare Verdachten (VKV'er). * De recherchepsycholoog overlegt met de rechercheurs of en zo ja, in welke vorm de hulp van gespecialiseerde verhoorders noodzakelijk is.

** Een studioverhoor is opgeleid om getuigen tussen de 4 en 12 jaar, getuigen met een verstandelijke beperking of getuigen met een cognitieve functiestoornis in een kindvriendelijke studio te horen.*

*** Een VKV'er is opgeleid om verhoren van kwetsbare verdachten voor te bereiden en uit te voeren. Zij hebben kennis van verschillende verhoortechnieken die afgestemd zijn op kwetsbaarheden van verdachten, zoals een verstandelijke beperking, cognitieve functiestoornis, autisme, ADHD en psychiatrische stoornissen. Deze kennis en kunde kan door hen tevens worden ingezet bij het horen van aangeefsters. De VKV'er kan in deze pilot gezien worden als een extra optie en zal nooit samen met een studioverhoorder worden ingezet.*

Stap 8 Evaluatie verhoor

Na afloop van ieder verhoor in het kader van de aangifte vindt een evaluatie plaats tussen de betrokken rechercheurs en de recherchepsycholoog. Tijdens deze evaluatie wordt besproken of er inconsistenties zijn in de verklaring die nog uitgevraagd dienen te worden en of het verhoorplan hierop moet worden aangepast.

Stap 9 Aangeefster doet geen aangifte

Het slachtoffer maakt de keuze om geen aangifte te doen van mensenhandel. Er wordt gekeken of de zaak ambtshalve wordt gestart door de politie.

Stap 10 Ambtshalve onderzoek

Er wordt ambtshalve een opsporingsonderzoek gestart. Er zijn 2 mogelijkheden:

Het eerste verhoor vindt plaats bij de politie

Wanneer het slachtoffer voor de eerste keer wordt verhoord door de politie, wordt door de politie geïnventariseerd of sprake is van achtergrondinformatie van het slachtoffer (zie werkwijze stap 3 of stap 4). Op basis daarvan wordt geëvalueerd (zie werkwijze stap 5) of aanpassingen in het advies/verhoorplan nodig zijn. De benodigde aanpassingen worden vervolgens doorgevoerd bij de andere gehoren. Na het horen wordt er weer geëvalueerd (zie werkwijze stap 8).

Het eerste verhoor vindt plaats bij de rechter-commissaris

Wanneer het slachtoffer geen aangifte wil doen, maar de politie wel voldoende opsporingsindicaties aanwezig acht om ambtshalve op te sporen, bestaat de mogelijkheid dat het slachtoffer bij de rechter-commissaris voor de eerste keer verhoord wordt – zodra dat de onderzoekswens is. Wanneer het slachtoffer bij de rechter-commissaris pas voor het eerst verhoord wordt, eindigt de interventie.

Stap 11 Afronding opsporingsonderzoek

De laatste stap kan bestaan uit twee mogelijkheden: 1) het opsporingsonderzoek bij de politie is afgerond en het dossier zal worden overgedragen aan het openbaar ministerie of 2) er wordt geen opsporingsonderzoek ambtshalve gestart. De opgedane kennis en informatie wordt opgeslagen in de systemen van de politie en de zaak wordt voortijdig beëindigd.⁵⁴ Hier eindigt de interventie.

⁵⁴ De zaak wordt voortijd beëindigd en niet 'afgesloten', omdat de aangeefster na een paar maanden of zelfs na een paar jaar nog steeds ervoor kan kiezen om aangifte te doen. Dan kan de zaak weer opnieuw worden opgepakt.

Checklist indicatie kwetsbaarheid

Interventie recherchepsycholoog

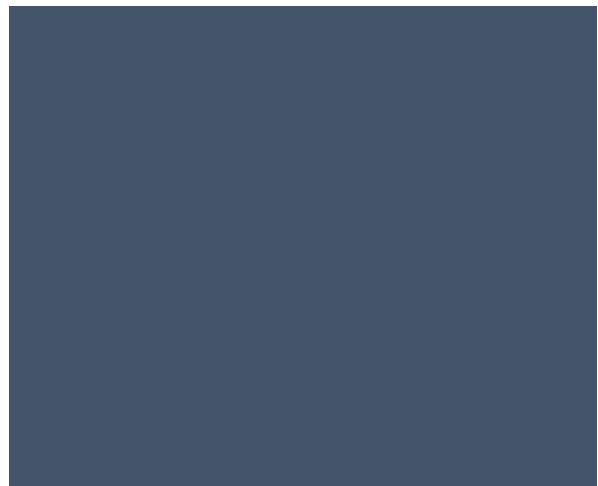
Waarneming

Motoriek	Maakt ongecontroleerde bewegingen, kan niet stil zitten, maakt typische gebaren, is voortdurend bezig met voorwerpen, kent gedeeltelijke verlamming
Oogcontact	Maakt geen oogcontact of kijkt je juist extreem lang aan
Gedrag	Is gespannen, paniekerig, opstandig of juist te passief
Concentratie- en denkvermogen	Houdt aandacht niet vast, denkt lang na, kan geen verhaal vertellen zonder veel af te dwalen, is traag of verward, heeft visioenen, hoort stemmen
Uitdrukkingsvermogen	Springt van de hak op de tak, is moeilijk te volgen, spreekt over op hem of haar gerichte boodschappen/signalen
Taalbegrip/- productie	Gebruikt taal in de verkeerde context, begrijpt uitdrukkingen niet, is traag in het formuleren van antwoorden, gebruikt woorden op een vreemde, te letterlijke of nieuwe manier

Voor onderstaande vragen geldt dat het afhankelijk is van het verloop van het gesprek of alle thema's worden besproken, dan wel in welke volgorde de thema's worden besproken. De vragen die vermeld staan, zijn een richtlijn en hoeven dus niet exact op die manier gesteld te worden.

Vragen

Woonsituatie	Hoe (zelfstandig, bij ouders etc.), met wie, is er begeleiding?
Dagbesteding	Soort werk, taken, vorige baan?
Opleiding	Welke school/opleiding, diploma's
Zelfstandigheid	Heb je hulp bij het regelen van zaken, zoals geldzaken/het maken van afspraken?
Hulpverlening	Heb je hulp van een begeleider/hulpinstantie mede gezien de situatie waar je nu in zit?
Beperkingen	Zijn er nog beperkingen of andere gezondheidszaken waar we rekening mee moeten houden als we verder met jou in gesprek gaan? (Bijv. duur concentratie, verslavingen)

Getuigen protocol

Kenniscentrum getuigen
januari 2020

Inhoud

1. Waaron een getuigenprotocol?.....	2
1.1 Doelgroep protocol.....	2
1.2 Doelen protocol.....	2
2. Theoretische achtergrond getuigenprotocol.....	5
2.1. De werking van het geheugen.....	5
2.1.1 Herinneringen ophalen.....	5
2.2 Getuigen en trauma.....	6
2.2.1 Traumatische ervaringen en herbeleving.....	6
2.2.2 Emoties die gerelateerd zijn aan trauma's.....	7
2.3 Optimaliseren van de omstandigheden.....	7
2.3.1 Voorspelbaarheid.....	8
2.3.2 Veiligheid.....	8
2.3.3 Beheersbaarheid en controle.....	8
2.3.4 Rechtvaardigheid.....	8
3. Juridisch kader.....	9
3.1. Het doel van een getuigenverhoor.....	9
3.2. Verplichtingen en belangen getuigen.....	9
3.3. Ondervragingsrecht verdediging.....	10
3.4 Regie over het verhoor door de rechter-commissaris.....	10
4. Het getuigenprotocol.....	12
4.1 Verkennende fase.....	12
4.1.1 Minimum waarborgen verhoren.....	13
4.1.2 Aanvullende/bijzondere maatregelen.....	13
4.2 Voorbespreking voorafgaand aan het verhoor.....	14
4.3 Verhoor.....	15
4.4. Nazorg.....	15
Literatuurlijst.....	16

Het is u niet toegestaan om zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Kenniscentrum Getuigen het getuigenprotocol te kopiëren, te wijzigen, te distribueren, te verspreiden of op andere wijze te gebruiken.

1. Waarom een getuigenprotocol?

Getuigenverklaringen nemen een prominente plaats in onze strafrechtspleging in. Het strafproces is gericht op waarheidsvinding. In het licht hiervan is het van belang dat getuigen naar waarheid verklaren en dat de verklaring overeenkomt met de werkelijkheid. In het kader van dit protocol gebruiken we hiervoor de term betrouwbaar. De betrouwbaarheid van een verklaring kan door verschillende factoren worden beïnvloed, waaronder het waarnemings- en geheugenproces en het proces van terughalen van een herinnering.

Een verhoor van iemand die te maken heeft gehad met ernstig geweld of andere vormen van onderdrukking en angstige situaties is geen sinecure voor zowel de getuige als de betrokken professionals. Tijdens een verhoor kunnen getuigen heftige emoties herbeleven en zelfs opnieuw trauma's oplopen (secundaire victimisatie). Het is belangrijk dit zoveel mogelijk te voorkomen. Ook voor de professionals die bij een dergelijk verhoor in welke rol dan ook zijn betrokken, kan een dergelijk verhoor een traumatische ervaring worden door de ernst van de feiten die worden besproken of de heftigheid van de emoties die boven komen. Door een goede voorbereiding en begeleiding door een betrokken psycholoog en de verhorende rechter-commissaris en met op de getuige toegesneden maatregelen, wordt gewerkt aan het voorkomen van (nieuwe) trauma's bij de getuige en van een te zware emotionele belasting bij andere aanwezigen bij het verhoor. Het getuigenprotocol is door het *Kenniscentrum Getuigen*¹ en psycholoog George Smits opgesteld als handvat voor de professional om de belangen van alle betrokkenen te bewaken. Het getuigenprotocol is mede geïnspireerd op de getuigenprotocollen zoals die worden ontwikkeld voor en toegepast in strafzaken aanhangig bij het Internationaal Strafhof.

1.1 Doelgroep protocol

Het protocol is geschreven voor het verhoor van getuigen met traumatische ervaringen. Of sprake is van een getuige die om die reden bijzondere aandacht behoeft kan in kaart worden gebracht aan de hand van factoren die te maken hebben met de persoon van de getuige, de aard en de gevolgen van het misdrijf, de mogelijke gevolgen van het optreden als getuige en andere specifieke omstandigheden. Indien er in het dossier aanknopingspunten zijn die doen vermoeden dat in verband met de kwetsbaarheid van de getuige aanvullende maatregelen rond het verhoor dienen te worden getroffen, biedt het getuigenprotocol een scala aan mogelijkheden. Het daarbij te doorlopen traject wordt zo transparant mogelijk gemaakt.

1.2 Doelen protocol

Het protocol dient de volgende vier doelen:

1. De omstandigheden van het verhoor optimaliseren zodat de getuige in vrijheid en onbelemmerd naar waarheid en geweten een verklaring kan afleggen;
2. Omstandigheden optimaliseren zodat rechters, advocaten en officieren van justitie hun ondervraging(srechten) zo goed mogelijk kunnen uitoefenen;
3. Preventie van secundaire victimisatie bij de getuige;
4. Preventie van secundaire traumatisering bij professionals.

¹ Het [Kenniscentrum Getuigen](#) is een initiatief van de rechtbank Den Haag dat wordt ontplooid in het Bureau Internationale Misdrijven van de rechtbank Den Haag. Bij de berechting van internationale misdrijven is geregeld sprake van het horen van getuigen over gebeurtenissen uit een ver verleden die voor de getuige traumatiserend zijn geweest. De bij deze verhoren opgedane kennis heeft onder andere geleid tot de ontwikkeling van een protocol voor het horen van getuigen die bijzondere aandacht behoeven, de BAB-getuigen en een protocol voor het horen van getraumatiseerde getuigen. Het Kenniscentrum Getuigen sluit aan bij de bestaande structuren om kennis te delen, zoals SSR (waarmee wordt samengewerkt in de Leerlijn Getuigen) en het rechtspraaknetwerk (via de wikipagina's en het MKO). Het doel is ook samenwerking te zoeken met andere gerechten. Zie voor meer informatie over de doelstelling, de expertise en de huidige stand van zaken het [Visiedocument Kenniscentrum Getuigen](#). Voor vragen op het gebied van getuigen, het getuigenprotocol en het beoordelen van de betrouwbaarheid zijn wij bereikbaar via Kenniscentrum.Getuigen.rbdh@rechtspraak.nl.

De theoretisch achtergrond bij deze doelen komt hierna in hoofdstuk 2 aan de orde.

Het is - in het kader van het hierboven onder 1 genoemde - belangrijk om de getuige op dusdanige wijze te begeleiden dat de getuige niet te veel emoties tijdens het verhoor hoeft te doorstaan. Emoties hebben direct effect op het geheugen van mensen. Iemand die geëmotioneerd is herinnert zich op dat moment vooral de details die direct met het trauma te maken hebben; die hoeven niet van belang te zijn voor het verhoor. Andere feitelijke informatie, zoals wie aanwezig waren en wanneer iets zich precies afspeelde, is op zo'n moment vaak moeilijk terug te halen door de getuige. Omdat de ondervragende rechter beoogt de getuige zo goed en concreet mogelijk te laten vertellen wat zijn waarnemingen en ondervindingen zijn geweest, is werken aan een in emotionele zin veilige omgeving belangrijk voor het slagen van het verhoor. De getuige die niet met heftige emoties kampt, kan over het algemeen inhoudelijk beter de feiten benoemen dan een getuige die wel heftige emoties (her)beleeft. Aldus zijn inspanningen ter voorkoming van te heftige emoties tijdens het verhoor ook relevant voor de uiteindelijke beoordeling van de betrouwbaarheid van de afgelegde verklaring en de beantwoording van de bewijsvraag.

Het getuigenprotocol is voornamelijk gericht op het belang van de getuige. De getuige kan schade ondervinden door secundaire victimisatie. De kern van secundaire victimisatie is (een gevoel van) hernieuwd slachtofferschap, teweeggebracht door het strafproces zelf, en het negatieve effect hiervan op het slachtoffer.² Zij kan een gevolg zijn van een onvoldoende respectvolle behandeling en van onvoldoende rekening houden met de emotionele en psychische gesteldheid van de getuige. Secundaire victimisatie dient te worden voorkomen. Anderzijds kan een goed uitgevoerd verhoor zelfs bijdragen aan traumaverwerking. Dit is echter geen op zichzelf staand doel van een getuigenverhoor.

Daarnaast is dit protocol in het belang van de bij het verhoor betrokken professionals. Het bestaan van een protocol en het volgen daarvan helpt hen op de juiste manier vragen te stellen en maakt ook dat zij zich niet geremd behoeven te voelen om, indien nodig, door te vragen of zich kritisch op te stellen. De betrokken psycholoog helpt hen te interveniëren als de getuige veel emoties beleeft. Het verhoor kan ondanks de heftige emoties van de getuige doorgang hebben, nu de aanwezige psycholoog het welzijn van de getuige bewaakt.

² M. Wijers & M. de Boer, *Een keer is erg genoeg, Verkennend onderzoek naar secundaire victimisatie van slachtoffers als getuigen in het strafprocesrecht*, Den Haag: WODC 2013.

2. Theoretische achtergrond getuigenprotocol

In een getuigenverhoor staat het geheugen van een getuige centraal. De informatie voortvloeiende uit het geheugen van de getuige draagt bij aan de waarheidsvinding. De rechter is in bepaalde zaken voor zijn informatievergaring vaak grotendeels aangewezen op de waarneming van de getuige en daarmee op diens geheugen.

2.1. De werking van het geheugen

Het gaat bij een getuigenverhoor met name over het lange termijn geheugen. Dit geheugen is onderverdeeld in een impliciet en een expliciet geheugen. Het impliciet geheugen wordt ook wel het non-declaratief geheugen genoemd en heeft informatie zonder woorden, zoals conditionering en priming (snel reageren).

Het expliciet geheugen, het declaratief geheugen, heeft informatie die in woorden uitgedrukt kan worden. Dit expliciet geheugen kan weer onderverdeeld worden in een semantisch (feiten en kennis) deel en een episodisch (gebeurtenissen) deel.

Dan bestaat er ook nog het autobiografisch geheugen, dit valt onder het episodisch geheugen en gaat over de levenservaringen die de persoon zich herinnert, bijvoorbeeld wat iemand dit weekend heeft gedaan.

Bij doorvragen aan de getuige wordt gevraagd naar het semantisch geheugen, het betreft dan feiten en kennis, en ook naar specifieke gebeurtenissen die in het episodisch geheugen zijn opgeslagen. Soms kan het autobiografische geheugen bij doorvragen helpen om bij andere informatie uit het episodisch geheugen te komen, door bijvoorbeeld te vragen wat voor werk de getuige deed ten tijde van een bepaalde gebeurtenis of waar de getuige toen woonde.

Het geheugen wordt ondersteund door diverse geheugensystemen (Janssen, 2016) zoals zintuiglijke waarnemingen: horen, zien, proeven, ruiken en aanraken. Bij doorvragen kan gevraagd worden naar zintuiglijke herinneringen. Diverse hersengebieden spelen daarbij een rol, bijvoorbeeld: controlerende processen, aandacht processen en zelfreferentiële processen (hoe je zelf een situatie inschat). Deze bevinden zich in de cortex. Recollectie van emotie (o.a. Hippocampus) bevindt zich in het limbisch systeem evenals visuele processen (St. Jacques, 2012). In het self-memory system (Conway, 2000) worden gebeurtenissen in eerste instantie als unieke gebeurtenissen opgeslagen. Indien zo'n gebeurtenis vaker voorkomt kan deze opgeslagen worden als een algemene gebeurtenis en wordt het moeilijk om details van specifieke gebeurtenissen op te halen. De herinneringen kunnen wel indirect opgehaald worden, maar dit verloopt meestal traag, soms snel. Het snel ophalen komt voor als de persoon bijvoorbeeld een zintuiglijk waarneming (stimulus) doet waarbij het limbisch systeem een directe reactie in de vorm van een herinnering geeft. Dit is overigens dan vaak onvrijwillig.

2.1.1 Herinneringen ophalen

Herinneringen zijn niet stabiel, ze kunnen constant veranderen. Er zijn vier factoren die invloed hebben op het reproduceren van herinneringen.

- a. Tijdsverloop. Hoe langer de gebeurtenis waarover de vragen worden gesteld geleden is, hoe moeilijker het voor iemand is om de herinneringen op te halen (Janssen, 2011). Hierbij kan tevens gewezen worden op het remiscentie effect (Rubin, 1986). Dit houdt in dat de meeste mensen zich de gebeurtenissen tussen hun 10de en 30ste jaar het beste herinneren. Dit effect wordt overigens wel voornamelijk gekoppeld aan positieve ervaringen.

Advies: gebruik tijdslijnen of vraag autobiografisch door.³

- b. De wijze waarop de herinnering opgehaald wordt. Als een persoon zich inspant zich iets te herinneren, is dit vrijwillig. Maar de herinnering kan ook onvrijwillig worden opgehaald door het verhoor. Dan is het herbeleven van de traumatische ervaring heftig en komt deze voor de getuige heel realistisch over. Deze onvrijwillige herinneringen zijn vaker specifiek verbonden aan emotionele en fysieke reacties.

Advies: help getuigen op de cortex (te kalmeren), misschien even pauze nemen, laat een empathische stilte vallen.

- c. De omstandigheid waarin de persoonlijke situatie of gebeurtenis wordt herinnerd. Het is anders herinneringen op te halen in een getuigenverhoor dan in een gesprek met vrienden waarin de persoon de dingen juist wenst te bespreken, als sociale functie met anderen of om het zelfbeeld helder te krijgen.

Advies: het creëren van veiligheid en een rustige sfeer is belangrijk.

- d. Interferentie. De herinneringen worden opgeroepen door pro-actieve interferentie en retro-actieve interferentie. Dit betekent dat herinneringen worden opgeroepen door associatie met de dingen die voor een specifieke situatie of na een specifieke situatie gebeurd zijn.

Advies: hier kan het verstandig zijn te exploreren op interferentie. Indien de getuige de nadruk legt op wat er aan vooraf ging of wat er daarna gebeurde, volg daar eerst de getuige in om vervolgens terug te gaan naar wat je wilt weten.

Uit de literatuur volgt dat herinneringen makkelijker kunnen worden teruggehaald indien de getuige kan spreken in 'ik heb' of 'ik ben' termen (declaraties). Hierbij kan aan de getuige gevraagd worden om in "ik taal" te praten, en niet in de tweede persoon enkelvoud te spreken. Ook het werken met tijdslijnen bevordert het terughalen van herinneringen (Bluck, 2005). Bij tijdslijnen kan men vragen om een tijdslijn te tekenen en daarop de gebeurtenissen met jaartallen te plotten.

2.2 Getuigen en trauma

2.2.1 Traumatische ervaringen en herbeleving

Het is bekend dat getuige van oorlogsgeweld vaak meerdere traumatische ervaringen hebben meegemaakt, ook als ze zelf niet onderworpen zijn geweest aan dat geweld. Daarmee vallen zij onder de definitie van slachtoffer in het Nederlands recht, waarin een ieder die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel ondervindt, wordt aangemerkt als slachtoffer. Dit andere nadeel kan ook bestaan uit emotionele schade.

Zo blijkt uit onderzoek van Scholte (2004) dat ongeveer 44% van de mensen in Afghanistan 8 tot 10 traumatische situaties meegemaakt heeft. Soortgelijke resultaten werden ook gevonden bij inwoners van Soedan (Neuner, 2004). Uit het rapport 'Echoes of Testimonies' (2018), een studie naar lange termijn effecten van getuigen voor het ICTY, bleek dat de 300 respondenten in totaal 2884 traumatische ervaringen tijdens de oorlog meegemaakt hadden.

Getuigen die te maken hebben gehad met andere vormen van ernstig geweld, kunnen eveneens lijden aan een trauma. Deze andere vormen van geweld kunnen bestaan uit of plaatsvinden bij (langdurig) huiselijk geweld, verkrachting, mensenhandel en allerlei vormen van onmenselijke behandeling. Zelfs aanhoudend verbaal geweld kan trauma veroorzaken.

³ De adviezen onder de factoren zijn de adviezen van het protocol aan de verhorende rechter(-commissaris).

Door traumatische ervaringen kan posttraumatische-stressstoornis (PTSS) ontstaan. Het is dus niet verwonderlijk als getuigen hier last van hebben of hebben gehad. Klachten die mensen hebben zijn o.a. herbelevingen inclusief herbeleving van de angstgevoelens, vermijden van gedachten over de bedreigingen die geweest zijn, negatieve gedachten en stemmingen en hyperactiviteit. Echter, ook mensen die geen last hebben (gehad) van PTSS kunnen tijdens een verhoor heftige herbelevingen krijgen.

Traumatische ervaringen worden in het limbisch systeem van de hersenen opgeslagen en bij stimuli 'zendt' het limbisch systeem heftige emoties en beelden uit. Daardoor kunnen mensen een herbeleving krijgen. Een herbeleving brengt discomfort, dat wil zeggen dat degene met de herbeleving behoorlijk uit zijn evenwicht kan zijn, en dat maakt dat de getuige moeilijker bij sommige (andere) herinneringen kan komen.

Een ander effect van het herbeleven en hoog oplopen van emoties is dat getuigen kunnen gaan vermijden door niet meer na te denken over wat er gebeurd is, of dicht klappen (een black-out krijgen). Verder kunnen er negatieve veranderingen in het denken en in de stemming ontstaan. Dit heeft ook direct gevolgen voor het verhoor. Getuigen gaan zich bij negatieve gedachten of gevoelens minder veilig voelen en dit kan de wijze waarop ze vragen beantwoorden beïnvloeden; ze worden minder accuraat. Dat is onwenselijk.

2.2.2 Emoties die gerelateerd zijn aan trauma's

In de psychologie kennen we primaire en secundaire trauma-gerelateerde emoties. Primaire emoties zijn die emoties die direct aanwezig zijn tijdens het trauma en kunnen worden herbeleefd. Secundaire trauma-gerelateerde emoties zijn niet direct tijdens de traumatische gebeurtenis ontstaan; het gaat met name over schaamte en schuld. Ook rouw en gevoelens van verdriet horen hierbij (Jongendijk, 2016)

Het verschil tussen schuld en schaamte is dat schuld te maken heeft met het gevoel te kort te schieten naar anderen. Schaamte richt zich naar binnen, naar de persoon zelf (Drozdek, 2012). Schaamte kan er bijvoorbeeld zijn vanwege het feit dat de persoon zelf de oorlog overleefd heeft en de ander niet. Tijdens het bespreken van de herinneringen kunnen deze emoties een rol spelen waardoor mensen soms niet helemaal de waarheid durven of kunnen zeggen.

Tijdens het horen van getuigen kunnen dus heftige emoties optreden, waardoor het voor getuigen extra zwaar wordt en het om verschillende redenen van belang is te zorgen voor een klimaat waarin de getuige zich veilig voelt. Dit draagt bij aan een zo goed mogelijk verhoor. Het helpt de getuige namelijk ook om zo accuraat mogelijk antwoord te geven.

2.3 Optimaliseren van de omstandigheden

Een optimale verhoorsituatie is van belang voor het welzijn van de getuige en bevordert de kwaliteit van de beantwoording van de vragen door de getuige. Wat is voor de getuige een optimale verhoorsituatie?

Uit onderzoek (Brewin, 2001, Janoff Bulman, 1989 en 1992, Foa, 1999, Winkel, 2007) blijkt dat vier factoren belangrijk zijn die secundaire victimisatie voorkomen, te weten:

- [voorspelbaarheid](#)
- [veiligheid](#)
- [beheersbaarheid /controle](#)
- [rechtvaardigheid.](#)

Deze factoren gezamenlijk bepalen het totale beeld van een voor de getuige optimale situatie. Op die factoren wordt hieronder nader ingegaan.

2.3.1 Voorspelbaarheid

De getuige moet weten wat hem te wachten staat bij het verhoor. Goede informatieverstrekking vóóraf over het verhoor betekent dat de getuige weet wat het doel is van het verhoor, dat zijn verhoor een rol speelt in een strafproces en dat (kritisch) doorgevraagd kan worden. Tevens moet worden uitgelegd wat de procedure is en wat de rol van alle betrokkenen is en kan informatie verstrekt worden over het gebouw en de verhoorruimte, over of het verhoor openbaar is of besloten, wie daarbij aanwezig (kunnen) zijn. Ook kunnen afspraken worden gemaakt over pauzes en kunnen mededelingen worden gedaan over de maximale duur van het verhoor. De rechter-commissaris doet er goed aan na te vragen wat de eerdere ervaringen van de getuige zijn geweest, bijvoorbeeld tijdens politieverhoren. Soms hebben getuigen minder positieve ervaringen gehad in eerdere verhoren.

2.3.2 Veiligheid

Indien de getuige zich niet veilig voelt, loopt men de kans geen goede informatie te krijgen. De onveiligheid zal angst triggeren. Non-verbale signalen van twijfel over geloofwaardigheid van de getuige tijdens verhoor geeft getuigen een gevoel van onveiligheid (De Winter, 1996, Winkel, 1999). Professionals kunnen worden voorbereid zich tijdens het verhoor professioneel op te stellen hetgeen dit soort signalen kan verminderen of voorkomen.

Daarnaast speelt fysieke- en sociaal emotionele veiligheid een rol. Fysieke onveiligheidsgevoelens ontstaan uit angst voor represailles; risico's die de getuige verwacht te lopen na het verhoor. Het nemen van maatregelen rondom de aankomst, aanwezigheid en het vertrek van de getuige op de plaats van het verhoor kan mogelijk het gevoel van fysieke veiligheid van de getuige vergroten. Sociaal-emotionele veiligheid gaat ook over de persoonlijke integriteit van de getuige. Op dit vlak wordt veiligheid gecreëerd door de getuige correct te behandelen en serieus te reageren op emoties die ontstaan tijdens het verhoor.

2.3.3 Beheersbaarheid en controle

Op dit punt gaat het voor de getuige er met name om serieus genomen te worden. Daaraan wordt invulling gegeven door het benoemen van heftige emoties en door dan een time-out in te lassen en hulp van de psycholoog beschikbaar te houden.

2.3.4 Rechtvaardigheid

De getuige moet het gevoel hebben rechtvaardig te worden behandeld. Hierbij speelt het verwachtingenmanagement dat de rechter-commissaris in het voorbereidend gesprek doet, een belangrijke rol.

3. Juridisch kader

3.1. Het doel van een getuigenverhoor

Het getuigenverhoor in een strafproces is een van de middelen die kunnen helpen bij de vaststelling van feiten die van belang zijn bij de beoordeling van een zaak. Er worden vragen gesteld aan de getuige die hij/zij vanuit eigen waarneming of ondervinding moet beantwoorden. Door middel van het stellen van vragen aan de getuige vindt tevens onderzoek plaats naar de vraag of hetgeen de getuige vertelt klopt met wat feitelijk heeft plaatsgevonden. De betrouwbaarheid van de verklaring wordt onderzocht. Kritisch doorvragen kan daarom geboden zijn.

De verschillende procespartijen kiezen vaak voor een verschillende insteek bij de verhoren. Dit hoofdstuk bevat een concrete uitwerking van de verantwoordelijkheid en bevoegdheden van de rechter-commissaris in relatie tot het verhoor van een getuige. Die verantwoordelijkheden en bevoegdheden zelf worden hieronder kort beschreven.

3.2. Verplichtingen en belangen getuigen

Iemand die wordt opgeroepen of gedagvaard om voor een rechter te verschijnen als getuige in een strafzaak is in Nederland verplicht om te komen (art. 213 Sv.). In geval van een wettelijk verschoningsrecht mag de getuige het nalaten vragen te beantwoorden, maar hij moet wel verschijnen en mag niet liegen. De getuige die geen verschoningsrecht heeft is verplicht de gestelde vragen naar waarheid te beantwoorden (art. 215 Sv.), dit betekent dat de getuige moet vertellen wat hij/zij weet. Als de rechter-commissaris dat nodig oordeelt, is de getuige verplicht de eed of de belofte af te leggen, waarna de getuige verder onder ede verklaart (art. 216 Sv.); weigeren is strafbaar (art. 192 Sr). Onder ede opzettelijk onjuist verklaren is eveneens strafbaar (meineed, art. 207 Sr). De rechter kan onder omstandigheden de getuige gijzelen als hij/zij weigert vragen te beantwoorden zonder een verschoningsrecht te hebben (artt. 221 e.v. Sv.).

Op grond van artikel 8 van het Europees Verdrag ter bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM), het recht op een privéleven, hebben getuigen het recht dat ook hun belangen bij leven, vrijheid en veiligheid worden meegewogen bij het verhoor (o.a. EHRM 26 maart 1996, nr. 20525/92, Doorson vs. Nederland). Dit recht omvat het belang om geen psychische of emotionele schade op te lopen in het verhoor. Artikel 3 EVRM, het verbod op onmenselijke behandeling, kan soms ook een rol spelen. Deze belangen van getuigen mogen in een strafproces niet onnodig worden geschonden. Dit kan betekenen dat in een verhoorsituatie maatregelen moeten worden genomen om die belangen te waarborgen.

Er zijn getuigen die tevens slachtoffer zijn. Zij hebben een eigen positie. Het recht dat zij hebben op bescherming in verhoorsituaties is nader uitgewerkt. Het Europees Parlement en de Raad hebben op 25 oktober 2012 de richtlijn 'Vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten' vastgesteld (de Richtlijn). Deze richtlijn is in Nederland geïmplementeerd bij wet van 8 maart 2017. Het besluit van 24 augustus 2016⁴ geeft een aantal concrete aanwijzingen voor de verhoren tijdens het vooronderzoek en het onderzoek ter terechtzitting (artt. 7, 9-12 Besluit).

⁴ Besluit van 24 augustus 2016, houdende regels voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten (Besluit slachtoffers van strafbare feiten), Stb 2016, 310

3.3. Ondervragingsrecht verdediging

Op grond van het EVRM heeft de verdachte het recht getuigen à charge te (doen) ondervragen en getuigen à décharge te laten oproepen en (doen) ondervragen. De meeste van de getuigenverhoren bij de rechter-commissaris vinden plaats op verzoek van de verdediging met het doel het ondervragingsrecht uit te oefenen. In de Nederlandse praktijk wordt hieraan toepassing gegeven door de raadsman van verdachte rechtstreeks vragen te laten stellen aan de getuige. In een aantal gevallen wordt de getuige (ook) tijdens de terechtzitting gehoord.

Het uitoefenen van het ondervragingsrecht is een belangrijk middel voor de verdediging om de betrouwbaarheid van verklaringen van getuigen te kunnen onderzoeken. Ook kan de verdediging op die manier de rechtmatigheid van de wijze waarop bewijs is verkregen onderzoeken. Daarvoor is het belangrijk dat kritisch kan worden doorgevraagd en dat de getuige de vragen blijft beantwoorden. Het belang van de verdediging bij het kunnen uitoefenen van het ondervragingsrecht kan botsen met andere belangen, bijvoorbeeld het belang van een getuige om niet (opnieuw) te worden gehoord.

Als de belangen van de getuige moeten worden beschermd door inperking van het ondervragingsrecht dienen er compenserende maatregelen te worden getroffen. Voor de bedreigde getuige is dit tot in detail bij wet geregeld. Voor bepaalde andere getuigen worden er in de praktijk oplossingen gezocht en gevonden, bijvoorbeeld het horen in een kindvriendelijke verhooruimte buiten aanwezigheid van partijen.

3.4 Regie over het verhoor door de rechter-commissaris

De rechter-commissaris is degene die het getuigenverhoor verricht en daarbij de regie heeft. De rechter-commissaris bepaalt, met inachtneming van de wettelijke regels, de wijze waarop het verhoor plaatsvindt. Daarbij dient de rechter-commissaris de belangen van partijen en de getuige te wegen.

De officier van justitie en de raadsman zijn beiden bevoegd het verhoor bij te wonen; aan die bevoegdheid zijn voor ieder andere criteria verbonden. Als de rechter-commissaris dat in het belang van het onderzoek acht, kan ook de verdachte in de gelegenheid worden gesteld het verhoor bij te wonen (art. 186a Sv). Dit gebeurt in de praktijk zelden.

Zowel de officier van justitie als de raadsman hebben het recht de getuige vragen te stellen. De rechter-commissaris heeft wel de bevoegdheid het beantwoorden van bepaalde vragen door de getuige te beletten (art. 187b Sv). Ook kan de rechter-commissaris beletten dat een bepaald antwoord van de getuige ter kennis komt van de officier van justitie, de verdediging en de verdachte, bijvoorbeeld als de getuige daardoor ernstige overlast zal ondervinden, en hiertoe maatregelen nemen (art. 187d Sv). Dit betekent niet dat de rechter-commissaris het stellen van de vraag kan beletten, dat kan hij alleen bij de beantwoording. De rechter-commissaris kan als dat strikt noodzakelijk is in een dergelijk geval zelfs bevelen dat het verhoor van de getuige zal plaatsvinden buiten aanwezigheid van de verdediging en de officier van justitie.

Na toestemming door de rechter-commissaris kunnen ook anderen het verhoor van een getuige bijwonen (art. 187c Sv). Is de getuige ook slachtoffer, dan kan de getuige zich tijdens het verhoor laten bijstaan door een advocaat en een persoon naar keuze (art. 51c lid 2 Sv).

De in dit protocol te beschrijven maatregelen, die door de psycholoog kunnen worden geadviseerd, vallen binnen de bevoegdheid van de rechter-commissaris. De rechter-commissaris zal bij de vraag of hij/zij de adviezen opvolgt, steeds moeten afwegen welke belangen in dit geval het zwaarst wegen. Het protocol beoogt procedurele helderheid te geven. De rechter-commissaris zal in het proces-

verbaal van verhoor weergeven op welke wijze de belangenafweging is gemaakt. De zittingsrechter kan dit bij de behandeling van de strafzaak in zijn oordeel betrekken en aldus de vraag beantwoorden of en in welke mate de afgelegde verklaring bruikbaar is voor bewijs.

4. Het getuigenprotocol

In de voorgaande hoofdstukken zijn het nut en de noodzaak van een getuigenprotocol toegelicht en het juridisch kader van het getuigenprotocol uiteengezet. Het getuigenprotocol bestaat uit vier fases, te weten een verkennende fase, een voorbespreking, het verhoor en de nazorg, die hierna zullen worden toegelicht.

4.1 Verkennende fase

Doel	Inschatten kwetsbaarheid en nemen van maatregelen
Betrokkenen	rechter-commissaris, psycholoog

De verkennende fase begint met een inschatting van de kwetsbaarheid van de getuige en wordt uitgevoerd door de rechter-commissaris op basis van het strafdossier. In de verkennende fase kan onderzocht worden of het nodig is een psycholoog in te schakelen voor kwetsbare getuigen en of het nodig is (aanvullende) maatregelen tijdens het verhoor te treffen. De eventuele kwetsbaarheid van een getuige kan aan de hand van de volgende factoren worden bepaald:

- a. Factoren die te maken met de persoon: leeftijd (kinderen of ouderen), persoonlijkheid, beperkingen (inclusief cognitieve beperkingen), geestesziekte of psychologische problemen (trauma-gerelateerde problemen en/of ontbreken van maatschappelijke steun).
- b. Factoren die te maken hebben met de aard van het misdrijf: in het bijzonder slachtoffers van seksueel en/of genderbepaald geweld, kinderen die slachtoffer zijn van geweld en slachtoffers van marteling of andere misdrijven waarbij er sprake is buitensporig of aanhoudend gebruik van geweld.
- c. Factoren die te maken hebben met specifieke omstandigheden, zoals een significante toename van stress of angst wegens relocatie, angst voor vergeldingsacties, aanpassingsproblemen wegens culturele verschillen of andere factoren zoals druk van buitenaf.

De griffier heeft vaak al vroeg in de procedure inzicht in het dossier en kan daarom een belangrijke rol vervullen in het herkennen van aanknopingspunten die kunnen wijzen op een getuige die bijzondere aandacht behoeft. Daarbij valt bijvoorbeeld te denken aan de leeftijd van de getuige of de aard van het misdrijf. Als dergelijke aanknopingspunten zich in het dossier bevinden kan de griffier dit met de rechter-commissaris bespreken om maatregelen te treffen.⁵

Indien er indicaties zijn dat een bepaalde getuige kwetsbaar is, kan de rechter-commissaris een psycholoog vragen of hij een indicatie kan geven van de emotionele (in)stabiliteit van de getuige en of bijzondere maatregelen tijdens het verhoor wenselijk zijn en zo ja, welke maatregelen. De rechter-commissaris informeert of de getuige bereid is met een psycholoog een verkennend gesprek te hebben ter procedurele voorbereiding van het getuigenverhoor. De psycholoog wordt (ambtshalve) door de rechter-commissaris als deskundige benoemd.

Indien de getuige heeft ingestemd met een gesprek met de psycholoog, gaat de psycholoog in gesprek met de getuige, via een videoverbinding of in persoon. Het gesprek met de psycholoog dient twee doelen. De psycholoog kan in het gesprek met de getuige duidelijk maken wat de doelstellingen zijn van de procedure⁶, waardoor de getuige in hoofdlijnen weet hoe de procedure eruit ziet. Het is van belang dat er inhoudelijk niet op de zaak wordt ingegaan door de psycholoog, om te voorkomen dat er beïnvloeding plaatsvindt ten aanzien van de inhoud. Dit kan al grotendeels gerealiseerd worden door

⁵ Deze alinea heeft betrekking op het Nederlandse systeem.

⁶ Zie doelen hoofdstuk 1 van het protocol.

er voor te zorgen dat de psycholoog inhoudelijk niets over de zaak weet. Zo kan geen ongewenste beïnvloeding plaats vinden. Om te kunnen beoordelen of er bijvoorbeeld symptomen van PTSD zijn zal de psycholoog echter wel onderzoek moeten doen en in zekere mate moeten ingaan op de potentieel traumatiserende gebeurtenissen. De psycholoog moet er dan voor waken dat hij geen details bespreekt en dient er voor te zorgen dat hij de getuige niet beïnvloedt. Anderzijds zal hij ook moeten onderzoeken welke vragen het trauma van de getuige kunnen triggeren. Een en ander betekent dat de psycholoog die dit werk doet een goede instructie van de rechter-commissaris dient te krijgen. Daarnaast stelt de psycholoog een rapportage op waarin de psycholoog het gevaar van secundaire victimisatie onderzoekt, alsmede symptomen van een mogelijk Post Traumatische Stress Stoornis en de emotionele instabiliteit inventariseert.

De psycholoog brengt op basis van het voorgesprek de volgende bevindingen in kaart:

- a. Informatie over de cognitieve- en gedragsaspecten voor zover relevant voor de ondervraging (of: het verhoor) van de getuige;
- b. Waarnemingen met betrekking tot de mentale gesteldheid en eventuele specifieke behoeften;
- c. Een inschatting van de emotionele schade die een professioneel uitgevoerd verhoor aan de getuige kan toebrengen en de hersteltijd daarvan;
- d. Andere achtergrond informatie die relevant is voor het verhoor, zoals cognitief niveau (opleidingsniveau, mate van alfabetisering, abstractievermogen, mate van zich verbaal kunnen uitdrukken);
- e. De aanbevolen bijzondere maatregelen;
- f. Tevens kan ingeschat worden of getuigen kunnen reizen indien zij in het buitenland verblijven.

4.1.1 Minimum waarborgen verhoren

De minimumnormen van een verhoor dienen te allen tijde in acht genomen te worden:

- Neem de getuige mee door de structuur van het verhoor uit te leggen;
- Stel geen nodeloze vragen over zijn of haar privéleven, die geen verband houden met het strafbare feit;
- Stel korte, simpele vragen, zonder gebruik van juridische termen en dubbele ontkenningen;
- Stel vragen die zijn afgemeten aan de ontwikkeling van de getuige (in het bijzonder bij kinderen);
- Neem regelmatig pauzes.

4.1.2 Aanvullende/bijzondere maatregelen

Voorbeelden van bijzondere maatregelen die door de rechter-commissaris, al dan niet op aanbeveling van de psycholoog, getroffen kunnen worden zijn:

- Geen direct oogcontact tussen de getuige en verdachte (in zittingszaal);
- Horen via videolink waarbij de getuige in een getuigenvriendelijke omgeving of vanuit zijn of haar thuisland wordt gehoord;
- Beperken van het aantal mensen in de rechtszaal of verhoorruimte;
- Alle vragen door de rechter(-commissaris) laten stellen, officier van justitie en advocaat kunnen schriftelijk vragen indienen, vervolgrondes zijn mogelijk;
- Het dragen van informelere kleding in plaats van toga's;
- Rechters en getuige dienen op gelijke hoogte te zitten (in zittingszaal);
- Beperken van het maken van aantekeningen en het gebruik van computers;

- Indien de getuige zich niet op zijn of haar gemak voelt om namen te noemen, dan mag de getuige dit zeggen tegen de rechter(-commissaris) en kan de getuige gevraagd worden namen op te schrijven, of kunnen er schriftelijk namen worden voorgelegd;
- De rechter(-commissaris) kan voorafgaand aan het verhoor of de zitting kennis maken met de getuige zodat de getuige weet wie er tegenover hem of haar zit;
- Indien mogelijk kan de getuige de plaats van verhoor alvast bezoeken, zodat de getuige de ruimte alvast gezien heeft;⁷
- De getuige kan de mogelijkheid geboden worden iemand mee te nemen (bijvoorbeeld een familielid) op de dag(en) van verhoor. Deze persoon zal niet bij het verhoor aanwezig zijn, maar kan in de pauzes en na afloop de getuige opvangen;
- De getuige kan de mogelijkheid geboden worden een vertrouwenspersoon mee te nemen in de verhoorruiimte;
- Aanwezigheid van de psycholoog tijdens het verhoor ter ondersteuning van de getuige.

Daarnaast kan de rechter-commissaris, al dan niet op aanbeveling van de psycholoog, de volgende maatregelen die betrekking hebben op de vraagstelling treffen, zoals:

- Begin het verhoor met een 'free narrative phase', gevolgd door specifieke vragen;
- Stel eerst neutrale vragen die niet zien op de verklaring om de getuige een moment te geven zich aan te passen aan de omgeving;
- Stel vragen op een niet-veroordelende wijze;
- Voorkom vragen die de getuige in verlegenheid kunnen brengen (dit is gekoppeld aan de normen en waarden vanuit de cultuur);
- Volg het tempo van de getuige;
- Observeer de getuige nauwlettend, indien er tekenen zijn van nervositeit, afleiding, terugtrekking of emotionele reactie, biedt de mogelijkheid van een pauze aan;
- Stel explorerende vragen⁸;
- Beperkingen aan de tijdsduur van het verhoor.

De psycholoog bespreekt met de getuige de individuele beoordeling, en er wordt rekening gehouden met de wensen van de getuige, waaronder de wens om geen aanspraak te maken op bijzondere maatregelen. De rechter-commissaris beslist uiteindelijk welke aanbevolen maatregelen genomen worden. De maatregelen worden voorafgaand aan het verhoor besproken met de officier van justitie, de raadslieden en de tolk. Partijen kunnen de psycholoog desgewenst om een nadere toelichting van de voorgestelde maatregelen en/of aanbevelingen vragen.

4.2 Voorbespreking voorafgaand aan het verhoor

Doel	Informer en mentaal voorbereiden getuige
Betrokkenen	getuige, rechter-commissaris, psycholoog

De rechter-commissaris en, indien benoemd de psycholoog, spreken samen met de getuige. De rechter-commissaris legt de procedure uit en wat de rol is van de psycholoog. Zo kunnen in de voorbespreking de omstandigheden en gang van zaken tijdens het verhoor worden toegelicht, zoals

⁷ In de praktijk kan het zijn dat de griffier de getuige ophaalt en naar de plaats van verhoor begeleidt. Daar geldt dat de griffier ook de taak kan hebben om de getuige voorafgaand aan het verhoor de ruimte te laten zien en aandacht te hebben voor de ontvangst van de getuige bij binnenkomst.

⁸ Explorerende vragen zijn vragen die helpen om tot chronologie te komen, door te vragen naar omgevingsfactoren (weersomstandigheden, tijd, licht/donker). Tegelijkertijd kunnen er indien er sprake is van mogelijke PTSS, door het vragen naar akoestische, olfactorische, haptische of optische omstandigheden flashbacks en dissociatie optreden. Om die reden is het van belang dat de rechter-commissaris op de hoogte gesteld wordt door de psycholoog welke triggers er zijn.

bijvoorbeeld de rol van de griffier, het volharden in de verklaring en uitleg over eventuele audio opnamen.

Indien benoemd spreekt de psycholoog vervolgens alleen met de getuige. Hierbij exploreert de psycholoog hoe het met het emotioneel welbevinden gaat en kijkt de psycholoog naar spanning, angst en stress stoornis klachten. Verder kan de psycholoog adviezen geven hoe de getuige spanning bij zichzelf kan verminderen. Daarnaast zal de psycholoog vragen waar de getuige tegen opziet en wat de getuige zelf aan emotieregulatie kan doen. Ook zal worden besproken hoe de psycholoog de getuige tijdens het verhoor kan steunen.

4.3 Verhoor

Doel	Informereren partijen en afnemen verhoor
Betrokkenen	getuige, partijen, rechter-commissaris, psycholoog

De rechter-commissaris doet verslag aan de partijen van het voorgesprek dat zojuist met de getuige is gevoerd. De rechter-commissaris heeft de regie bij het verhoor en dient te bewaken dat de getuige respectvol wordt behandeld, dat de getuige niet wordt geïntimideerd en dat het risico op secundaire victimisatie wordt geminimaliseerd. Tijdens het verhoor is desgewenst de psycholoog aanwezig. In dat geval is het belangrijk dat de getuige en de psycholoog elkaar goed kunnen zien, zodat de psycholoog op basis van fysiologische verschijnselen kan inschatten of een time out of andere interventie gewenst is en kan de getuige contact zoeken met de psycholoog als de getuige geëmotioneerd wordt. Dit geeft de professionals ook de ruimte goed door te vragen, zij behoeven niet zelf te bewaken of de getuige dit aan kan. Wel blijft noodzakelijk dat de vragen niet aanvallend of veroordelend zijn. Indien de getuige vragen ontwijkt of er tekenen van schaamte zijn kan het helpen om toe te lichten waarom er over bepaalde details wordt doorgevraagd.

4.4. Nazorg

Doel	Met getuige evalueren van het verhoor
Betrokkenen	getuige, psycholoog

Direct na afloop van het verhoor spreekt de psycholoog met de getuige om te vragen hoe het met de getuige gaat. Is er geen psycholoog benoemd, dan kan de rechter-commissaris een dergelijk gesprek met de getuige voeren. Het gesprek zal eerst alleen met de getuige plaatsvinden en later mogelijk met degenen die de getuige vergezellen. Indien de getuige na afloop van het verhoor een sterke emotionele reactie heeft die gerelateerd is aan het trauma, kan er gekeken worden of er nog extra ondersteuning of hulp door de psycholoog nodig is. Tevens kan er bezien worden of een verwijzing naar een andere hulpverlener noodzakelijk is.

Indien de getuige uit het buitenland komt en voor het verhoor naar Nederland (of een ander land) is gekomen, kan het goed zijn om de getuige de mogelijkheid te bieden een rustdag na afloop van het verhoor te nemen, alvorens de getuige weer naar huis reist en weer zijn of haar dagelijkse routine oppakt.

In alle gevallen wordt aan de getuige gelegenheid geboden zelf contact op te nemen met de psycholoog indien de getuige dat wenst. Zo nodig kan tot maximaal drie weken na het verhoor de psycholoog bijstand bieden. Die bijstand kan er ook uit bestaan de getuige (weer) met een behandelaar in contact te brengen.

Literatuurlijst

- Bertsen, D. & Hall, N.M. (2004). The episodic nature of involuntary autobiographical memories. *Memory & Cognition*, 32, 789-803.
- Bluck, S., Alea, N., Habermas, T. & Rubin, D.C. (2005). A tale of three functions: The self-reported uses of autobiographical memory. *Social Cognition*, 23, 91-117.
- De Boer, M. & Wijers, *Een keer is erg genoeg, Verkennend onderzoek naar secundaire victimisatie van slachtoffers als getuigen in het strafprocesrecht*, Den Haag: WODC 2013.
- Brewin, C.R. (2001). A neurocognitive account of posttraumatic stress disorder and its treatment. *Behaviour Research and Therapy*, 39, 373-393.
- Conway, M.A. & Pleydell-Pearce, C.W. (2000). The construction of autobiographical memories in the self-memory system. *Psychological Review*, 107, 261-288.
- Drozdek, B., Wilson, J. & Turkovic, S. (2012). Posttraumatische schaamte en schuld: De twee Janusgezichten. In: E. Vermetten, R.J. Kleber & O. Van der Hart (red.), *handboek posttraumatische stressstoornissen* (pp. 663-674). Utrecht: de tijdstroom.
- Janoff Bulmann, R. (1992). *Shattered assumptions: Towards a new psychology of trauma*. New York: Free Press.
- Janssen, S.M.J. & Murre, J.M.J. (2008). Reminiscence bump in autobiographical memory: Unexplained by novelty, valence, emotionality or importance of personal events. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 61 (12), 1347-1360.
- Janssen, S.M.J. & Rubin, D.C. & St. Jacques, P.L. (2011). The temporal distribution of autobiographical memory: Changes in reliving and vividness over the life span do not explain the reminiscence bump. *Memory & Cognition*, 39, 1-11.
- Janssen, S. (2016). Levensverhalen en psychotrauma. *Narratieve exposure Therapie in theorie en praktijk.* (blz 65-75). Diemen: Stichting Arq. Diemen P/a Boom uitgevers Amsterdam.
- Jongedijk, R.A. (2016). Levensverhalen en psychotrauma. *Narratieve exposure Therapie in theorie en praktijk.* (blz 100). Diemen: Stichting Arq. Diemen P/a Boom uitgevers Amsterdam.
- Neuner, F., Schauer, M., Karunakara, U., Klaschik, C. (2004). Psychological trauma and evidence for enhanced vulnerability for PTSD through previous trauma in west Nile refugees. *BMC Psychiatry*, 4, 34.
- Scholte, W.F., Olff, M., Ventevogel, P., Vries, G.-J. de, Jansveld, E., Lopes Cardozo, B. & Gotway Crawford, C.A. (2004). Mental health symptoms following war and repression in eastern Afghanistan. *Journal of the American Medical Association*, 292, 585-593.
- St Jacques, P.L. (2012). Functional neuroimaging of autobiographical memory. In: D. Berntsen & D.C. Rubin (eds), *Understanding autobiographical memory: Theories and Approaches* (pp. 114-138) Cambridge: Cambridge University Press.

University of North Texas (UNT), Victims and Witness Section (VWS) of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (2016). *Echoes of Testimonies, A pilot study into the long term impact of bearing witness before the ICTY.*

Wetzler, S.E. & Nebes, R.D. (1986). Autobiographical memory across the adult life span. In: D.C. Rubin (ed.), *Autobiographical memory* (pp 202-221). Cambridge: Cambridge University Press.

Winkel, F.W., de Winter, S. (1996). The perceived credibility of rape victims during a police interview: an experiment among victim assistance workers, in: Graham Davies, Mary McMurrin, Clare Wilson & Sally Lloyd-Bostock (Eds.), *Psychology, Law, and Criminal Justice: International developments in research and practice*, Berlin/New York: De Gruyter, p. 3 -13.

Winkel, F.W. (1999). A frustration/negative cue model of unfavorable police treatment of black citizens, *International Journal of Law and Psychiatry*, 1999, vol. 22, no. 3-4, p. 273-287, Amsterdam: Elsevier Science Ltd.

Winkel, F.W., Spapens, A.C., Letschert, R.M. (2006). *Tevredenheid van slachtoffers met 'rechtspleging' en slachtofferhulp. Een victimologische en rechtspsychologische secundaire analyse*, Tilburg: Intervict/ Den Haag: WODC.

Winkel, F.W. (2007). *Post traumatic anger. Missing link in the wheel of disfortune* (oratie Universiteit van Tilburg), Tilburg: Intervict.

Bijlage C Werkinstructie Interventie verhoor rechter-commissaris | Proeftuin aangiftebereidheid 2021-2022

Stap 1 De politie heeft de zaak overgedragen aan het OM en het OM brengt de zaak voor de rechter

Zodra het OM de zaak heeft aangebracht door een verdachte te dagvaarden of door een verdachte aan te houden en voor te geleiden bij de rechter-commissaris, wordt geïnventariseerd of er nog onderzoekswensen zijn vanuit de officier van justitie of de verdediging.

- Ja, waaronder het horen van de getuigen/aangeefster bij de rechter-commissaris
 - De rechter wijst de zaak toe aan een gespecialiseerde rechter-commissaris → **Stap 2**
- Ja, maar niet het horen van de getuigen/aangeefster bij de rechter-commissaris → **Einde interventie**
- Nee, er zijn geen onderzoekswensen → **Einde interventie**

Stap 2 Gespecialiseerde rechter-commissaris

Wanneer een mensenhandelzaak bij het piket komt, wordt de zaak toegewezen aan een gespecialiseerde rechter-commissaris binnen het kabinet. Heeft de juiste persoon op dat moment geen piketdienst, krijgt hij alsnog de zaak toegewezen. → **Stap 3**

Stap 3 Het bepalen van de wijze van horen

De rechter-commissaris maakt een belangenafweging. Hierin wordt gekeken naar de onderbouwing van het verzoek en de mate van kwetsbaarheid van de aangeefster. Wanneer het belang om de aangeefster te beschermen tegen secundaire victimisatie prevaleert, gaat de rechter-commissaris akkoord met het verzoek om het verhoor plaats te laten vinden in een aparte ruimte.

Bij akkoord rechter:

Het verhoor wordt afgenomen door de gespecialiseerde rechter-commissaris of een gespecialiseerde verhoorder, waarbij de rechter-commissaris, de officier van justitie en de verdediging vanuit de regiekamer via videoverbinding meekijken. De vragen worden voorafgaand aan het verhoor ingediend bij de rechter-commissaris. De rechter-commissaris bepaalt of de vragen gesteld mogen worden en/of dat de vragen geherformuleerd dienen te worden door de verhoorder. Tijdens het verhoor wordt door de rechter-commissaris bepaald of er aanvullende vragen gesteld mogen worden. Op basis van het Getuigenprotocol kunnen mogelijke meerdere aanvullende maatregelen worden getroffen. → **Stap 4**

Stap 4 Voorbereidend gesprek

Ter voorbereiding op het verhoor houdt de rechter-commissaris een voorbereidend gesprek met de aangeefster. De verdediging wordt hiervan op de hoogte gesteld en er wordt een verslag van dit gesprek vastgelegd in het proces-verbaal. → **Stap 5**

Stap 5 Start van het verhoor

Het verhoor bij de rechter-commissaris vindt plaats. De rechter-commissaris draagt er zorg voor dat de maatregelen door alle partijen worden nageleefd. → **Stap 6**

Stap 6 Eind van het verhoor

De rechter-commissaris maakt een proces-verbaal van het verhoor die wordt toegevoegd aan het einddossier. Het einddossier wordt aan het OM overhandigd en wordt door het OM aan de Rechtbank overgedragen.

→ **Einde interventie**

Toelichting werkinstructie

De inclusiecriteria voor deze interventie zijn:

- Er is sprake van een aangeefster in de leeftijd t/m 25 jaar, van binnenlandse seksuele uitbuiting;
- De gesprekken/verhoren met aangeefsters worden auditief en audiovisueel opgenomen;
- Het opsporingsonderzoek is afgerond door de politie en is overgedragen naar het openbaar ministerie;
- Het slachtoffer dient te worden verhoord door de rechter-commissaris.

Stap 1 De politie heeft het opsporingsonderzoek overgedragen aan het openbaar ministerie en het openbaar ministerie brengt de zaak voor de rechter.

Zodra de politie het opsporingsonderzoek heeft afgerond, wordt het einddossier overgedragen aan het OM. Het OM brengt de zaak aan door de verdachte te dagvaarden of door de verdachte aan te houden en voor te geleiden bij de rechter-commissaris in verband met een gewenst voorarrest. In het laatste geval kan de rechter-commissaris meteen de regie nemen en inventariseren bij de verdediging of er nog onderzoekswensen zijn. De advocaat van de verdachte kan de wensen ook rechtstreeks indienen bij de rechter-commissaris. Dat kan al als het onderzoek bij de politie nog niet is afgerond. In het eerste geval, namelijk wanneer de verdachte wordt gedagvaard, wordt hij meteen voor een zitting gedagvaard. Dat betekent dat de rechtbank in eerste instantie aan zet is, tenzij de officier, voordat de dagvaarding wordt uitgebracht, aan de rechter-commissaris vraagt om al regie te voeren.

Indien de officier van justitie of de verdediging van de verdachte de onderzoekswens kenbaar heeft gemaakt om het slachtoffer te laten horen door de rechter-commissaris en de rechtbank heeft het verzoek goedgekeurd, wijst de rechter de zaak toe aan de rechter-commissaris. Het verhoor wordt ingepland.

Om te voorkomen dat de verdediging onnodige vragen gaat stellen, kan de rechter-commissaris of de officier van justitie de volledig opgenomen aangifte van het slachtoffer zo snel mogelijk in het proces delen met de advocaat van de verdachte. Op deze manier krijgt de verdediging de aangifte al vroeg in het proces te zien en kunnen de vragen voor een eventueel verhoor bij de rechter-commissaris worden getrechterd. Dit betekent echter dat alle aangiften van de slachtoffers audiovisueel geregistreerd dienen te worden.

Het is hierbij van belang dat de rechter-commissaris de regie neemt. De rechter-commissaris kan de verdediging een deadline stellen tot wanneer de audiovisueel opgenomen aangifte kan worden opgevraagd. Een andere mogelijkheid is dat de rechter-commissaris de advocaat uitnodigt op locatie (in geval dat niet mogelijk is i.v.m. Covid-19, dan online) de aangifte te bekijken. Op die manier krijgt de verdachte de audiovisueel opgenomen aangifte niet te zien, maar enkel het proces-verbaal van het verhoor dat in het dossier is opgenomen.

Om het aantal verhoren van het slachtoffer zo beperkt mogelijk te houden, dienen de aanvullende vragen van de politie te worden 'opgespaard' totdat het slachtoffer bij de rechter-commissaris verhoord wordt. Daarnaast wordt het verhoor van het slachtoffer pas gepland door de rechter-commissaris zodra het dossier af is, anders bestaat het risico dat het slachtoffer nogmaals verhoord moet worden door bijvoorbeeld aanvullende stukken.

Zodra blijkt dat de aangeefster geen advocaat heeft, kan het OM contact opnemen met de zorgcoördinatie om ervoor te zorgen dat de aangeefster, indien ze dat wil, alsnog een advocaat toegewezen krijgt. Een andere mogelijkheid is dat het OM rechtstreeks contact opneemt met een van hun vaste slachtofferadvocaten. Indien het slachtoffer geen advocaat wil, is het toegestaan een vertrouwenspersoon toe te laten bij het gesprek met de rechter-commissaris. Denk aan hulpverlening of vrienden van het slachtoffer.

Wanneer de aangeefster door de rechter-commissaris gaat worden verhoord, dient het OM aan de rechter-commissaris door te geven dat de slachtofferadvocaat of een vertrouwenspersoon erbij betrokken moet worden. Voor de proeftuin is het van belang dat de slachtofferadvocaat of een vertrouwenspersoon (of bijvoorbeeld een psycholoog) aanwezig is bij het verhoor bij de rechter-commissaris.

Wanneer er geen onderzoekswensen zijn of wanneer er geen verzoek is om aangeefster te horen door de rechter-commissaris, eindigt de interventie.

Stap 2 Een gespecialiseerde rechter-commissaris⁵⁵

Om deze interventie te kunnen toetsen is het van belang dat in iedere regio die deelneemt aan de proeftuin (Oost-Nederland, Den Haag en Zeeland West-Brabant) een gespecialiseerde rechter-commissaris het verhoor afneemt. Deze gespecialiseerde rechter-commissaris dient de cursussen mensenhandel en het horen van kwetsbare getuigen te hebben afgerond. Daarnaast dient hij kennis en kunde te hebben van mensenhandel, maar ook ervaring te hebben met het behandelen van mensenhandelzaken en/of ervaring te hebben met het horen van minderjarigen/kwetsbare getuigen. Voordat deze interventie operationeel start, worden per kabinet twee rechters-commissarissen aangewezen die deze ervaring hebben en een mate van specialisme hebben opgebouwd.

Wanneer een mensenhandelzaak bij het piket binnenkomt die voldoet aan de inclusiecriteria van deze proeftuin, wordt de zaak opgepakt door een van de gespecialiseerde rechters-commissaris die binnen het kabinet zijn aangewezen. Wanneer de juiste rechter-commissaris op dat moment geen piketdienst heeft, wordt de zaak alsnog doorgezet aan deze persoon.

Stap 3 Bepalen van wijze van horen⁵⁶

Zodra de rechter-commissaris het verzoek heeft goedgekeurd om het slachtoffer te laten horen door de rechter-commissaris, wordt de wijze van horen bepaald.⁵⁷ Afhankelijk van de mate van kwetsbaarheid van het slachtoffer, dient de officier van justitie of de advocaat van het slachtoffer een aanvraag in om het verhoor in een aparte ruimte te laten plaatsvinden. De rechter-commissaris kan tevens een traumadeskundige (psycholoog) inschakelen om een indicatie te geven van de kwetsbaarheid/emotionele (in)stabiliteit van het slachtoffer. Indien geen psycholoog wordt ingeschakeld, is het aan de rechter-commissaris zelf om een indicatie te maken van de kwetsbaarheid. Zie ook het Getuigenprotocol.

⁵⁵ De fase van opsporing door de politie wordt niet meegenomen in de werkinstructie van deze interventie, omdat het verhoor bij de rechter-commissaris pas plaatsvindt zodra het onderzoek is overgedragen aan het openbaar ministerie. Stap 2 gaat verder vanaf dat moment.

⁵⁶ Tijdens het horen van het slachtoffer wordt de Richtlijn 2011/36/EU inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan in acht genomen.

⁵⁷ Indien gedurende het opsporingsonderzoek van de politie een recherchepsycholoog betrokken is en dit advies is toegevoegd aan het dossier, wordt het advies van de recherchepsycholoog meegenomen in de afweging van de rechter-commissaris.

De rechter-commissaris maakt een belangenafweging tussen de rechten van de verdachten en het belang van het slachtoffer om beschermd te worden tegen secundaire victimisatie. Hierin wordt gekeken naar de onderbouwing van het verzoek en de mate van kwetsbaarheid van het slachtoffer.

Wanneer wordt gekeken naar de mate van kwetsbaarheid kunnen de volgende factoren ter overweging worden meegenomen⁵⁸:

- Het gaat om (vermoedelijk) slachtofferschap mensenhandel
- Het slachtoffer is minderjarig
- Er is sprake van een persoon met een (kennelijke) verstandelijke beperking
- Er is sprake van een cognitieve stoornis
- Er is sprake van meerdere verdachten
- Er is sprake van een specifieke omstandigheid, zoals
 - Aanzienlijke schade
 - Vooroordelen of discriminatie
 - Afhankelijkheid van de verdachte
 - Bang voor herhaling
 - Verhoogd risico: kwetsbare doelgroepen

Wanneer de rechter-commissaris dat nodig vindt, gaat hij akkoord met het verzoek om het verhoor plaats te laten vinden in een aparte ruimte en wordt het verhoor in daarvoor in aanmerking komende gevallen afgenomen door een gespecialiseerde verhoorder (studioverhoorder of een VKV'er⁵⁹). De gespecialiseerde rechter-commissaris of de verhoorder, een tweede verhoorder van de politie en het slachtoffer bevinden zich tijdens het verhoor in een aparte ruimte. De rechter-commissaris (indien hij zelf het verhoor niet afneemt), de advocaat van de verdediging, de advocaat van het slachtoffer en de officier van justitie kijken via een video-verbinding mee in de regiekamer. De persoon die het verhoor afneemt inventariseert gedurende het verhoor of er nog een aanvullende vragen gesteld dienen te worden. De rechter-commissaris beslist in hoeverre deze vragen gesteld mogen en kunnen worden.

Indienen van de vragen:

De advocaat van de verdachte en de officier van justitie leveren voorafgaand aan het verhoor de vragen aan bij de rechter-commissaris. De rechter-commissaris bepaalt welke vragen gesteld mogen worden. Indien het verhoor wordt uitgevoerd door een gespecialiseerde verhoorder dan levert de rechter-commissaris de vragen aan die gesteld mogen worden en de verhoorder formuleert de vragen op een wijze dat er rekening wordt gehouden met eventuele kwetsbaarheden van het slachtoffer. Gedurende het verhoor wordt gekeken of er aanvullende vragen nodig zijn.

Naast het horen in een aparte ruimte kunnen ook andere aanvullende/bijzondere maatregelen worden getroffen op basis van het Getuigenprotocol. Indien de rechter-commissaris een deskundige heeft ingeschakeld om een indicatie te geven van de emotionele (in)stabiliteit van het slachtoffer (kwetsbaarheid), kan de deskundige bijzondere maatregelen tijdens het verhoor aanbevelen. De

⁵⁸ Deze lijst van factoren is gebaseerd op de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van gehoren van aangevers, getuigen en verdachten (2018), de werkwijze Beschermen & Beoordelen en gesprekken uit de praktijk met o.a. het OM en de politie. Zie ook het Getuigenprotocol.

⁵⁹ Hiermee wordt een verhoorder kwetsbare verdachte bedoeld. Uit gesprekken met stakeholders volgt dat deze verhoorder soms wordt ingezet bij het horen van kwetsbare getuigen/aangevers.

rechter-commissaris kan, al dan niet op aanbeveling van de psycholoog, onder andere de volgende bijzondere maatregelen treffen:

- Beperken van het maken van aantekeningen en het gebruik van computers
- Begin het verhoor met een 'free narrative phase', gevolgd door specifieke vragen'
- Stel eerst neutrale vragen die niet zien op de verklaring van de slachtoffersn
- Beperk de tijdsduur van het verhoor.

Overige maatregelen zijn te vinden in het Getuigenprotocol. Op basis hiervan kunnen overige waarborgen en maatregelen worden getroffen.

Stap 4 Een voorbereidend gesprek

Voorafgaand aan het verhoor bij de rechter-commissaris wordt een voorbereidend gesprek ingepland tussen de rechter-commissaris en het slachtoffer. Tijdens dit korte informatieve gesprek wordt aan het slachtoffer uitgelegd wat de rollen zijn van alle aanwezigen en wat zij kan verwachten tijdens het gesprek. De verdedigende partij wordt vooraf geïnformeerd over dit gesprek. Een verslag van dit gesprek wordt vastgelegd in een proces-verbaal.

Stap 5 De start van het verhoor

Zodra het voorbereidend gesprek heeft plaatsgevonden, kan het verhoor bij de rechter-commissaris starten.

Stap 6 Na afloop van het verhoor

Na afloop van verhoor bij de rechter-commissaris, wordt er een proces-verbaal van het verhoor opgemaakt door de rechter-commissaris. Het proces-verbaal wordt toegevoegd aan het einddossier. Het einddossier wordt aan het OM overhandigd en wordt door het OM aan de Rechtbank overgedragen.

Bijlage D Het Individueel Risico Instrument

Voorwaarden voor het op juiste wijze gebruiken van de IRI

1. De IRI moet zo snel mogelijk worden afgenomen
2. De IRI moet bij ieder slachtoffer worden afgenomen die geïnccludeerd is binnen de proeftuin
3. De IRI moet volledig worden ingevuld om een goed beeld te krijgen van de huidige risico's en kwetsbaarheid
4. De IRI wordt ingevuld door de VC. Indien nodig kan de hulpverlening of zorgco worden ingeschakeld.
5. De IRI wordt na een aantal maanden opnieuw ingevuld om de risicosituatie opnieuw te beoordelen
6. De uitslag van de IRI en de vervolgstappen worden genoteerd.

Individueel Risico Instrument (IRI)

Doel	1. "Welke (veiligheids)risico's loopt het slachtoffer op vergelding, intimidatie en herhaald slachtofferschap?" 2. "In hoeverre heeft het slachtoffer vertrouwen in het strafproces?"
Onderdelen	a. Fysieke, psychische en digitale veiligheid b. Veiligheidsgevoel van het slachtoffer c. Vertrouwen in het strafproces
Invullen o.b.v.	Informatie van slachtoffer, politie, familieleden, zorgcoördinator en zorginstanties
Wanneer invullen	Zo snel mogelijk na contact met slachtoffer. Kan na een periode van een paar maanden herhaald worden.
Voor wie	Politie/OM als aanvulling bij Werkwijze Beschermen en Beoordelen
Gebaseerd op	het instrument voor risicoscreening in de vrouwenopvang

	Achtergrond informatie slachtoffer (in te vullen door VC n.a.v. gesprek met slo)
	<i>Algemeen</i>
	1. Wat is de leeftijd van het slachtoffer?
	2. Is naast mensenhandel nog sprake van een ander strafbaar feit? (Zeden, vermogen, geweld, mensenhandel, drugs, wapens)
	3. Waar verblijft het slachtoffer momenteel?
	4. Heeft slachtoffer een relatie? Zo ja, met wie?
	5. Heeft het slachtoffer kinderen? Zo ja, waar verblijven zij en wie is hun vader?
	<i>Achtergrond</i>
	6. Wat is de culturele achtergrond van het slachtoffer?
	7. Is sprake van een cultuur waar eer een rol speelt?
	8. Is het slachtoffer verslaafd? Zo ja, waaraan?
	9. Is sprake van stoornissen of beperkingen bij het slachtoffer? Zo ja, welke?
	10. Is er een familiegeschiedenis met seksueel geweld of andere vormen van geweld?
	11. Heeft het slachtoffer een geschiedenis met slachtofferschap? (Wat, Door wie, Waar, Behandeling, Zeden/geweld/pesten/zorginstellingen etc.)
	12. Is sprake van zelfmutilatie of suicidaliteit?
	13. Heeft het slachtoffer trauma's?
	14. Heeft het slachtoffer een strafblad?
	15. Heeft de verdachte een strafblad? Zo ja, waarvoor?
	16. Heeft het slachtoffer zelf ook strafbare feiten gepleegd binnen haar slachtofferschap?
	17. Hoe is het zelfbeeld van het slachtoffer?
Onderdeel A	Kwetsbaarheid fysieke, digitale of psychische veiligheid (in te vullen door slachtoffer)
	1. Ben je bang voor iemand?
	2. Voor wie ben je bang? (Voor jezelf, voor iemand anders)
	3. Waarom ben je bang voor die persoon?
	4. Wat is de culturele achtergrond van die persoon?
	5. Speelt eer een rol binnen die cultuur?
	6. Is er sprake van (be)dreiging?
	7. Wat voor (be)dreiging?
	8. Welke risicofactoren zijn er aanwezig? (bezit van wapens, drugs, sprake van opsluiting, geweld etc.)
	9. Is de verdachte aanwezig in je omgeving of dat van je familie?
	10. Zoekt de verdachte contact met je of met je familie?
	11. Op welke manier zoekt hij contact met je?
	12. Waarom denk je dat hij contact met je zoekt?
	13. Wat denk je dat er zelf kan gebeuren?
	Digitale veiligheid (in te vullen door slachtoffer)
	1. Is sprake van stalking?
	2. Op welke manier?
	3. Is sprake van afpersing?
	4. Op welke manier?
	5. Is sprake van sextortion?
	6. Op welke manier?
	7. Wat heeft de verdachte online gezet of dreigt hij online te zetten?

Onderdeel B	Veiligheidsgevoel (in te vullen door slachtoffer)
	1. Hoe veilig voel jij je? (Schaal 1-10)
	2. Waarom geef je dat cijfer?
	3. Hoe kan jouw veiligheidsgevoel vergroot worden?
	4. Hoe veilig vind jij je familie? (schaal 1-10)
	5. Waarom geef je dat cijfer?
	6. Hoe kan jouw veiligheidsgevoel over hen vergroot worden?

Onderdeel C	Vertrouwen in het strafproces (in te vullen door slachtoffer)
	1. Heb je wel eens aangifte gedaan of een verklaring afgelegd bij de politie?
	2. Hoe heb je dat ervaren? (Schaal 1-10)
	3. Kun je dat cijfer toelichten? (Wat vond je positief, wat vond je niet positief?)
	4. Als je met de politie zou gaan praten, wat zou je anders willen dan de vorige keer?
	5. Op welke manier?
	6. Hoeveel vertrouwen heb je in de politie? (schaal 1-10)
	7. Kun je dat cijfer toelichten?
	8. Hoe zou het vertrouwen vergroot kunnen worden volgens jou?

Veiligheidscodering

Naar aanleiding van de door de VU ingewulde RIK kan een veiligheidscode worden toegeschreven aan het betreffende slachtoffer. De veiligheidscode is gebaseerd op het stoplichtmodel van de Riscoscoring van de Vrouwenvoerang. In de veiligheidscodering van het RIK zullen de kleuren Geel, Oranje en Rood worden aangehouden. Bij elke code horen bepaalde vervolgstappen op het gebied van veiligheid en bijpassende beschermingsmaatregelen voor het slachtoffer ten behoeve van het voorkomen van vergelding, intimidatie, secundaire victimisatie en herhaald

Bij het bepalen van de vervolgstappen dient te worden gekeken naar bijvoorbeeld de omgeving van het slachtoffer (is ze daar nog veilig?) of ontbrekende informatie (is er nog ontbrekende informatie over het slachtoffer of de verdachte die mogelijk bij de politie of andere organisaties bekend zou kunnen zijn?). Bij beschermingsmaatregelen dient te worden bepaald welke maatregelen het meest passend zijn voor de situatie van het slachtoffer. Daarbij gaat het om beschermingsmaatregelen voor de veiligheid van het slachtoffer voorafgaand tijdens en ná het strafproces. Zie TOOLBOX voor de mogelijke maatregelen.

Veiligheidscode	Betekenis	Vervolgstappen	Beschermingsmaatregelen
GEEL	De veiligheidscode 'geel' krijgt iemand toegewezen wanneer er niet of nauwelijks risicofactoren aanwezig zijn die 1) de fysieke, psychische of digitale veiligheid en 2) het veiligheidsgevoel van het slachtoffer negatief kunnen beïnvloeden.	Op welke veiligheidsaspecten hebben de risicofactoren betrekking?	Welke beschermingsmaatregelen zijn er mogelijk op de betreffende veiligheidsaspecten?
ORANJE	De veiligheidscode 'oranje' krijgt iemand toegewezen wanneer sprake is van een kwetsbaar slachtoffer en wanneer er risicofactoren aanwezig zijn die 1) de fysieke, psychische of digitale veiligheid en/of 2) het veiligheidsgevoel van het slachtoffer negatief kunnen beïnvloeden, maar er niet direct sprake is van ZEEER ERNSTIG of ACUUT gevaar. De veiligheid van het slachtoffers behoort daardoor echter wel aandacht, omdat de situatie bijvoorbeeld kan veranderen.	Op welke veiligheidsaspecten hebben de risicofactoren betrekking?	Welke beschermingsmaatregelen zijn er mogelijk op de betreffende veiligheidsaspecten?
ROOD	De veiligheidscode 'rood' krijgt iemand toegewezen wanneer sprake is van een kwetsbaar slachtoffer en wanneer sprake is MEERDERE ZEEER ERNSTIGE risicofactoren waardoor de 1) fysieke, psychische of digitale veiligheid en/of 2) het veiligheidsgevoel van het slachtoffer DIRECT negatief beïnvloeden. Mogelijk is zelfs sprake van ACUUT gevaar voor het slachtoffer.	Op welke veiligheidsaspecten hebben de risicofactoren betrekking?	Welke beschermingsmaatregelen zijn er mogelijk op de betreffende veiligheidsaspecten?

Bijzondere maatregelen

Bron: "Besluit slachtoffers van strafbare feiten" (Geldend van 01-04-2017 t/m heden)

Hoofdstuk 4 Maatregelen tot beschermen

Artikel 9

1 Tijdens het voorbereidend onderzoek en het onderzoek ter terechtzitting:

- loopt de ondervraging van het slachtoffer geen onnodige vertraging op nadat aangifte van het strafbare feit is gedaan;
- wordt het aantal ondervragingen van het slachtoffer tot het minimum beperkt en vindt ondervraging alleen plaats als dat strikt noodzakelijk is met het oog op het strafrechtelijk onderzoek;
- worden er over het privéleven van het slachtoffer alleen vragen gesteld die nodig zijn en verband houden met het strafbare feit;
- worden medische onderzoeken tot een minimum beperkt en alleen uitgevoerd indien dat strikt noodzakelijk is met het oog op het strafrechtelijk onderzoek.

2 Bij ministeriële regeling kunnen voorschriften worden gegeven betreffende:

- maatregelen tot bescherming van slachtoffers, waaronder in het bijzonder minderjarige slachtoffers, en hun familieleden;
- de voorwaarden waaronder contact tussen het slachtoffer en, zo nodig, zijn familieleden, en de verdachte of veroordeelde kan worden vermeden in gebouwen waar het strafproces plaats heeft, tenzij het strafproces dit vereist;
- het voorzien in afzonderlijke wachtruimten voor slachtoffers in nieuwe gerechtsgebouwen.

Hoofdstuk 5. Individuele beoordeling, specifieke beschermingsbehoeften, bijzondere maatregelen en minderjarigen

Artikel 10 (t.a.v. Individuele beoordeling)

1 De opsporingsambtenaar, of andere ambtenaar van een organisatie die opsporing van strafbare feiten tot taak heeft, zorgt ervoor dat het slachtoffer, tijdens of zo spoedig mogelijk na het eerste contact, een tijdige en individuele beoordeling krijgt om specifieke beschermingsbehoeften te onderkennen en om te bepalen of en in welke mate het slachtoffer tijdens het strafproces en de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen van bijzondere maatregelen gebruik moet kunnen maken, gelet op zijn bijzondere kwetsbaarheid voor secundaire en herhaalde victimisatie, voor intimidatie en voor vergelding.

2 De individuele beoordeling houdt in het bijzonder rekening met:

- de persoonlijke kenmerken van het slachtoffer;
- het soort strafbaar feit of de aard van het strafbare feit, en
- de omstandigheden van het strafbare feit.

3 Bij de individuele beoordeling wordt bijzondere aandacht besteed aan:

- slachtoffers die aanzienlijke schade hebben geleden als gevolg van de ernst van het strafbare feit;
- slachtoffers van strafbare feiten die zijn ingegeven door veroordelen of discriminatie die in het bijzonder verband kunnen houden met hun persoonlijke kenmerken;
- slachtoffers wier relatie met en afhankelijkheid van de verdachte of veroordeelde hen bijzonder kwetsbaar maken.

4 De omvang en gedetailleerdheid van de individuele beoordeling is afhankelijk van de ernst van het strafbare feit en de schade die het slachtoffer kennelijk heeft geleden.

5 Het slachtoffer wordt nauw bij de individuele beoordeling betrokken. Tevens worden zijn wensen in overweging genomen, waaronder de wens om geen aanspraak te maken op bijzondere maatregelen, als bedoeld in artikel 11, 12 en 14.

6 De individuele beoordeling wordt gedurende het strafproces en de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke beslissingen zo nodig aangepast aan de actuele situatie.

7 Bij ministeriële regeling kunnen nadere voorschriften worden gegeven betreffende de toepassing van de individuele beoordeling.

Artikel 11 (t.a.v. verhoor slachtoffer)

Tijdens het voorbereidend onderzoek en het onderzoek ter terechtzitting kunnen de volgende maatregelen worden genomen voor het overeenkomstig artikel 10, eerste lid, geïdentificeerde slachtoffer met specifieke beschermingsbehoeften:

- het verhoor van het slachtoffer wordt gedaan in een daarvoor ontworpen of aangepaste ruimte;
- het verhoor van het slachtoffer wordt gedaan door of via personen die daarvoor professioneel zijn opgeleid;
- alle verhoren van het slachtoffer worden gedaan door dezelfde personen, tenzij dit indruist tegen de goede rechtsbedeling;
- alle verhoren van het slachtoffer van seksueel geweld, gender-gerelateerd geweld of geweld in hechte relaties worden, tenzij hij door een officier van justitie of een rechter wordt ondervraagd, indien het slachtoffer dat wenst, gedaan door een persoon van hetzelfde geslacht als het slachtoffer, mits dit geen afbreuk doet aan het verloop van het voorbereidend onderzoek en het onderzoek ter terechtzitting.

Artikel 12 (t.a.v. maatregelen tijdens zitting)

Tijdens het onderzoek ter terechtzitting kunnen de volgende maatregelen worden genomen voor het overeenkomstig artikel 10, eerste lid, geïdentificeerde slachtoffer met specifieke beschermingsbehoeften:

- tussen slachtoffer en verdachten, onder meer tijdens het afleggen van een getuigenverklaring, kan geen oogcontact plaatsvinden, doordat gebruik wordt gemaakt van passende middelen, waaronder communicatietechnologie overeenkomstig artikel 131a van de wet en artikel 78a van het Wetboek van Strafrecht;
- het slachtoffer kan in de rechtszaal worden gehoord zonder daar aanwezig te zijn, in het bijzonder door middel van geschikte communicatietechnologie overeenkomstig artikel 131a van de wet en artikel 78a van het Wetboek van Strafrecht;
- de rechter beveelt behandeling met gesloten deuren overeenkomstig artikel 269 van de wet.

Artikel 13 (t.a.v. leeftijd slachtoffer)

1 Minderjarige slachtoffers worden beschouwd als slachtoffers met specifieke beschermingsbehoeften. Zij krijgen een individuele beoordeling als bedoeld in artikel 10, eerste lid, teneinde te bepalen of en in welke mate zij in aanmerking komen voor bijzondere maatregelen, als bedoeld in de artikelen 11, 12 en 14.

2 Indien er onzekerheid bestaat over de leeftijd van een slachtoffer en er voldoende reden is om aan te nemen dat het slachtoffer minderjarig is, dan wordt het slachtoffer voor de toepassing van dit besluit verondersteld minderjarig te zijn.

Artikel 14 (t.a.v. minderjarig slachtoffer)

Als het slachtoffer minderjarig is dan kunnen, naast de maatregelen bedoeld in artikel 11, de volgende maatregelen worden getroffen, voor het voorbereidend onderzoek en het onderzoek ter terechtzitting:

- van elke ondervraging van het minderjarige slachtoffer wordt een audiovisuele opname gemaakt, die overeenkomstig de wet, in het bijzonder de artikelen 338 tot en met 344a, in het strafproces als bewijsmiddel kan worden gebruikt;
- indien er een belangenconflict is tussen de uitoefenaren van het ouderlijk gezag of de voogdij en het minderjarige slachtoffer wordt artikel 250 in samenhang met artikel 247, tweede lid, van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek overeenkomstig toegepast;
- indien er een belangenconflict is of kan bestaan tussen het minderjarige slachtoffer en de personen die het ouderlijk gezag of de voogdij uitoefenen, komt het recht op bijstand en op vertegenwoordiging door een advocaat toe aan het minderjarige slachtoffer, overeenkomstig artikel 51c, tweede en derde lid van de wet.

Artikel 15

1 Bij het horen van een minderjarig slachtoffer worden de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van de minderjarige op passende wijze in aanmerking genomen.

2 Het minderjarige slachtoffer of zijn wettelijk vertegenwoordiger of bijzondere curator, als bedoeld in artikel 250 van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek, worden geïnformeerd over alle rechten en maatregelen die specifiek verband houden met het minderjarige slachtoffer.

Artikel 16

1 De maatregelen bedoeld in de artikelen 11, 12 en 14 worden alleen genomen indien hierdoor de rechten van de verdediging niet worden geschaad.

2 Van een maatregel bedoeld in de artikelen 11 en 12, onder a en b, kan worden afgezien als:

- deze wegens operationele of praktische beperkingen niet realiseerbaar is, of
- het noodzakelijk is het slachtoffer dringend te ondervragen en
- het slachtoffer zelf of een derde schade kan lijden of afbreuk kan worden gedaan aan de rechtsgang, indien het ondervragen wordt uitgesteld of achterwege blijft.

3 De maatregelen bedoeld in de artikelen 11, 12 en 14 kunnen worden genomen, naast andere beschikbare maatregelen.

- gedragsaanwijzing als: gebiedsverbod, contactverbod, meldplicht of de verplichting aan verdachte zich te laten begeleiden
- bijzondere voorwaarden als: contact-, gebieds-, dan wel locatieverbod.
- Stelsel van bewaken en beveiligen: het voorkomen van (terroristische) aanslagen op personen, objecten en diensten. Het regelt op welke manier er beveiligd wordt als sprake is van dreiging.
- Op vordering van het OM (beperkt) anoniem aangifte doen bij de RC
- Geheimhouding identiteit (bescherming bedreigde getuige)
- Omzetten contact-/gebiedsgebod vanuit het buitenland

Bijlage E Veiligheidsplan

Naam slachtoffer/cliënt	
Verblijfplaats slachtoffer/cliënt	
Betrokken hulpverlening	Ja/Nee Namelijk:
Naam coördinator	
Contactpersoon	
Datum	

Kernvragen veiligheid(sgevoel)
<p><i>Waarom kun jij herkennen dat er risico is op een onveilige situatie (denken, emotie, lichamelijke signalen en gedrag)?</i></p> <p><i>Hoe reageer jij dan?</i></p> <p><i>Waarom kan een ander merken dat er risico is op een onveilige situatie?</i></p> <p><i>Wat kan de ander op dat moment doen om jou te helpen het gevoel van onveiligheid te voorkomen of te verminderen?</i></p> <p><i>Wat moet de ander op dat moment absoluut niet doen?</i></p> <p><i>Wat kun jij zelf doen op dat moment om (het ervaren van) een onveilige situatie te voorkomen?</i></p> <p><i>Zijn er concrete plekken die je kunt vermijden om risicovolle situaties te voorkomen?</i></p>
Wat als...
<p><i>... je hem/haar tegenkomt op straat?</i></p> <p><i>... hi/zij (of iemand uit zijn sociale omgeving) contact met je zoekt via social media?</i></p> <p><i>... hij/zij (of iemand uit zijn sociale omgeving) contact zoekt met jouw familie/vrienden?</i></p> <p><i>... je zelf behoefte krijgt om contact te zoeken?</i></p>

Veiligheidsgevoel: aangeven op schaal van 0 (zeer onveilig) – 10 (veilig)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Overige opmerkingen

Bijlage F Self Administered Interviewing

Naam:

Geboortedatum:

Datum van invullen:

In dit formulier staan vragen die gaan over de periode dat je bent uitgebuit. Je bent niet verplicht de vragen in te vullen. Je hoeft de vragen alleen in te vullen als jij je er prettig bij voelt. Wanneer je ervoor kiest om de vragen te beantwoorden, probeer de vragen dan zo gedetailleerd mogelijk te beantwoorden. Dit formulier kun je zien als een voorbereiding op een eventuele aangifte. Tot slot, dit formulier is alleen voor jou en je Veiligheidscoördinator. Je hoeft dit met niemand anders te delen als jij dat niet wilt.

Ter info: de informatie die je hier geeft, is alleen van meerwaarde in de opsporing als je dezelfde informatie ook met de politie deelt. Wanneer je dit doet, maakt niet uit. Dat mag ook later in het proces. De informatie die je hieronder invult kan niet worden overhandigd aan de politie; je zult dat in een aangifte mondeling moeten herhalen.

Wat kun je vertellen over de dader? (Bijv. uiterlijk, vervoersmiddelen, huis, vrienden, telefoonnummer etc. of opvallendheden zoals tattoos, piercings, uiterlijke kenmerken)
Wat kun je vertellen over de locaties waar je naar toe moest om seks te hebben? (Bijv. hotel, vakantiepark, huizen etc.)
Wat kun je vertellen over andere betrokkenen? (Bijv. mededaders, andere slachtoffers, personen met wie je seks moest hebben etc.)
Aanvullende informatie